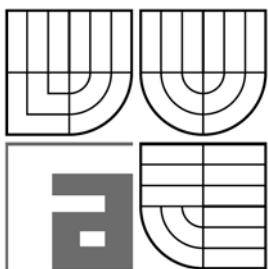

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY

ÚSTAV NAVRHOVÁNÍ VI.

FACULTY OF ARCHITECTURE

DEPARTMENT OF DESIGN VI.

ARCHITEKT JIŘÍ VOŽENÍLEK VE ZLÍNĚ

ARCHITECT JIŘÍ VOŽENÍLEK IN ZLÍN

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

akad. arch. JIŘÍ SVOBODA

VEDOUCÍ PRÁCE

SUPERVISOR

prof. Ing. arch. Helena Zemánková,
CSc.

BRNO 2010

1/ ZADÁNÍ VŠKP

NÁZEV DISERTAČNÍ PRÁCE

česky: **Architekt Jiří Voženílek ve Zlíně**
anglicky: **Architect Jiří Voženílek in Zlín**

CÍL PRÁCE

česky: Chronologie tvorby architekta Jiřího Voženílka v období jeho působení ve Zlíně s glosováním jednotlivých epizod ve vztahu k jejich zrodu a souvislostem

anglicky: Chronology of the architect Jiří Voženílek's work during the period when he lived in Zlín, glossing the separate episodes related to their origin and context

POPIS ÚKOLU

česky: Autor této disertační práce prostuduje veškeré dostupné publikované a archivní materiály z tohoto období a vytvoří přehledný obraz o díle architekta Jiřího Voženílka od doby, kdy nastoupil k firmě Baťa, do chvíle jeho odchodu ze Zlína.
Dílo architekta Jiřího Voženílka z tohoto období nebylo doposud systematicky zpracováno.

anglicky: Author of this dissertation will study all the available published and archive material from this period and will create a transparent view of the architect Jiří Voženílek's work from the time he started to work at the Baťa company until he left Zlín.
The architect Jiří Voženílek's work from this period has not been methodically elaborated yet.

DOPORUČENÁ LITERATURA

STAŠA, Eduard. *Kronika moderní architektury Gottwaldova*. Praha: Svaz českých architektů – 1985. Separátní výtisk ze sborníku Gottwaldovsko od minulosti k současnosti '84 – ONV Gottwaldov, 1985.

NOVÁK, Pavel. *Zlínská architektura 1900 – 1950*. 1. vyd. Zlín: Agentura Čas. Pozemní stavby Zlín, a.s. Nadace Studijního ústavu Tomáše Bati Zlín, 1993

2/ ABSTRAKT

Jiří Voženílek se narodil 14. srpna 1909 v Holešově, v rodině gymnaziálního profesora. Gymnázium studoval v Praze, kde pak vystudoval i architekturu na ČVUT. V 60. letech se stává na této škole univerzitním profesorem a později také hlavním architektem Hlavního města Prahy.

K firmě Baťa nastoupil 20. dubna 1937. První jeho prací bylo sekundovat na tehdejšímu projektu Římsko-katolického kostela v Otrokovicích-Baťově panu ing. arch. Vladimíru Karfíkovi. Později se stává vedoucím skupiny č. 276 Stavebního oddělení č. 8 a je vedoucím projektantem.

Za firmu Baťa spolupracuje s architektem Jaroslavem Fragnerem při tvorbě urbanistického konceptu Průmyslového města Kolín z let 1940 - 41.

Sám projektuje zajímavou industriální stavbu kafilérie v Otrokovicích-Baťově. Z jeho dalších architektonických realizací jsou v areálu bývalých baťových závodů ve Zlíně nejvíce známy tovární budovy č. 14 a 15, které byly postaveny v letech 1946 – 47 (č. 15) a 1947 - 48 (č. 14). Ovšem nejvýraznější architektonickou realizací ing. arch. Jiřího Voženílka je rozhodně budova Kolektivního domu ve Zlíně.

Je autorem mnoha významných urbanistických projektů u nás i ve světě. Stál v čele skupiny architektů, kteří v letech 1946-47 vytvořili Regulační plán Zlína, který je ve své podstatě platný dodnes.

KLÍČOVÁ SLOVA

Voženílek, architekt, Baťovo období, průmyslová architektura, urbanismus, Zlín

ABSTRACT

Jiří Voženílek was born on August 14th, 1909 in Holešov. He attended high school in Prague, where he also studied architecture at the ČVUT and he became a university professor at this institution in the 1960's. Later, he became the main architect of The Capital of Prague.

He started to work for the Baťa Company on April 20th, 1937. His first task was to assist the architect Vladimír Karfík on the Roman Catholic Church project in Otrokovice-Baťov. Then he became the leader of the collective 276, Construction Department no. 8 and the head architect as well.

He cooperated with architect Jaroslav Fragner for the Baťa Company on the creation of the urban concept called The Industrial City of Kolín in 1940-41.

He created an interesting industrial project, The Rendering Plant in Otrokovice-Baťov on his own. Several of his other architectural works can be found in the former Baťa factory in Zlín, particularly the factory buildings no. 15 (built in 1946-47) and no. 14 (built in 1947-48). However, the most famous work of Jiří Voženílek is the Collective House in Zlín.

He is the author of many famous urban projects in his homeland and around the world as well. He became the head of the group of architects who created the Regulation Plan of Zlín in 1946-47, which is valid even today.

KEY WORDS

Voženílek, architect, Bata's period, industrial architecture, urban planning, Zlín

3/ BIBLIOGRAFIE JIŘÍHO VOŽENÍLKA

Architekt Jiří Voženílek byl významně činný i v oblasti publikační. Kromě příspěvku „Projektanti na prahu Všenárodní diskuze“, z časopisu „Československý architekt č.22/1957“ je i autorem rozsáhlé knihy „Bydlení v Československu, přehled bytové výstavby od roku 1945, Praha 1958“. Ale to jsou již příspěvky do pokladnice budovaného socialistického Československa.

Pokusíme se zaměřit na dobu dřívější, kdy je autorem řady příspěvků do tehdejšího časopisu „ARCHITEKTURA ČSR“, kde se odráží doba, kdy architekt Jiří Voženílek vytvářel hodnoty ve Zlíně, z kterých čerpal později také ve své praxi pedagoga a vůdčího architekta.

- 1941** JANŮ, Karel - ŠTURSA, Jiří - VOŽENÍLEK, Jiří. LETNÍ CHATA U TÝNCE NAD SÁZAVOU. *ARCHITEKTURA ČSR. SPOJENÉ ČASOPISY STAVBA, STAVITEL, STYL.* 1941, ROČNÍK I. VYDÁVAJÍ: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ. s. 73.
- 1942** VOŽENÍLEK, Jiří. KAFILERIE V BAŤOVĚ. *ARCHITEKTURA ČSR. SPOJENÉ ČASOPISY STAVBA, STAVITEL, STYL.* 1942, ROČNÍK II. VYDÁVAJÍ: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ. s. 189-191.
- 1947** VOŽENÍLEK, Jiří. NOVÁ VÝSTAVBA ZLÍNA. *ARCHITEKTURA ČSR. SPOJENÉ ČASOPISY STAVBA, STAVITEL, STYL.* 1947, ROČNÍK VI. VYDÁVAJÍ: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ. s. 69-84.
- 1947** VOŽENÍLEK, Jiří. PRACOVNÍ POSTUP A VÝSLEDKY SMĚRNÝCH PLÁNŮ. *ARCHITEKTURA ČSR. SPOJENÉ ČASOPISY STAVBA, STAVITEL, STYL.* 1947, ROČNÍK VI. VYDÁVAJÍ: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ. s. 147-152.
- 1947** VOŽENÍLEK, Jiří. PŘÍSPĚVEK K VÝVOJI PÁSOVÉHO MĚSTA. *ARCHITEKTURA ČSR. SPOJENÉ ČASOPISY STAVBA, STAVITEL, STYL.* 1947, ROČNÍK VI. VYDÁVAJÍ: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ. s. 229-242.
- 1947** VOŽENÍLEK, Jiří. DŮM SPOLEČENSKÉHO BYDLENÍ. *TEP NOVÉHO ZLÍNA*, září 1947, ROČNÍK III. Vydává: podniková rada zaměstnanců n. p. Baťa. s. 6-7.
- 1949** VOŽENÍLEK, Jiří. URBANISMUS A HOSPODÁŘSKÉ PLÁNOVÁNÍ. *ARCHITEKTURA ČSR*, 1949, ROČNÍK VIII. VYDÁVÁ UNIE ARCHITEKTŮ ČSR – ODBORNÁ SEKCE SVAZU ČS. VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ. s. 50-52.

Současně přikládáme seznam článků publikovaných o architektovi Jiřím Voženílkovi a jeho tvorbě z tohoto období:

- 1946** STARÝ, Oldřich. SOUTĚŽ STALINOVÝCH ZÁVODŮ. *ARCHITEKTURA ČSR. SPOJENÉ ČASOPISY STAVBA, STAVITEL, STYL.* 1946, ROČNÍK V. VYDÁVAJÍ: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ. s. 193-224.

- 1950** STACH, O. – STAVOPROJEKT GOTTWALDOV. VÝROBNÍ A POMOCNÁ ZAŘÍZENÍ. *ARCHITEKTURA ČSR*. 1950, ROČNÍK IX. VYDÁVÁ UNIE ARCHITEKTŮ ČSR – ODBORNÁ SEKCE SVAZU ČS. VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ. s. 24-32

Předkládáme výčet knih a sborníků z pozdějšího období, které se mimo jiné také zabývají tvorbu architekta Jiřího Voženíka:

- 1985** STAŠA, Eduard. *Kronika moderní architektury Gottwaldova*. Praha: Svaz českých architektů, 1985. Separátní výtisk ze sborníku Gottwaldovsko od minulosti k současnosti '84 – ONV Gottwaldov, 1985. 42 s.
- 1991** SEDLÁKOVÁ, Radomíra. Baťovský racionalismus v padesátých letech. In *Zlínský funkcionalismus. Sborník konference pořádané Státní galerií výtvarného umění ve Zlíně, 1993. ed. Ludvík Ševeček*. Zlín: Dům umění ve Zlíně, 1993. 100 s. s. 81-86
- 1993** NOVÁK, Pavel. *Zlínská architektura 1900–1950*. 1. vyd. Zlín: Agentura Čas. Pozemní stavby Zlín, a.s. Nadace Studijního ústavu Tomáše Bati Zlín, 1993. 320 s.
- 2007** SVOBODA, Jiří. Kolektivní dům ve Zlíně. In *XI. VĚDECKÁ KONFERENCE DOKTORANDŮ. Sborník konference doktorandů pořádané Fakultou architektury VUT v Brně v květnu 2007*. Brno: Fakulta architektury VUT v Brně, květen 2007. 170 s. ISBN 978-80-214-3405-9. s. 76-78.

4/ PROHLÁŠENÍ AUTORA O PŮVODNOSTI PRÁCE

„Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny využití prameny a literaturu.“

akad. arch. Jiří Svoboda

5/ PODĚKOVÁNÍ

Chtěl bych poděkovat všem, kteří mi pomohli při vytvoření této práce, ale také těm, kteří mě v době jejího vzniku inspirovali.

Paní prof. Ing. arch. Heleně Zemánkové, CSc. děkuji za její osobní postoj, který mě vedl k samotnému zahájení studia, za její odborné vedení při vytvoření této práce a rady a podporu v průběhu celého doktorského studia na FA VUT v Brně.

V této souvislosti děkuji i doc. Ing. arch. Josefu Hrabci, CSc., který stál také při začátcích mého doktorského studia. Děkuji prof. Ing. arch. Janu Koutnému, CSc. a prof. PhDr. Janu Sedlákoví, CSc. za mimořádné obohacení, kterého se mi dostalo v rámci jejich výuky, doc. Ing. arch. Janu Hrubému, CSc. za inspirativní připomínky při obhajobě pojednání k této práci a stejně tak paní Anně Horákové a paní Heleně Létalové, které mi vždy ochotně pomohly při řešení jakýchkoliv studijních problémů. Jsem rád, že mohu touto cestou poděkovat i doc. Ing. arch. Jaroslavu Drápalovi, CSc., který mě učil a motivoval v době, kdy mě to nejvíce ovlivnilo.

Zvlášť děkuji všem zaměstnancům Moravského zemského archivu v Brně, kteří mi pomáhali při badatelské činnosti, jmenovitě paní ředitelce PhDr. Kateřině Smutné, která mi technicky vyšla vstříc při studiu některých vyžádaných materiálů, panu Mgr. Davidu Valůškovi za jeho odborné rady a podíl na výzkumu počátků výstavby továrních budov citovaných v této práci, panu Vladimíru Štroblíkovi a slečně Martě Březíkové za trpělivost a ochotu při mém bádání.

Děkuji také slečně Ing. Iloně Vlčkové, Ph.D. za konzultace v souvislosti s metodikou tvorby struktury tezí disertační práce, panu RNDr. Petru Koželovi, Ing. Bohumilu Náplavovi a paní Ing. Radomile Soukalové, Ph.D. za technickou pomoc a podporu a paní Mgr. Silvii Turkové za to, že mě přivedla k vědecké práci.

Na závěr chci obzvlášť poděkovat synům Markovi a Davidovi za morální podporu v průběhu celého studia a jazykové korektury anglických překladů a mamince Danušce Svobodové, novinářce, za úvodní textové úpravy této práce.

6/ OBSAH

	Titulní list	0
1/	ZADÁNÍ VŠKP	4
2/	ABSTRAKT a KLÍČOVÁ SLOVA	5
3/	BIBLIOGRAFIE JIŘÍHO VOŽENÍLKA	6
4/	PROHLÁŠENÍ AUTORA O PŮVODNOSTI PRÁCE	8
5/	PODĚKOVÁNÍ	9
6/	OBSAH	10
7/	ÚVOD	12
7/1/	Dominik Fey – první architekt ve Zlíně	12
7/2/	Jan Kotěra – první architekt ve Zlíně pozvaný Tomášem Baťou	15
7/3/	František Lýdie Gahura - první architekt Zlína	18
7/4/	Jiří Voženílek – první architekt poválečného Zlína	20
8/	VLASTNÍ PRÁCE	22
8/1/	Přehled o současném stavu problematiky	22
8/1/1/	Kolektivní dům – seznámení s prací Jiřího Voženílka	22
8/1/2/	Žádná monografie o Jiřím Voženílkovi neexistuje	22
8/1/3/	Jiří Voženílek – enfant terrible české architektury XX. století	23
8/2/	CÍL DISERTAČNÍ PRÁCE	24
8/2/1/	Univerzita Tomáše Bati – reprezentant Baťovského fenoménu	24
8/2/2/	Zlínský věhlas – zavádějící a pravdivé informace	24
8/2/3/	Historické události v odlišném kontextu	24
8/2/4/	Zlínský skanzen – socialistický odkaz	26
8/2/5/	Genius loci odvanul	26
8/2/6/	Současná interpretace – dobový kontext	27
8/3/	VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE	28
8/3/1/	Jiří Voženílek z osobního spisu	28
8/3/2/	Urbanistické koncepce Jiřího Voženílka	33
8/3/3/	Urbanistická tvorba Jiřího Voženílka	40
8/3/4/	Architektonická tvorba Jiřího Voženílka a související projekty	41
8/3/5/	Urbanistická tvorba Jiřího Voženílka 1940-1945	42
8/3/5/1/	1940-1942 Plánování Nymburku, Kolína, Zruče n/ S.	42
8/3/5/2/	1939 REG. PLÁN MĚSTA ZRUČE /Podzemný/ 1940 REGULAČNÍ PLÁN MĚSTA ZRUČE /Voženílek/	47

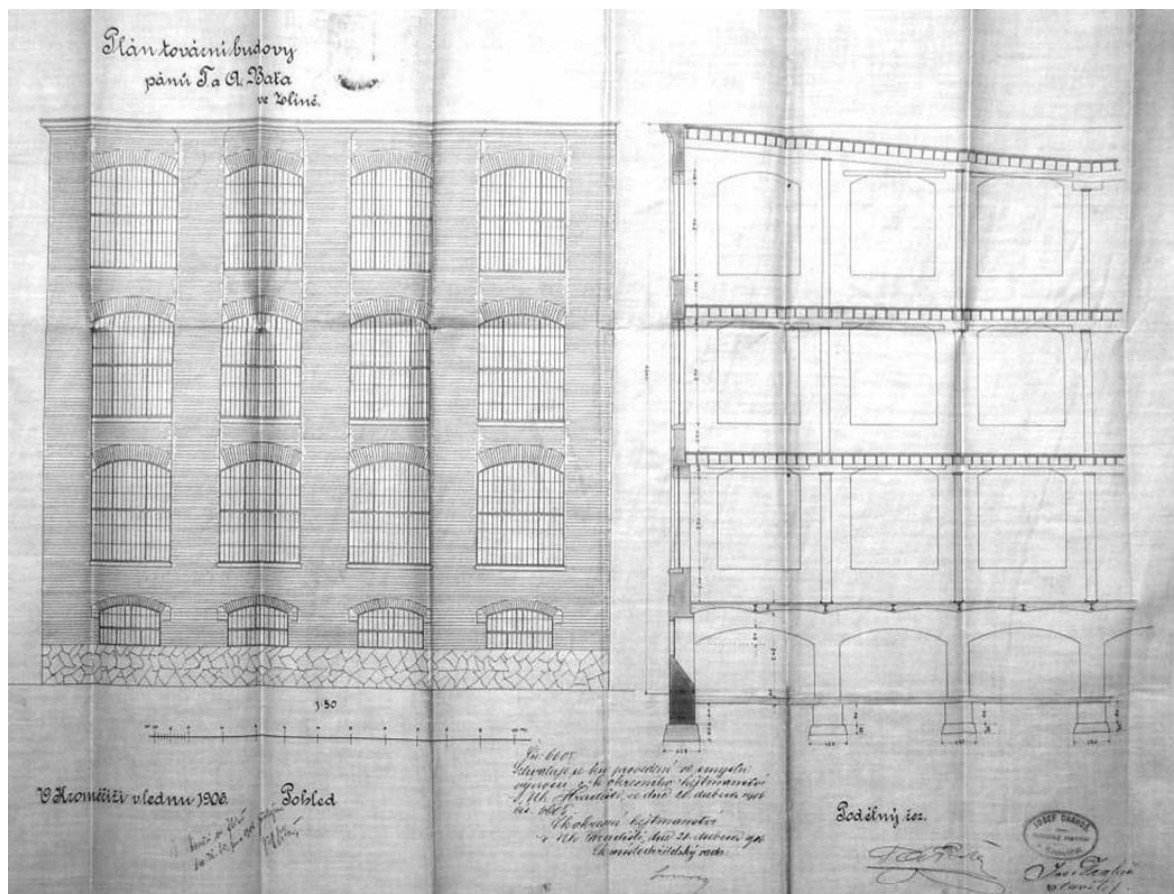
8/3/5/3/	1945 KRAJINNÁ ANALYSA OBLASTI ZRUČ NAD SÁZAVOU	51
8/3/5/4/	1940-1941 PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN – TELČICE	52
8/3/5/5/	1941 PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN /Kubečka, Voženílek/	55
8/3/5/6/	1941 PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN /Kubečka, Voženílek/	59
8/3/5/7/	1942 KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ	59
8/3/5/8/	1942 –1943 NYMBURK – MĚSTO „N“ /Kubečka, Voženílek/	64
8/3/6/	Urbanistická tvorba poválečná a související projekty	67
8/3/6/1/	1946 REGULACE PODŘEVNICKA /Kubečka, Voženílek/	67
8/3/6/2/	1946 REGULACE ZLÍNA /Voženílek a kol./	68
8/3/6/3/	1946 REGULACE ZLÍNSKÉ TOVÁRNY	77
8/3/7/	Architektonická tvorba poválečná - Kolektivní dům ve Zlíně	78
8/3/7/1/	Vývoj ve Zlíně po Druhé světové válce	79
8/3/7/2/	Idea kolektivního bydlení	79
8/3/7/3/	Kolektivní dům ve Zlíně	79
8/3/7/4/	Stavba z dokumentů	80
8/3/7/5/	Pozdější úpravy a současný stav	82
8/3/7/6/	Konverze sálu menzy Kolektivního domu	84
8/4/	SEZNAM VLASTNÍCH PRACÍ VZTAHUJÍCÍCH SE K TÉMATU	87
9/	ZÁVĚR	89
9/1/	PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE	89
9/2/	DOSLOV	90
10/	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	92
10/1/	Knihy a sborníky	92
10/2/	Časopisy	92
10/3/	Archivy	92
10/4/	Prameny z multimedíí	93
10/5/	Osobní přínos pamětníků – ústní tradice /oral history/	93
10/6/	Doplňková literatura	93
10/7/	Elektronické zdroje	93
11/	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ	94
12/	SEZNAM PŘÍLOH	95
13/	PŘÍLOHY	96

7/ ÚVOD

Zlínská architektura se stala v průběhu let světovým pojmem. Vznik tohoto svébytného urbanisticko-architektonického celku je výsledkem systematického pohledu na situaci u nás i ve světě tehdejšího zlínského podnikatele Tomáše Baťa a jeho následovníků. Hlavní vliv na tehdejší utváření podřevnického údolí měly nesporně jeho cesty do USA a následná aplikace těchto zkušeností na tehdejší stavební možnosti a podmínky.

7/1/ Dominik Fey – první architekt ve Zlíně

Na architekty se zpočátku Tomáš Baťa obracel sporadicky. Jeho cesta do USA roku 1905 se odrazila na stavbě první tovární haly z roku 1906, stavbě cihelné s klenutými okny, s dřevěnou konstrukcí stropů a podpěrných sloupů, stavbě třípodlažní, na jejíž přípravě se podílel i Dominik Fey, architekt, známý ve Zlíně svým autorstvím měšťanské školy z roku 1897 (dnešní Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně) a budovy občanské záložny z let 1896-7 (dnes pouze torzo s fasádou na Náměstí Míru, zakomponované jako součást nového kulturně-obchodního centra „Zlaté Jablko“). Byl prvním erudovaným architektem vyzvaným ke spolupráci firmou T. a A. Baťa. Dominik Fey přetvořil dovezené plány z USA společně s vizemi Tomáše Baťa do formy projektu odpovídajícího tehdejším parametrům.¹

DRAHOŠ, Josef. *Plán tovární budovy pánů T. a A. Baťa ve Zlíně*. Kroměříž: leden 1906. /MZA v Brně, Soka Zlín-Klečůvka, i. č.:1651/

¹ VALÚŠEK, David. *Od školy ke knihovně 1896 – 2006: Historie budovy Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně*. Zlín: Vydala Krajská knihovna Františka Bartoše, 2005. ISBN 80-86886-10-7. 84 s.

² DRAHOŠ, Josef. *Plán tovární budovy pánů T. a A. Baťa*. Zlín. Kroměříž: leden 1906 /MZA v Brně, Soka Zlín-Klečůvka, i. č.:1651/

O průběhu příprav na stavbu svědčí i dopisy Tomáše Bati do Zlína z jara 1905: „Stavit bude asi nejlépe jak jsme to sprvu mysleli. Ono má více patrová budova výhody při nejmenším dvě. Je lacinší a vyžaduje méně místa. Je pravda, toho máme dost, ale na vyhazování né. Tvůj návrh ostatně je (svým způsobem) co do místa ekonomický. Druhá výhoda je lacinší stavby o základy a střechu. Tady, ač je půda téměř zadarmo proti naší, jinak než 2-3 patrové továrny nestaví a to jenom se zřetelem na jejich láci. Moji cestou ve stavbě nastane změna jenom asi potud, že budu hájit stavbu nejlacinší. Tomu jsem se přiučil tady. Američané mají aj peněz aj cementu víc než my a staví jenom ze dřeva až na malý kruh vnitřního velkoměsta a to i tam vnitřek budovy je výlučně dřevěný. Lízal pracoval v tovární strojnické, která nám asi bude sloužit za vzor. Až pojedu, dovezu myslím za 100 d její plány. Je dvůpatrová beze stropu (tvoří střechu) se dřevěnými podlahami a stropy, a sloupovím. I kdybychom uznali později za vhodnější Tvůj návrh, moseli bychom jej opravit v tom, že bychom přístavky od staré budovy o cestu odsunuli. Obě parcele jsou široké asi 80 met. a tak naširoko stavít nelze, to je výhodnější nechat ulici, aby vozem bylo možno do místností potřeby dopravovat. /následuje náskres/ Můj návrh je tento. /opět náskres a o několik odstavců níže pokračuje o stavbě/. . . Stavba ve větším je levnější a práce v prostranějších místnostech snadnější. Výroba jaká je teď vyžaduje aby odpadly ty veliké nesnáze, místa dvakrát tolik. Rozumí se že místo nedělá ještě všechno.“

Toto zamyšlení je datováno 16. března 1905 a zhruba o dva měsíce později se k tématu projektu vrací v dopise z 2. května 1905 následujícími větami: „Byl jsem . . . v jejich nové tovární v Beverly. Nebyl ještě celá dostavená. První dělníci přišli do ní teprv v pondělí a mezi nimi také Lízal, ale už teď je vidět tu úžasnou kolosálnost. Budovy jsou toliko z cementu a skla. Mezi okny asi 3m širokými je zeď široká asi na 20 cent. a tlustá také tak. Sloupové a stropy jsou rovněž cementové a není na nich mimo 3cm drátu asi 2 m od sebe kladených žádného železa. Okna sahají od podlahy až po strop a vzdor tomu, že je budova široká na 20m je i střed osvětlený tak, že možno tam dělat každou práci.“ A ještě později v květnu 1905 píše z lodí R.M.S. „LUCANIA“ (The Cunard Steam Ship Company Limited) toto: „ . . . Skycy na budovu sama arci nedostačí. Myslím si, že když jí doplníte situačním plánem a skyců na strojírnu, že by se mohly odbavit formality se stavební čarů. Při stavbě budeme počítat. Z cementových stropů už asi sejde jistě, avšak o offerty lidi požádej.“ O několik řádek níže úvaha pokračuje slovy: „S tou skycí na strojírnu to půjde těžko. Napsat jak to má namalovat to nejde a u nás sotva který stavitel nebo architekt má s tím zkušenosti. Dejte jí namalovat jen v nezbytné potřebě. Představuji si jí beze stropu jen s horním světlem. Místo pro stroj vyvýšené, pod strojem sklípek, rozumí se mimo základů stroje. Rozměry místnosti dají teprv kotly a o to při námítce Sedláčkové můžeš se opřít. Stavbu bych měl nejraději hotovou ještě letos. Nedá to tolik práce, jak jsem se domníval a bylo by to nejlepší, kdyby se to najednou odbylo. Překážkou bude dřevo. Skuška odporu schopnosti našeho dřeva asi bude vyžadovat použití za trámy dubů. Ani o ty by snad nebylo tak zle, proto že jsou nejvíc délek menších a těch dlouhých je třeba jen málo, ale nejhůř bude o 7m bukové fošně 5/30 kterých je třeba 136m³. Položka za dřevo bude největší a proto vyžaduje nejvíc příprav.“ A ještě následují další pokyny: „Jaké dřevo budeme potřebovat poví zkouška odporu schopnosti našeho dřeva, kterou neodkladej. Statistiku odporu dřeva amerického, jakož i jiné poznámky, najdeš mezi plánama, které současně zasílám.“³

Tato stavba naproti tehdy čerstvě zbudovanému zlínskému nádraží byla nakonec podsklepená třípodlažní budova o půdorysných rozměrech 61,4 x 15 metrů, stavebně patnáctkrát dvě pole. Stála přibližně v místech dnešní budovy číslo 16 a

byla zničena až při bombardování v roce 1944. V různých obměnách byla v areálu továrny později ještě několikrát zopakovaná.

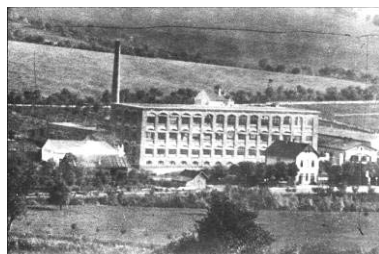
R.M.S. "LUCANIA"

Milý, Vaše lodi v Kvetne
1905
Koupit 26 kusů za loziny
proš nebylo by zlé. Přepočítat
jak Váš kus nem třeba
i každý mch už teď naděje
zaplatit za to prodeje 2 x tak.
Proč taktu zkus. Vchuděšit
vidět v kupu výhod vyřádek si
rozhodnutí po mém návratu.
Skýsa na budovu sama
arri nesoustav. Myšlín si
že když je doplníte situacím
situacím plánem a
pkyce na strojírnu že by se
mohli oddávat formalitě a
stavěchů čarů. Při stavbě
budeme počítat. Z cimen

Ukázka rukopisu Tomáše Bati z lodě R.M.S. "LUCIANA" z roku 1905³

Tedy roku 1906 stavba ještě nemá základní atributy půdorysného členění pozdější zlínské architektury 13 x 3 pole po dvaceti stopách, převedeno v metrech na modul 6,15 x 6,15.

K tomu dochází až s nástupem železobetonové konstrukce ve Zlíně v letech 1924-1925, tehdy ještě se sloupy čtvercového průřezu.

První tovární budova. Zlín: 1906.
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Bata XV 1092/

³ KŘEČEK, V., POKLUDA, Z. *Zlínsko od minulosti k současnosti 2000*. Zlín: Vydal Státní okresní archiv ve Zlíně 2000. Svazek 17/2000: Sborník Státního okresního archivu ve Zlíně. *První americká cesta Tomáše Bati*. s. 64-67

7/2/ Jan Kotěra – první architekt ve Zlíně pozvaný Tomášem Baťou

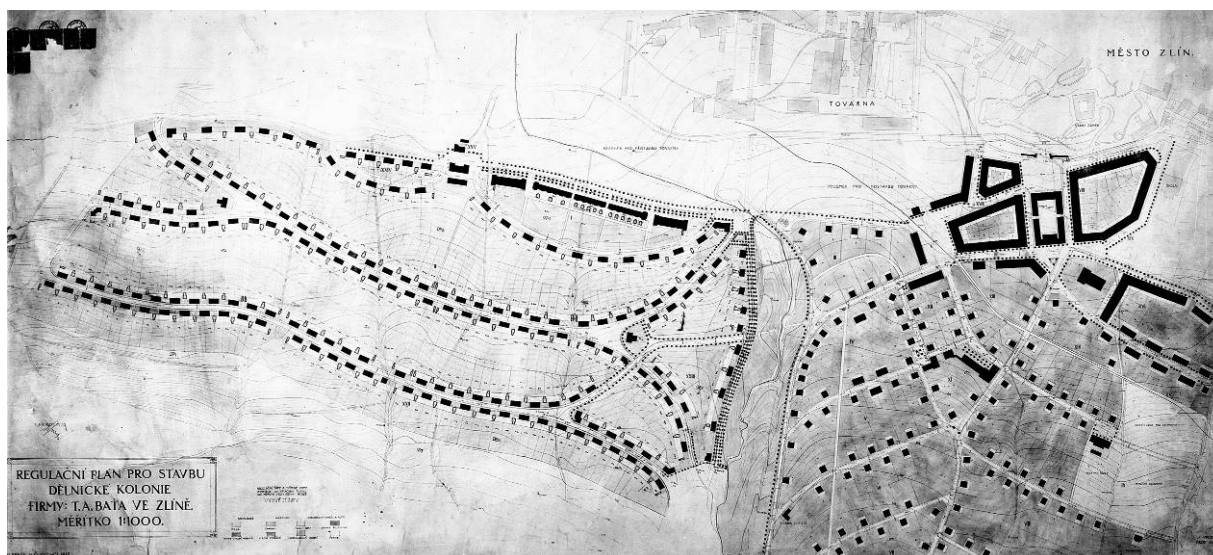
Kolem roku 1909 začíná stavět F. Novák, stavitel z Vizovic, vilu Tomáše Bati na Čepkově. Přestože je stavba již v plném proudu a jsou zrealizovány základy a zčásti obvodové zdivo, továrník zve do Zlína předního českého architekta Jana Kotěru, aby stavbu přehodnotil a dotvořil podle svého návrhu. Důvody k tomuto rozhodnutí jsou dodnes předmětem spekulací.

V Kronice moderní architektury Gottwaldova vysvětluje architekt Eduard Staša tento krok tím, že dílo původního stavitele bylo vytvářeno „zřejmě k nespokojenosti stavebníka“. Tuto „opožděnou“ nespokojenost stavebníka si dovolím zpochybnit, protože továrník vše pečlivě promýšlel, než se do jakékoli investice pustil (viz dopisy výše) a pak už na svém názoru, případně návrhu, který mu byl předložen a on jej shledal nejlepším, trval. U Tomáše Bati dochází tedy v tomto období k určitému názorovému posuvu, který nás vede k domněnce, že to byla jeho pozdější žena Marie, která jeho další životní kroky citlivě usměrňovala a to hlavně v oblasti rodinné i firemní diplomacie. Byla to tedy pravděpodobně ona, anebo vliv vídeňského prostředí, který ji obklopoval a s kterým se v té době Tomáš Baťa dostával do úzkého kontaktu, co ho přimělo k tak radikální změně svého stanoviska, aby pozval Jana Kotěru do Zlína.

Toto setkání velikánů předznamenalo na dlouhá léta další rozvoj Zlína. Kotěra je právem označován za zakladatele zlínské urbanistické tradice. Byl to právě on, kdo vytýčil obytný soubor na mírném severním svahu poblíž továrny ulicemi, jež dodnes jedna nese architektovo jméno. Od chvíle, kdy Kotěra dokončil vilu, na níž se výtvarně podílel i F. Kysela, bylo vybudováno několik obytných souborů, z kterých se dodnes dochoval snad už jen jediný Kotěrov domeček, s nepůvodní plechovou střechou, právě na ulici Kotěrova. Architekt Eduard Staša tuto dobu výstižně dokumentuje následujícími odstavci:

„V roce 1912 byla postavena první skupina šesti rodinných dělnických dvojdomků na takzvaném starém trhovisku poblíž nádraží. V roce 1915 o něco dál k Prstnému druhá řada rodinných domků pro dělníky. Jejich dochovaná fotografie i plány nesou jméno stavitelské firmy J. Macouna z Břeclavi. Nicméně podobnost až shoda jejich půdorysného i vnějšího architektonického řešení s pozdějšími Kotěrovými domky na Letné je více než nápadná. Nelze proto vyloučit Kotěrovu účast i na těchto domcích. Praktikovalo se přece i později, že návrhy rodinných domků byly realizovány bez jeho signatury. Šlo o domky s typickou mansardovou střechou, s jednoduchými rodinnými byty v přízemí a se svobodárnami v podkroví. S malými dvorky a skromným hospodářským příslušenstvím.

Obě skupiny domků znázorněné na starých mapách a fotografiích byly zbourány v roce 1924, když začaly překážet dalšímu rozvoji továrny. V té době je už zčásti rozestavěná čtvrť Letná podle Kotěrových návrhů. Asi v roce 1915 byl J. Kotěra totiž vyzván, aby vypracoval regulační plán na stavbu první dělnické kolonie pro firmu T. a A. Baťa ve Zlíně na staré Letné, jižně od továrny. Jsou známy dvě varianty tohoto plánu vypracované v roce 1918, kdy byly zřejmě také vypracovány návrhy rodinných domků. V roce 1919 je postaveno podle těchto návrhů deset patrových jednodomků na ulici Breznické, kde několik jich stojí dodnes. Dostaly lidovou přezdívku „Hradčany“. Pravděpodobně ve stejné době byly postaveny dvě řady domů podél pozdější ulice Malenovské (zvané Včelín) a v letech 1922-1926 čtyřdomky na ulici Antonínově a Kotěrově. Zatímco první z nich byly zničeny při bombardování v roce 1944, některé ze čtyřdomků na Kotěrově ulici se v upravené podobě zachovaly dodnes. V obou případech šlo o úsporné, ale kultivovaně řešené domky pro dělníky.

KOTĚRA, Jan. *Regulační plán pro stavbu dělnické kolonie firmy T. a A. Baťa ve Zlíně.*
Praha: červenec 1918 /MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV - 1160/

Tím končí Kotěrovo působení ve Zlíně. Jeho regulační plán dělnické kolonie (i když byl pouze dílčím záběrem pozdější městské čtvrti) byl převzat do prvního regulačního plánu města Zlína vypracovaného v roce 1921 Kotěrovým žákem F. L. Gahurou. Uvádí se někdy, že na plánu města Kotěra spolupracoval. V tomto smyslu je možno mluvit o J. Kotěrovi jako o spoluzakladateli zlínské urbanistické tradice. Nelze ovšem pominout historické souvislosti s idejemi zahradního města i s kultem rodinného domku, které tenkrát ovládaly urbanismus v západních zemích a k nimž se též klonily trvalé sympatie vedoucích představitelů firmy Baťa. Návrhy Kotěrových rodinných domků se při pozdějším rozhodování o vhodném typu pro hromadnou výstavbu ukázaly jako méně vhodné a bylo od jejich další výstavby upuštěno. Byla dána přednost typu rodinných domků odpovídajících svým půdorysným řešením, volbou konstrukce a materiálu i vnějším vzhledem požadavkům hromadné výstavby. Byl uplatněn kurs stavět účelně, rychle a levně. A tak se v letech 1924 až 1926 prosazuje výstavba domků úsporné konstrukce s dobrým obytným standardem, převážně už neomítaných, s rovnou střechou, bez oploceného pozemku, s relativně nízkými finančními náklady. První z nich se stavěly na ulici Podlesí (dnes u Zimního stadiónu) a na ulici Kotěrově.“⁴

Po souhrnné analýze všech uvedených informací lze konstatovat, že Kotěrovův přínos pro zlínskou architekturu a současně pro Tomáše Baťu byl v několika zásadních rovinách. Tím hlavním shledávám jeho vliv ve sféře osvětové – tedy, že respekt a vliv, jež Kotěrovo renomé vyvolávalo, přimělo továrníka, aby se hlouběji zamyslel nad dalším „systematickým“ rozvojem továrny a jejího vztahu k obytným částem města, tedy, aby si uvědomil nutnost odborné urbanistické spolupráce, která by byla schopna akceptovat jeho představy o budoucím městě, při zachování všech urbanistických a architektonických atributů. Dlouholetá externí spolupráce T. Baťy a J. Kotěry vedla k zásadnímu poznání na obou stranách. Továrník v průběhu let shledal potřebu mít po svém boku takového odborníka, který by byl ochoten ztvárnit jeho mnohdy velmi originální vize, značně se vymykající zaběhaným tehdejší Rakousko-uherským zvyklostem, vize, které by byly syntézou poznatků z cest, zvláště po USA, ale v pojetí bydlení dělníků a dalšího sociálního programu značně nadčasové bez předchozích vzorů a tím ojedinělé a progresivní, samozřejmě s ohledem na

⁴ STAŠA, Eduard. *Kronika moderní architektury Gottwaldova*. Praha: Svaz českých architektů, 1985. Separátní výtisk ze sborníku Gottwaldovsko od minulosti k současnosti '84 – ONV Gottwaldov, 1985. 42 s.

kultivovanost architektonického projevu, při stlačení finančních nákladů na minimum. Tady se dostává Tomáš Baťa nevědomě avšak programově společně s dalšími architekty, obzvláště pak s F. L. Gahurou, k vytvoření pozdějšího „genia loci“, který je svou opravdovostí pojetí architektury ojedinělý ve světovém měřítku, neboť právě správné vyvážení všech souvislostí při tvorbě architektury vede k vytvoření nadčasové kvality. V této souvislosti, a to je druhá část poznání vyplývající ze vzájemné spolupráce Baťa – Kotěra, tímto tvůrcem nemohl být nadále Kotěra a toho, domnívám se, si začali být oba velikáni časem vědomi.

Je to tedy Tomáš Baťa, který vnáší intuitivně do podřevnického údolí bez předchozí kontinuity zcela odlišnou architektonickou filozofii již továrnou z roku 1906, vystavěnou jednoznačně z vlivu továren druhé poloviny 19. století v USA.

S progresivní výstavbou železobetonových hal, které již tehdy viděl, zde nebyla zkušenost, a tak velký krok musel uzrát až do období let 1924 – 25, kdy byl poprvé ve Zlíně realizován skelet 6,15x6,15 m, tentokrát pod vlivem druhé cesty z roku 1919.

Tím, že si pozval Kotěru, nechtě se přiklonil k rakousko-uherskému tradicionalismu, zvláště formou architektury Kotěrou importovanou. Vila T. Bati byla dostavěna kolem roku 1911, a její forma byla jednoznačně poplatná Vídeňské secesi s Wagnerovským kánonem na tuto pozdní dobu formálně nadsazená, jakoby se tvůrce domníval, že se to od něj vyžaduje, byť v Hradci Králové v budově muzea tou dobou vyrůstá pod jeho vedením stavba daleko modernější, předznamenávající další vývoj jeho modernistické tvorby. Tedy jakoby se tady ve Zlíně spokojil Kotěra se zaběhnutými, na tu dobu již neobjevnými formami, pro tehdejší region jistě dostatečně reprezentativními, zatímco stavebník snil o daleko jednodušší, prostší a přitom progresivnější cestě. A protože Kotěra toho měl na tu dobu opravdu hodně (v roce 1910 zakládá na Akademii výtvarných umění Školu architektury a objem jeho tvorby neustále narůstá), je asi jeho druhým největším přínosem pro Zlínskou architekturu doporučení F. L. Gahury, zlínského rodáka, jako svého nástupce pro spolupráci s Tomášem Baťou. Tedy v celém období spolupráce mezi Baťou a Kotěrou lze spatřit vzájemné ovlivnění pro rozhodnutí o další spolupráci, která byla naplněna, a továrník si v průběhu let po boku architekta-pedagoga ujasnil svou další architektonickou vizi. Rozchod obou mužů své doby byl nevyhnutelný, dodnes se tradují jejich narůstající názorové neshody na smysl architektury. Oba byli v této době již silně vyhranění a navíc Kotěrovi začalo ubývat sil pod obrovským tlakem vlastní tvorby, který vyústil v jeho nemoc a následný brzký odchod v roce 1923. Ještě pod Kotěrovým vedením F. L. Gahura navazuje na jeho započatou práci ve Zlíně a zlínská radnice je toho jednoznačným svědectvím.

7/3/ František Lýdie Gahura - první architekt Zlína

V roce 1923 T. Baťa vyhrává volby, stává se starostou a tím dochází k jednotnému vedení továrny i městské správy. O rok později zaměstnává F. L. Gahuru i přes dřívější předvolební kritiku jeho nově postavené radnice, která byla podle T. Bati předražená. Od tohoto okamžiku se datuje jednotka pohledu na Zlín a jeho architekturu a začínají se realizovat továrníkovy vize o továrně a městě v zahradách.

Koncem dvacátých a na počátku třicátých let přicházejí do firmy T. a A. Baťa další tvůrci zlínské architektury jako Miroslav Drofa, Miroslav Lorenc, Vladimír Karfík a Antonín Vítek. Tato skupina projektantů – architektů je považována společně s Františkem Lýdií Gahurou za hlavní tvůrce Zlínské architektury. O to víc, že byli

přímo ovlivňování zakladatelem továrny a hlavním tvůrcem vizí a idejí Tomášem Baťou.

Vývoj továrny a města se samozřejmě odráží na vztahu továrníka k architektům. Od doby externí spolupráce Jana Kotěry s Tomášem Baťou a prvních let působení F. L. Gahury u firmy T. a A. Baťa, pracuje pro firmu totiž vždy větší počet projektantů a architektů. Tím dochází k syntéze názorů architektů ve vztahu k požadavkům stavebníka, v tomto případě opravdu hegemonu a nositele hlavních idejí. Jeho spolupráce s architekty byla natolik úzká, že se dokonce sám zabýval řešením dílčích úkolů. Své výsledky pak srovnával s výsledky architektů, v mnoha případech velmi originálními. Přínos továrníka byl tedy systémový a na základě jeho sofistikovaných požadavků dochází jejich neméně kvalitním zpracováním k postupnému zrodu ojedinělého architektonického konceptu. Tedy tím, že v tomto případě je stavebník opět po staletích osvícený a prošlý tvrdou životní školou, s vysokou přirozenou inteligencí a silnou intuicí, stává se neoddelitelnou součástí vzniku tohoto genia loci, spolutvůrcem v tom nejlepším slova smyslu. Budeme-li tedy hovořit o Zlínské architektuře, musíme vždy zohledňovat celek, celý tým tvůrců včetně investora a jeho podílu na tvorbě, a to i při výkladu jednotlivých staveb, na jejíž náplň a koncept měl stavebník také jasný názor. Nejde zde tedy o případ, kdy dá investor prostor a finanční prostředky architektům pro jejich tematickou tvorbu, avšak investor zde vstupuje do každé realizace, samozřejmě s ohledem na jeho odborné a časové možnosti, v každé etapě vzniku projektu i stavby. Zapojoval se například i do urbanistického řešení Letné, kdy konzultoval s F. L. Gahurou řazení čtyřdomků ve vztahu k stavební čáře a vrstevnicím,⁵ anebo je znám jeho vstup do projektu Společenského domu při řešení jeho vnitřního standardu. Zde možná příliš radikální, ale jednoznačně přínosný.

A tak je způsob vzniku Zlínské architektury z tohoto pohledu výsledkem souboru mnohdy nesourodých názorů, myšlenek, konzultací a mnoha nedemokratických rozhodnutí a jednotlivé stavby jsou mnohdy autorizovány jednotlivými architekty až v pozdější době. Tedy za autora tehdejšího genia loci není považován jednotlivý tvůrce, nýbrž jde o týmovou spolupráci v tom nejhlubším slova smyslu, kdy nejmenovaným vedoucím tvůrčího týmu je investor a zodpovědným odborníkem za konečné řešení je architekt. To je patrně důvod, proč nejsou předchozí projekty významných realizací autorizovány. Za autora je totiž v té době považována firma T. a A. Baťa. Dokladem o tom jsou některé nesignované projekty například Obchodního domu, kdy je podle rukopisu patrné autorství F. L. Gahury. Stejně tak je tomu na jednom z návrhů na Společenský dům, což se dodnes ve Zlíně volně interpretuje, že se „projektovalo tak rychle, že se projekty nestíhaly ani podepsat“, avšak po zevrubném prozkoumání projektu, kdy nechybí žádná z nutných náležitostí pro jejich realizaci, stává se tato teorie silně vágní. Naopak, neautorizování těchto projektů lze chápat jako uvědomění si (zvláště u F. L. Gahury) pouze svého podílu na společné tvorbě při vzniku již tehdy tak zásadní architektury, a také snad proto, že v této době byl F. L. Gahura jediným erudovaným architektem u firmy T. a A. Baťa. Teprve později, koncem třicátých let jsou projekty rezolutně autorizovány. To vyplývá z příchodu dalších architektů do firmy, zvláště pak M. Lorence a V. Karfíka. Toto období je specifické tím, že investor vyžadoval pro jednu stavbu několik individuálních názorů, neboť si byl vědom toho, že tak silné individuality nemohly na jednom projektu pracovat společně. Důkazem toho je již zmíněný projekt Společenského domu, ke kterému T. Baťa vyzval všechny své

⁵ HORŇÁKOVÁ, Ladislava. *František Lýdie Gahura 1891-1958: Projekty, realizace a sochařské dílo*. Zlín: Vydala Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně ve spolupráci s Muzeem města Brna, 2006. 35 s. ISBN 80-85052-67-9.

přední architektky – nejprve M. Lorence, F. L. Gahuru a i V. Karfíka, výsledkem čehož je původní koncept na bázi „zlínského standardu“ 13 x 3 pole po 6,15m od M. Lorence, ale pozdější realizace je od V. Karfíka. Na fasádě tehdejšího Společenského domu (dnešní Hotel Moskva) se architekt V. Karfík podepsal pro Zlín do té doby ještě nepoužitými typicky americkými vertikálně posuvnými okny, které pak opakuje na svém rodinném domku ze soutěže v roce 1935. Také se objevují i na pozdější poválečné realizaci správní budovy kraje připisované V. Kubečkovi, ale za potenciální asistence či pouze inspirace ještě v té době ve Zlíně sporadicky působícího V. Karfíka. Vytvoření tohoto konkurenčního prostředí mezi architektky vedlo k pozdější diferenciaci v torbě a odchodu M. Lorence z firmy.

Ze současného pohledu se zdá být ze všech tří návrhů na Společenský dům nejsilnější ve svém výrazu návrh F. L. Gahury, který, vědom si nedalekého sousedství s Obchodním domem, využívá právě těchto zásadních výtvarných prostředků s pásovými okny mezi pilíři a je svým návrhem nejradikálnější, nejosobitější a nejryzejší, bez zbytečných estetizujících prvků na fasádě s patřičnou dávkou nadčasovosti. Oba další návrhy jsou na zlínské poměry architektonicky vykalkulované. Lorenc se dokonce dopouští hloubkové rytmizace průčelí, jakýchsi lodžii v krajních polích stavby a Karfíkovu verzi s cihlovým páskem a posuvnými okny můžeme obdivovat dodnes.

7/4/ Jiří Voženílek – první architekt poválečného Zlína

Od roku 1932, kdy zahynul Tomáš Baťa při leteckém neštěstí, přechází továrna pod vedení Jana Antonína Bati, mladšího bratra z otcova druhého manželství. Nedochází k zásadním změnám v strategii vedení továrny a i později, v takzvané druhé vlně, přicházejí do Zlína další architekti. Architekt Eduard Staša jejich výčet uvádí takto: „*Před druhou světovou válkou, v letech 1936-1939, přichází do Zlína nová početná skupina architektů, která se zapsala do historie výstavby města. Jsou to architekti H. Adamec, L. Ambrozek, V. Dohnal, J. Holeček, R. Hovora, F. Kadlec, V. Kubečka, B. Kula, Z. Lakomý, Z. Plesník, R. Podzemný, O. Stach, T. Slezák a J. Voženílek.*“ V dalším odstavci o nich píše: „*Tito architekti, nenacházející plné odborné uspokojení v době druhé světové války, se uplatňují zejména po roce 1945. Při plnění nových úkolů socialistické výstavby se jim dostává porozumění a podpory vedoucích politických i veřejných a hospodářských pracovníků. Brzy po válce odchází do Brna F. L. Gahura, na vysokou školu do Bratislavy byl pozván V. Karfík, R. Podzemný odjíždí ještě před válkou do USA a také někteří další opouštějí po roce 1945 Zlín (Z. Lakomý, později pak V. Dohnal i O. Stach). F. Kadlec se stává prvním ředitelem gottwaldovské Umělecko-průmyslové školy, R. Hovora pak ředitelem Průmyslové školy stavební.*

Nicméně stále zde zůstává početná skupina architektů, kteří se aktivně podílejí na výstavbě města. Jejich vůdčí osobností se brzy stává ing. arch. Jiří Voženílek, který přišel k firmě Baťa v roce 1937 z Prahy. Tam byl členem pokrokové, levě orientované skupiny architektů PAS (Štursa, Janů, Voženílek), která programově uplatňovala myšlenky typizace a zprůmyslnění stavebnictví v architektuře. Po roce 1945 se stává vedoucím návrhového oddělení závodů Baťa, n. p., zakládá skupinu pro regulační plán města a Sbor pro výstavbu Gottwaldova, je prvním předsedou komise výstavby městského národního výboru a do svého odchodu de facto hlavním architektem města. Později bere na sebe těžký úkol založení socialistické projektové organizace Stavoprojekt a po roce 1950 odchází do Prahy jako první její ředitel. Zde je třeba zaznamenat, že tato volba nebyla náhodná. Vždyť právě v Gottwaldově, kde byla dlouholetá tradice pokrokových, moderních forem organizace, plánování a

metod práce zprůmyslněné stavební výroby a kolektivních forem projektování, se v letech 1951 až 1952 rodil a formoval názor na organizaci a metody práce naší první socialistické projektové organizace Stavoprojekt.

Vraťme se však nazpět do Zlína (Gottwaldova) po roce 1945. Zde se J. Voženílek projevuje nejen jako vynikající architekt a urbanista, ale i jako výborný organizátor, intelektuálně i politicky vzdělaný, který si svými osobními vlastnostmi podmaňuje mladé i starší spolupracovníky.“⁴

Z uvedených slov autora-pamětníka lze vyčíst charakter osobnosti architekta Jiřího Voženílka, dobu, ve které žil a situaci, ve které přichází k firmě Baťa a.s. a podílí se na tvorbě zlínské architektury. Jeho hlavní období působnosti u firmy Baťa, zprvu u Baťa a. s. , po druhé světové válce u Baťa n. p. , a v závěru jeho působení architekta ve Zlíně v továrně Svit, n. p. , je právě v těchto pohnutých dobách mezi roky 1945 – 1949. Ve své tvorbě volně navazuje na klasický zlínský skelet a ve spolupráci se svými kolegy, zvláště pak M. Drofou, posouvá jeho možnosti rozponu do jiných dimenzí, nesporně vhodnějších pro další specifické uplatnění. Zatímco doba před válkou si vystačila se „zlínským standardem“ 13 x 3 pole po 6,15m, v období poválečném si již byli zúčastnění architekti vědomi některých nedostatků tohoto rozponu ať už při stavbě továrních hal a v nové roli, při hromadné bytové výstavbě, pro kterou byl tento modul zcela nevhodný. Již v minulosti docházelo k drobným úpravám rozponů, ale pouze ojediněle. Nejznámější je Lorencova modifikace modulu pro školní stavby, kdy tento autor používá pro lepší využití světelných a dispozičních možností modul 7 x 3 pole 6,15 x 6,6m. Ovšem k radikálním změnám dochází až po válce při stavbě továrních budov číslo 14 a 15 podle projektu Jiřího Voženílka a při výstavbě dvou bytových domů architekta Miroslava Drofy zvané též Morýsovy domy. Vyvrcholením v modulovém vývoji byl Voženílkův Kolektivní dům.

*Apartementové nájemné domy později nazvané Morýsovy domy, 1946.
/Archiv KGVU ve Zlíně/*

8/ VLASTNÍ PRÁCE

8/1/ Přehled o současném stavu problematiky

8/1/1/ Kolektivní dům – seznámení s prací Jiřího Voženílka

S prací architekta Jiřího Voženílka jsem se seznámil zevrubně až při projektování rekonstrukce vstupních prostor Kolektivního domu, součástí níž byla i konverze bývalé jídelny vysokoškolské menzy na víceúčelový sál s kulturním využitím, sál dnešní Alternativy. Prostor bývalé menzy Kolektivního domu byl původně projektován jako místnost pro společenské stravování. Tento sál dnes nese název podle alternace drobných kulturních akcí, od přednášek, přes módní přehlídky po výstavy, divadla malých forem a komorní hudební vystoupení. V rámci předprojektové přípravy řešení tak závažného úkolu bylo kromě fyzického prověření stávajícího stavu daných prostor i prověření původních povrchů a použitých stavebních materiálů a jejich stavu, tedy rozsáhlý stavební a historický průzkum. Součástí přípravných prací bylo i prostudování původní projektové dokumentace. Při detailním plnění těchto kroků jsme se postupně propracovali také k pamětníkům doby, kdy byla stavba realizovaná, a kteří autora osobně znali. Častým konzultantem vznikajícího projektu se stal pan Karel Kárník, absolvent Baťovy odborné stavební školy, který stavbu po boku architekta Voženílka realizoval a také se podílel na jejím projektu.

Zajímavé bylo i setkání s paní Hanou Totuškovou, manželkou bývalého významného zlínského architekta Miloslava Totuška, která byla blízkou spolupracovnicí nejen architekta Jiřího Voženílka, ale která nám umožnila nahlédnout do ateliéru poválečné architektonické reprezentace stavebního oddělení firmy Baťa.

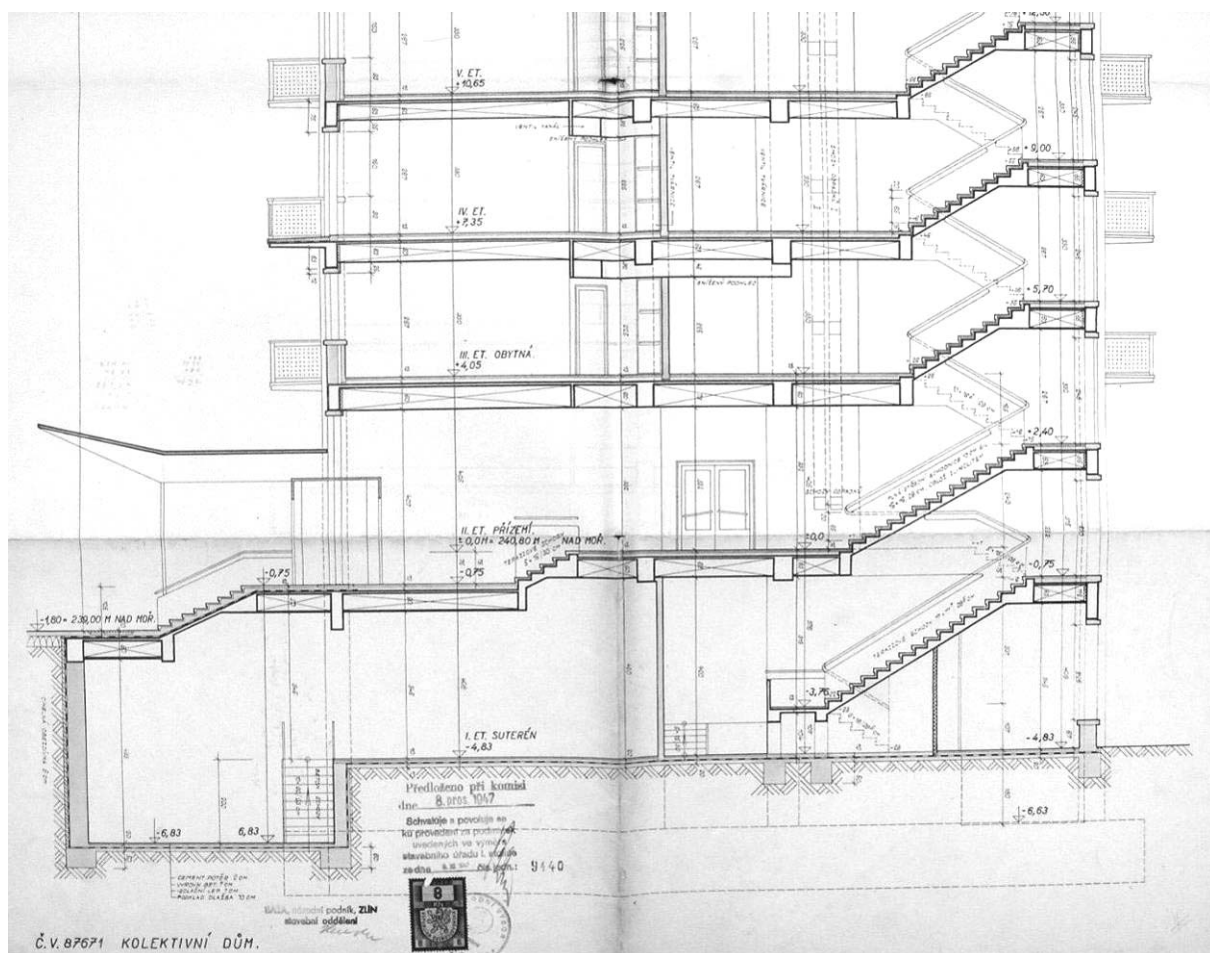
8/1/2/ Žádná monografie o Jiřím Voženílkovi neexistuje

Na základě těchto zkušeností a pod vlivem studia projektů Jiřího Voženílka jsem dospěl k záměru zpracovat práci s tímto tématem. Podnětem k jejímu vzniku bylo i zjištění v průběhu průzkumu souvisejícího s rekonstrukcí Kolektivního domu, kdy jsem se chtěl o architektovi dozvědět co možná nejvíce, že žádná monografie ani souborné dílo nebylo doposud tomuto architektovi věnováno. Prozatím jsem se setkal s nejpřesnějšími zmínkami o tomto architektovi ve výše citovaném sborníku akad. arch. Eduarda Staši s názvem Kronika moderní architektury Gottwaldova. Dále se o jeho tvorbě zmiňuje bývalý hlavní architekt Zlína, pan ing. arch. Pavel Novák, ve své knize Zlínská architektura 1900 – 1950, která je později citovaná na mnoha webových stránkách pod různými tématy. Na stránce 289 této publikace jsou uvedeny základní životopisné informace a přehledný soupis díla pro město Zlín a firmu Baťa architekta Jiřího Voženílka, který se pro vznik této práce stává výchozím zdrojem.

Dosavadní publikace, kde je toto téma obsaženo, mají spíš formu fragmentu, kdy je architektovo působení ve Zlíně součástí evoluce Baťovské architektury. V žádné z těchto publikací, se kterými jsem se setkal, se nejedná o komplexní systematický a syntetický pohled na život a dílo architekta Jiřího Voženílka. Dosavadní autoři se zabývají pouze všeobecně známou činností tohoto autora a jejím výčtem bez hlubších souvislostí a jsou prosté sofistikovaného výkladu této tvorby. Ze všech těchto poznání vyplývá, že autor nebyl doposud soustředěně zkoumán a nebyla mu prozatím věnována žádná samostatná publikace.

8/1/3/ Jiří Voženílek – enfant terrible české architektury XX. století

Jeho rozporuplné postavení v historii ani v předchozím období, po XIV. sjezdu KSČ v bývalé Československé socialistické republice, nedávalo prostor pro publikování jeho souborného díla, či některé z jeho etap. Přestože se Jiří Voženílek již v mládí netajil svými levicovými postoji, které se nesporně odrážejí i v jeho celoživotní tvorbě, v období normalizace naší společnosti musel ustoupit do ústraní, protože se jeho bytostné smýšlení neslučovalo s následným společenským vývojem v bývalé ČSSR. Na druhé straně není ani současnou demokratickou společností příliš glorifikován, protože se v poválečné době příliš společensky angažoval a tak jeho tvůrčí i teoretický přínos v architektonické oblasti se pro mnohé skrývá pod nánosem jeho vedoucích funkcí a socialistických aktivit. Snad proto se zdá být nejvhodnějším pro tuto vědeckou práci jeho rané období, období působení u firmy Baťa, období jeho profesního růstu a vstupu na naší architektonickou scénu. Do jisté míry je diskutabilní, že byl vůbec k firmě Baťa a. s. s tak vyhraněným smýšlením přijat. Jeho politická orientace ani členství v jakékoli straně totiž není zaznamenáno ani v jeho vstupních materiálech. Pravděpodobně proto, že tam kolonka o stranické příslušnosti chybí a v kolonce „členství ve spolcích“ žádné členství v podobně zaměřeném spolku neuvádí. Jediným vodítkem pro jeho pokrokové názory nám může být prohlášení v tomto dotazníku, že v kolonce „Náboženství“ uvádí „bez vyznání“.

VOŽENÍLEK, Jiří. *Kolektivní dům ve Zlíně. Řez vstupními prostory*. Zlín: prosinec 1947
/Archiv Odboru stavebního a územního plánování, Magistrát města Zlín/

8/2/ CÍL DISERTAČNÍ PRÁCE

8/2/1/ Univerzita Tomáše Bati – reprezentant Baťovského fenoménu

V posledních letech se dostává Zlín znovu do povědomí. Ať už je to v souvislosti s renesancí Baťovské éry, která jednoznačně musela nastat po dlouhých letech nuceného zapomnění, anebo v souvislosti s přirozeným vývojem společnosti po roce 1989. Do Zlína se vrátil Tomáš Baťa, syn slavného zakladatele, a s ním i nakrátko Baťovský duch. Roku 2000 vznikla na bázi Technologické a Ekonomické fakulty VUT v Brně Univerzita Tomáše Bati, jejíž třetí fakultou byla čerstvě vzniknuvší Fakulta multimediálních komunikací. Tato univerzita pořádá pravidelné konference na téma související s Baťovským obdobím a stává se tak reprezentantem a nositelem myšlenek tohoto fenoménu. Přes různá úskalí majetkoprávních vztahů se daří rekonstruovat, či konvertovat alespoň postupně některé budovy, které nejvýrazněji reprezentují Baťovské období Zlína. Nejvýraznějším krokem v této oblasti byla rekonstrukce 21. budovy továrny a její konverze na Krajský úřad a Finanční úřad a rekonstrukce Malé scény. Byly opraveny vstupní prostory Kolektivního domu a sál menzy konvertoval v kulturní centrum Alternativa.

8/2/2/ Zlínský věhlas – zavádějící a pravdivé informace

Tyto společenské podněty a nedávný úspěšný proces rehabilitace Jana Antonína Bati vynášejí Zlín opět do centra celospolečenského dění nejen u nás. Zmínky o Zlíně dosáhly nejen daleké Toronto, kde v současnosti firma Baťa sídlí, ale věhlas zlínského fenoménu reflektovaly i *The New York Times*.⁶ V těchto souvislostech nezbyváá než se zamyslet nad informovaností široké veřejnosti a hlavně odborníků. Mnohé dobové situace a okolnosti vedoucí k závažným rozhodnutím, která měla nesporně vliv na utváření továrny a města a v této souvislosti i reflektující se v zlínskou architekturu jsou zaznamenány, ale stále se traduje mnoho nepřesností a časem zabarvených interpretací jednotlivých období, které v konečném součtu buď nesmyslně glorifikují baťovskou historii anebo naopak, ovlivněny minulými lety socialistické společnosti, jsou mnohá správná rozhodnutí pozdějšího období opomíjena a snahy odborníků té doby zatracovány anebo prostě přehlíženy pro silné a ceněné období meziválečné.

8/2/3/ Historické události v odlišném kontextu

Široká veřejnost v současnosti není schopná vnímat tyto historické události z hlediska nadčasového kontextu a v souvislosti s danou dobou a danými možnostmi. Určitě se nabízí spekulace, kam by vývoj zlínského „genia loci“ dospěl, nebýt tak zásadních společenských změn jako bylo období protektorátu a druhé světové války. Kam by směřovala zlínská architektura a její vývoj. Z tohoto propojení neopodstatněných hypotéz vyvěrá v mnohých případech mylná představa o tom, oč jsme přišli. Oprostité-li se naopak od tak závažného faktu, jako byla válečná léta a následné společenské změny, a budeme-li sledovat linku vývoje myšlení ve vedení firmy Baťa, a omezíme-li se pouze na část celkového vývoje firmy, jako byla

⁶ SHAW, William. Design for Living in Zlin, Czech Republic. *The New York Times*, March 25, 2007. Rubrika cestování - průvodce evropskými městy.

související architektura, dá se předpokládat, že kromě dobře udržovaných, zásadních a vysoce kvalitních budov už v době vzniku, jakou byla a stále je například hlavní administrativní budova č. 21., Hotel Moskva (Hotel Společenský dům) anebo Obchodní dům a v této souvislosti i Dům umění (Baťův památník) v návaznosti na studijní ústavy, které by byly pravděpodobně jako dominanty zachovány dodnes, došlo by nesporně ve zlínské výstavbě v kontextu vývoje stavebnictví a architektury k dost razantním změnám a demolicím. Zvlášť u staveb, které měly dočasný charakter už v době vzniku, ať už to byly domky pro zaměstnance anebo některé zastaralé tovární budovy, které se dnes snažíme opravit za neúměrných nákladů, zvlášť poté, co i stavební průzkum prokázal u některých staveb přítomnost hlinitanových cementů a tím i nekvalitního betonu, který má svůj poločas rozpadu neodvratně v dohlednu. Tedy zcela přirozeně by byly špatné tovární budovy strženy, nahrazeny novými, pravděpodobně z nových – soudobých materiálů a konstrukcí, protože Baťova cihelna byla už stejně nefunkční a na jejím místě vytvořeno sportoviště, a tudíž by pravděpodobně vznikl už daleko jiný vzhled Baťovské architektury, než jak ho známe dnes.

*Náměstí práce, v pozadí 21. budova. Zlín: 1947.
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV - 286/*

8/2/4/ Zlínský skanzen – socialistický odkaz

Paradoxně za dnešní pohled na Baťovskou architekturu vlastně nese zodpovědnost bývalý společenský režim, který nedokázal tak rychle reagovat na změny ve světě a být tak progresivní, anebo vůbec tak velké investice a rozvoj v této oblasti a lokalitě nebyly žádoucí. Každopádně zde tedy dochází k historickému symptomu, který je znám třeba ze Slavonic anebo jiných historicky důležitých center, kde se v dané etapě nedostávalo peněz vlivem odklonu obchodních cest anebo změny politické struktury. Ve Zlíně to byl jednoznačně odliv kapitálu související s odchodem Tomáše Bati mladšího do Toronta a jeho strýce Jana Antonína do USA a později do Jižní Ameriky. Jsou to tedy politické změny, které zapříčinily radikálním odsunu kapitálu, anebo jinak, které přetrhly toku kapitálu přes Zlín. Tedy „genius loci“ Zlína je zde chápán nepřesně ve smyslu návaznosti na zlínské a s tím i související architektonické tradice. Zlín ve své dnešní podobě a zvláště v době nedávno minulé žil způsobem novodobého „skanzenu“, protože pouze dožíval původní výrobní metody a procesy, kdysi tak progresivní a ve světě ojedinělé, stejně tak jako jeho stavby, které prezentují dobovou filozofii a společenskou potřebu, tedy architekturu. Zlín a jeho architektura je tedy chápán, bohužel i mnohou odbornou veřejností nesprávně, podle svého prvního plánu, který je zřejmý i nezasvěceným a to sice podle cihelného pásu a města v zeleni. Odrazem toho jsou výsledky několika architektonických soutěží nedávno minulých, ať už šlo o dostavbu Malé scény anebo stavby Finančního úřadu na Farské louce v centru Zlína. V obou případech zde byly prezentovány návrhy staveb různých autorů, stylů a konstrukčních pojetí, avšak téměř všechny sjednocoval nesmyslně cihelný pásek, „typický pro Zlín“.

8/2/5/ Genius loci odvanul

Pohlédneme-li opět do novodobé historie města, míněno poválečného vývoje města Gottwaldova, najdeme několik velmi zdařilých ukázek toho, kudy asi by se vydala zlínská, či možná Baťovská architektura. Jednoznačně výsostnou stavbou přelomu padesátých a šedesátých let je budova Fotografie architekta Zdeňka Plesníka a pozdější budova Centroprojektu téhož autora. Bohužel, tato architektura se ve své době už ubírá samostatným vývojem nezávisle na zlínském celospolečenském dění a takovéto progresivní stavby závisejí na osvětleném investorovi jakým bylo v případě Fotografie nově vzniklé nadčasově smýšlející družstvo a v budově Centroprojektu je duch této stavby samozřejmě ovlivněn tvůrci, kteří sestávali z bývalého stavebního oddělení firmy Baťa. Tedy duch doby, zmiňovaný „genius loci“, odvanul s odchodem jeho nositele. Mnozí následní tvůrci se ještě snažili v továrním areálu zachovat určitou rytmizaci a estetickou kontinuitu, ale právě proto jim začala unikat podstata dodnes snad veřejně nevyspecifikovaná a neproklamovaná. Z hlubšího pohledu na důsledek konání v meziválečném období, došlo opakovaným užíváním skeletu a jeho modulu k originálnímu urbanistickému rytmizování a vzniku ojedinělého městského měřítka. Převážná většina staveb z dané doby nese továrenský kánon 13 x 3 pole 6,15 na 6,15m ať už jsou použity pro různý účel, Obchodní dům, Hotel Společenský dům, 21. Budova. I stavby domovů, lemující zelený pás pod Domem umění, mají tutéž půdorysnou stopu. Pouze výšková různorodost vynucená vlastním obsahem a náplní budov vytváří výškové rozehrání městské siluety, rozhodně ne však nahodilé. V souvislosti s touto skutečností můžeme poukázat právě i na budovu Kolektivního domu, která je již vzhledem k novému účelu nové konstrukce 7 x 3 pole 7,35 x 7,35 + 3,15 + 7,35, avšak plně respektující půdorysnou stopu, která se opticky pohybuje kolem 80x20m, což svědčí

o autorově hluboké znalosti dané lokality a urbanistických souvislostí. Tedy budeme-li chtít vysledovat to, co je na Zlíně ojedinělé, harmonické a původní, pak je to právě jeho urbanistické rytmozování a měřítko, které bylo bohužel později nevědomě si tohoto faktu několikrát narušeno. „Všudypřítomný“ cihelný pásek se v této souvislosti prezentuje jako estetizující podpůrný prvek, jako třetí dotvářející zlínskou architekturu.

Avšak neoddělitelnou součástí architektury dané doby a z hlediska „ducha doby“ tou nejvýraznější, byť nejméně vizuálně čitelnou, je pravdivost Baťovské architektury. Její nejhlubší podstata spočívá v konceptu, že je v dané době plně funkční a finančně přiměřeně nákladná, což z ní tvoří hodnotu zásadní, opodstatněnou, ryzí a svým odkazem nadčasovou. A budeme-li se ještě i pak zabývat smyslem a podstatou Baťovského ducha a v této souvislosti vzniklou architekturou, musíme dospět jednoznačně k závěru, že zde jde o komplexní princip nadčasového a ojedinělého sociálního i ekonomického myšlení, tedy opravdový GENIUS LOCI.

8/2/6/ Současná interpretace – dobový kontext

Předkládaná disertační práce si klade za cíl nejen vysledovat a konkrétně poukázat na výsledky architektonické tvorby zpracovávaného autora a jeho současníků v daném období, ale hlavně přiblížit jejich smysluplné pohnutky, mnohdy později pod vlivem následných historických událostí nevhodně vnímaných a dodnes nepřesně interpretovaných. Považujeme za nutnost uvést mnohé historické události do současného demokratického kontextu, tedy přesněji, právě tyto události jiným, než vlastním kontextem dále neuvádět. Představit je v jejich původním smyslu a souvislostech celé veřejnosti formou publikace, či následných publikací, majících vnitřní strukturu a návaznosti tak, aby byly čitelné i pro další generace. Zvláště tady je důležité zmínit, že se nacházíme právě v době, kdy dotyčná generace, která opravdu pamatuje Baťu ve Zlíně postupně odchází a mýty, které zůstávají, bývají nezdůvodněně osobně zabarveny jejich interprety. Doba je dostatečně svrchovaná k tomu, porovnat fakta obsažená v archivech mezi sebou a také se vzpomínkami pamětníků.

Tato disertační práce by měla zacelit místo mezi odbornými publikacemi anebo sborníky zabývajícími se vývojem zlínské architektury, ve kterých byly prozatím pouze odkazy anebo zmínky o této tvorbě, či snad scelit zlínské tvůrčí období architekta Jiřího Voženíka do jedné přehledné, doposud neexistující publikace.

Nemáme ambice vytvářet jakékoli závěry a hodnocení. **Samotné vytvoření tvůrčí a životní chronologie autora s glosováním jednotlivých epizod ve vztahu k jejich zrodu a souvislostem považujeme za dostatečně důstojný cíl této disertační práce.**

8/3/ VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE

8/3/1/ Jiří Voženílek z osobního spisu

Prvním dokumentem nalezeným v archivu bývalých Baťových závodů, ve kterém se architekt Jiří Voženílek dostává do formálního kontaktu s továrnou, je průvodní list k dotazníku pro přijetí datován „V Praze 19. března 1937“ a zaregistrován příjemcem dne 22. III. 1937. Strohý rukopis směřuje průvodní list „Osobnímu oddělení a. s. Baťa, Zlín!“ ve znění „V příloze zasílám vyplněný dotazník a prosím o další zprávy. V účtě Jiří Voženílek“ a pod textem je rukou oficiální dodatek „Zavolat na úterý 31. III. 37“, podpis nečitelný.

Tímto okamžikem začíná více než desetiletá anabáze tehdy osmadvacetiletého architekta ve městě průmyslu a mnoha možností, která ho nesporně formuje pro další práci a umožňuje mu zasáhnout do bezmála všech odvětví architektonické tvorby.

Z dotazníku se dozvídáme, že ten byl panu architektovi zaslán ze Zlína 17. III. 1937, tedy musel navazovat na zcela úvodní dopis z Prahy, z místa tehdejšího pobytu architekta Jiřího Voženílka, který se nám, bohužel, nepodařilo objevit.

V instrukcích pro jeho vyplnění shledáváme striktní pravidla, která dokumentují dobu a administrativní přístup k žadatelům o práci. Ze zvýrazněného textu uvádíme: „Vyplňte jej **VLASTNORUČNĚ INKOUSTEM**, ve vlastním zájmu čitelně a pravdivě. Vědomě špatně učiněné údaje ruší eventuálně uzavřený služební poměr ihned, bez jakékoliv závaznosti pro nás. Vyplněný dotazník **POVEDEME V EVIDENCI ZÁJEMCŮ O PRÁCI** v našich závodech. V **PŘÍPADĚ POTŘEBY** zavoláme Vás k osobnímu **n e z á v a z n é m u** představení. . . . V **ŽÁDNÉM PŘÍPADĚ VŠAK NEURGUJTE VYŘÍZENÍ A TAKÉ NOVOU ŽÁDOST NEPIŠTE . . . NEPŘIKLÁDEJTE ŽÁDNÉ DOKLADY – ZA ZTRÁTU NERUČÍME**. Poznamenáváme, že vyžádání dotazníku není pro nás ani pro žadatele závazným příslibem zaměstnání a nemohou proto z tohoto titulu vzniknouti pro žádnou stranu jakékoliv nároky. Znamenáme v dokonalé účtě, **BATA A. S. ZLÍN, osobní odd.**“. Tento úsporný právnický jazyk nás pak provází po celou dobu studia jakýchkoli materiálů, obzvláště navazujících smluv a jiné spolupráce. Korespondence bývá prosta nadbytečných slov a ze souvislostí jasně vyplývá, kdo pro koho pracuje, kdo po kom co chce a kdo si osvojuje právo rozhodnout o dalším osudu celé záležitosti.

Z prvního listu dotazníku s názvem „OSOBNÍ DATA“, uvedených ve spisu si dovolíme většinu citovat, neboť nám nejen fakta zde uvedená, ale i způsob jejich prezentace, umožňují nahlédnout do nitra osobnosti autora: „Voženílek Jiří, Praha II, Dittrichova ul. 17; narozen roku 1909, dne 14. VIII., místo Holešov, okres Holešov.“ Byť jsou data opravdu psaná rukou dostatečně zřetelně, při jejich přepisu do jedné z osobních karet dochází k omylu, následkem kterého je panu architektovi v nejednom z následných dokumentů uváděn měsíc narození jako VII., tedy červenec, na místo srpna. Tento omyl je později opravován, takže o to více mohou některé listiny zájemce o historickou autenticitu mystifikovat.

Dalším důležitým údajem je, že je pan architekt bez náboženského vyznání, což dokumentuje jeho pokrokové smýšlení.

Ženatý je od 25. VII. 1935 s Marií Hrubínovou, narozenou také v roce 1909.

Na vojně sloužil od 17. VII. 1933 do 4. IX. 1934 u pluku 153 v Bratislavě.

V kolonce „Kdo z našich zaměstnanců zná Vás i Vaši rodinu“ uvádí architekt Voženílek pana Al. Vaňuru, ředitele reálného gymnázia, ovšem bez příbuzenského poměru.

Na další straně Osobního dotazníku s názvem „KVALIFIKACE“ je uvedeno, že vyplňující vystudoval II. českou státní reálku v Praze XII v letech 1921 až 1928 s vyznamenáním a následnou Vysokou školu architektury a pozem. stavitelství v Praze v letech 1928 až 1933, I. a II. stát. zkoušku s vyznamenáním. Ovládá dokonale architekturu a pozemní stavitelství a částečně nár. hospodářství, sociologii, estetiku. Řeči zvládá slovem a písmem německy, francouzsky.

Je zaměstnán od 1. IV. 1935 u akad. arch. Fr. Roitha v Praze jako projektant.

Ve Zlíně chce vykonávat práci „architekta ve stavebním oddělení“ a platové podmínky požaduje ve výši 2000 Kč měsíčně, zatímco jeho dosavadní plat je 1500 Kč. Možnost nástupu „14 dní po kladném vyřízení žádosti“.

Na další straně „ZDRAVOTNÍ STAV – RŮZNÉ“, kromě informace o tom, že je pan architekt zdravý, váží 71kg a měří 170cm, uvádí v rubrice „Vaše dobré vlastnosti“ „*znalost Německa, Francie, Belgie, Holandska, Rakouska*“ a „*znalost protiletadlové obrany (důstojník dělostřelectva proti létadlům)*“, že je „*Veřejně činný v Klubu architektů, v Bytové společnosti a Svazu čsl.důstojnictva*“ a to všechno „*v Praze*“ a pouze jako „*řádný člen*“.

Pro nás jsou však asi nejpoutavější informace o tom, že v části „*V čem jste měl úspěch*“ uvádí architekt Jiří Voženílek „*Veřejné soutěže: I. cena v soutěži na weekendové domky Svazu čs. Díla 1933, I. cena v soutěži na weekendové domky Ahoj 1934, II. místo v bytové soutěži firmy Baťa 1935*“ a na konec jsou zde uvedeny „*Řečnické soutěže na vys. učení technickém v Praze, I. cena 1931 a III. cena 1933*“.

V posledním oddílu osobního dotazníku s názvem „*Kdo Vás zná a může Vás doporučit*“ uvádí Jiří Voženílek následující výčet: „*prof. Starý (průmyslová škola v Praze), prof. Janák (umělecko průmyslová škola v Praze), prof. Ant. Mendl, (čes. vys. učení technické v Praze), architekti: B. Kozák, Libra, Roith, Honzík (v Praze).*“ To vše stvrzeno vlastoručním podpisem v Praze, dne 18. III. 1937.

Následuje dopis z 26. března 1937, který zve pana Ing. Jiřího Voženílka na úterý 30. t. m. do Zlína, aby se přijel „*nezávazně představit*“.

A pak už jen následuje interní zpráva, pravděpodobně výsledek pohovoru, která zní:

Ing. arch. Jiří Voženílek.

Bude pracovat v odd. 70700/7780 na projektech a rozpočtech (dopsáno ručně)

Obchodních domů a vnitřního zařízení.

Praxe 2 roky.

Týdenní plat Kč 400.--

Zlín, dne 30. III. 1937.

Vše je stvrzeno čtyřmi tajemnými podpisy a doplněno poznámkou „*Nastoupí 19. 4. 1937*“ a „*Poslat k lékaři.*“

Tedy kýžených dvou tisícovek měsíčně nedosáhl, ale příslib zvýšení platu o sto korun měsíčně ano. Z tohoto zápisu je však zřejmé, že pan architekt byl odkázán ke dvěma rokům praxe v Baťových závodech, což mohlo znamenat nejen praxi v projekci stavebního závodu, ale také tak zvané kolečko, tedy seznámení s celým provozem továrny po tak dlouhou dobu, pro budoucího projektanta nezbytné.

Pan architekt tuto praxi rozhodně absolvoval v plném rozsahu, protože další jeho působení na postu samostatného projektanta můžeme zaznamenat až v roce

1940, kromě mimořádné spolupráce s architektem Vladimírem Karfíkem, ihned po jeho nástupu k Baťa a. s.

Jiří Voženílek nastupuje do Baťa a. s. o den později, 20. IV. 1937, do oddělení 70700, jak je patrné z karty zaměstnance, jako projektant a rozpočtář.

Poprvé je propuštěn z pracovního poměru u Baťa a. s. Zlín podle této karty dne 19. 9. 1939, přestože pracuje nadále ve stavebním oddělení firmy Baťa a. s. Borovo – Jugoslávie, jako stavební inženýr. Opět je přijat do Zlína 22. ledna 1940 jako projektant do oddělení 7701. Od firmy nadobro odchází dne 20. 1. 1949 k firmě „Stavoprojekt“, kterou zakládá v Praze a stává se jejím prvním ředitelem.

Z těchto dat lze vyčíst, proč se tedy až do roku 1940 neobjevuje jeho podpis pod žádným architektonickým návrhem a na druhé straně, že jeho finální odchod ze Zlína, tehdy už z továrny Svit, národní podnik, Gottwaldov-Zlín je zrovna v době, kdy jsou stavební práce na jeho nejvýznamnějším architektonickém díle ve Zlíně, na Kolektivním domě, v plném proudu. Podle svědectví jeho bývalých spolupracovníků, obzvláště pana Karla Kárníka, který celou stavbu Kolektivního domu po jeho odchodu vedl, víme, že se do Zlína vracel už jen na kontrolní dny stavby z počátku častěji, později už jen nepravidelně, zhruba jednou měsíčně, protože mu to vytížení na novém pracovišti neumožňovalo.

Při prostudování posudkového listu, kde zaujmou v první řadě instrukce k vyplňování *„Nepište poznámky v rozčlenění – zapisujte pouze pravdivé a věcné poznámky – poznačte i dobrou poznámku – pište čitelně – datum – podepište čitelně!“* nás zaujme jediný kázeňský poklesek jinak bezúhonného zaměstnance: *„Jízdou III. tř. ze Zlína do Prahy zakoupil si z Přerova do Prahy příplatek na II. třídu a do vyúčtování odůvodnil, že jel v noci. Zjistilo se však, že jeho tvrzení se nezakládá na pravdě.“*

Na jiném místě spisu nacházíme posudkový list přímého nadřízeného, ve kterém je naopak poznamenáno volnou rukou: *„samostatný, velmi dobrý projektant, ve směru vědeckém a technickém, inteligentní s širokým rozhledem. Sklon ku stavbě měst.“* Podepsán „Ing. Karfík“.

Z dalších dostupných dokumentů je *„Potvrzení o vykonané zkoušce z němčiny“* ze dne 1. března 1939, vydán Vyšší lidovou školou Tomáše Bati ve Zlíně.

Samostatná skupina dokumentů je věnována výjezdu architekta Jiřího Voženílka do Jugoslávie – Borova, který se začal plánovat 2. srpna 1939, tedy již v období Protektorátu Čechy a Morava. Podle plánované výše příjmů by se dalo odvodit, že jede do Jugoslávie kvůli lepší mzdě a zajímavé práci na stavbě tamních obuvních závodů. Ve spisu ovšem nacházíme žádost Jiřího Voženílka datovanou v Borově dne 23. XII. 1939 na firemním dopisním papíře s hlavičkou *„Bata, Jugosl. tvornice gume i obuče d. d. BOROVO“*, ve které žádá *„o zařazení mezi žadatele o americké visum, poněvadž je to nyní jediná pracovní možnost“* a v této souvislosti se ptá na možnost zaměstnání. Pod touto žádostí je rukou dopsaná poznámka: *„Napsati Novotnému, aby jej dal do kvóty.“* Ještě 2. ledna 1940 dostává architekt Voženílek do Borova vyrozumění, že byl zařazen do kvóty pro USA.

Ale ani do Ameriky ani nikam jinam pan architekt Voženílek nakonec neodcestoval, protože se velmi záhy vrací do Zlína, téměř přesně za měsíc po napsání této žádosti a to již zmíněného 22. ledna 1940. Oficiálně neodcestoval určitě, protože jakákoli další cesta z Borova by byla zanesena v jeho Kartě zaměstnance a na neoficiální cestu nebylo kdy.

Podařilo se nám však získat svědectví jeho nejbližších, že se o cestu do zámoří s celou rodinou pokoušel. V tomto světle dostává celé jeho počínání v období po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava jiný nádech. Právě na sklonku roku 1939 odjíždí za architektem Voženílkem do Jugoslávie manželka s dvěma dětmi, tehdy tříletou Marií a Janem. Dcera Marie si dodnes dobře pamatuje na to, že se měli nalodit ve Splitu na loď do zámoří, snad do Brazílie. Nakonec z cesty sešlo pro Mariino onemocnění.

Tedy včetně cestování strávil architekt Voženílek v Borovu dobu od 19. září 1939 až do 22. ledna 1940, kdy je opět přijat ve Zlíně.

Paradoxní je, že tato data jsou úředně potvrzena osobním oddělením firmy Baťa a. s. Zlín na Kartě zaměstnance, a na druhé straně nacházíme další úřední listinu s názvem „*POUKAZ DO PRÁCE*“ s razítkem „*Úřadu práce Zlín*“, tehdy dvojjazyčně také „*Arbeitsamt Zlín*“, která pana Ing. arch. Voženílka Jiřího, narozeného 14. 7. 1909 v Holešově, bytem v Praze, stav ženatý, povoláním architekt, řádně přihlašuje jako nezaměstnaného, a to všechno ve Zlíně dne 24. ledna 1940. Tedy podle již avizované chyby v měsíci narození lze předpokládat, že byla listina na Úřadu práce zmýlená a data tomuto úřadu byla poskytnuta z Karty zaměstnance. Tedy pokud měla být dokladem pro vyplacení příspěvku zaměstnavateli po poskytnutí pracovního místa nezaměstnanému, měla být asi antidatována, jinak postrádá tato listina smysl.

Pracovní zařazení architekta Voženílka ve Zlíně do jeho odjezdu v roce 1939 bylo tedy již na zmíněné funkci projektanta a to postupně ve střediscích 70700 po jeho nástupu, od 20. 1. 1939 ve středisku 77000, od 16. 3. 1939 ve středisku 7704, od 16. 6. 1939 v 7799, od 1. 9. 1939 v 7705 a těsně před odjezdem do Borova od 8. 9. 1939 ve středisku 7719.

Po návratu z cest je veden od již zmiňovaného 22. 1. 1940 ve středisku 7701 dále jako projektant, ale od 18. 4. 1940 jako vedoucí projektant střediska 275 a konečně od 31. 5. 1940 je veden jako architekt ve středisku 271.

Trvalo tedy tři roky, aby se Ing. arch. Jiří Voženílek vypracoval ve Zlíně, u Baťů, jak se tehdy říkalo, ke kýženému postu architekta, které mu právem náleželo.

Další výčet změn v zařazení a postupu dodáváme pro úplnost: od 29. 8. 1940 je architektem ve středisku 276, od 2. 12. 1940 v 7703, od 12. 7. 1941 v 7730, ale 8. 8. 1941 se vrací zpět do střediska 7703 a od 25. 6. 1945 se stává vedoucím v oddělení 7717. Dále už je veden v oddělení Zlínská staveb. a. s. Zlín, a to od 3. 1. 1946 ve středisku 77010, od 2. 5. 1946 v 7710, od 21. 6. 1947 v 7720, od 17. 6. 1948 ve středisku 7410 už jako vedoucí, od 22. 7. 1948 ve středisku 7400 opět jako vedoucí a nakonec od 25. 11. 1948 jako vedoucí návrhového oddělení číslo 9030.

Z karty Dílenské kartotéky lze ještě upřesnit jeho postavení v jednotlivých střediscích, ale až od 1. 1. 1946, kdy je veden v oddělení 7710 jako skupinář, (zde bez jedné nuly mezi čísly, což nereprezentuje přesvědčivě soulad všech administrativních složek jinak přepečlivého baťovského systému), od 1. 7. 1947 je veden ve středisku – oddělení 7720 jako vedoucí skupiny, od 23. 6. 1948 je veden jako vedoucí skupiny, tedy skupinář hned ve dvou odděleních zároveň a to sice v 7410 a 7400, tedy zde se opět data rozcházejí, ale jisté je, že od 25. 11. 1948 je vedoucí celého oddělení 9030. Jak již víme z předchozích zmínek, ne na dlouho. Prakticky na dva měsíce, protože je oficiálně dohodou propuštěn 20. 1. 1949.

Tolik data z osobního spisu a Karty zaměstnance, doplněná o data z listu Dílenské kartotéky. Je možno vysledovat ještě několik drobných nuancí z některých z příložených dokumentů, jakým je třeba posudek pražského KONCESOVANÉHO MEZINÁRODNÍHO OBCHODNÍHO ZPRAVODAJSTVÍ „*P r a g o c r e d i t*“, který si

vyžádalo osobní oddělení firmy Baťa a. s. (viz níže), ale tyto informace by nijak objektivně nerozvinuly tuto vědeckou práci.

MINISTERSTVEM OBCHODU KONCESOVANÉ MEZINÁRODNÍ OBCHODNÍ
ZPRAVODAJSTVÍ

„Pragocredit“

PRAHA XII., Koubkova 15.

TELEFON 543-93

TELEFON 543-93

PŘESNÉ A SPOLEHLIVÉ INFORMACE TU I CIZOZEMSKÉ.
SPOJENÍ S CELÝM SVĚTEM.

V PRAZE, 12. května 1937.

Titl
Baťa, a.s., osob. odděl.,
Zlín.

Jiří Voženílek, Ing. architekt, Praha II, Dittrichová 17.

Dotazovaný je stár asi 34 roky, ženat. Je inženýrem a
architektem/studoval na technice/

Byl tu posledně zaměstnán u firmy Freund v Praze II,
kde pracoval k plné spokojenosti, jak se proslýchá je nyní zaměstnán
ve Zlíně, kam měl odejít ze Sázavy. Jeho manželka byla na shora uve-
dené adrese 10 let ředitelkou Dívčího internátu střešošolské sociální
péče, byla zde velmi oblíbena, ze zaměstnání však odešla a zdržuje
se nyní u svých rodičů na Sázavě.

Ing. arch. Voženílek, má dobrou pověst, nic závadného není
o něm známo.

Jeho pracovní schopnosti jsou posuzovány příznivě.

Do zaměstnání ho lze doporučit. Na shora uvedené adrese
již manželé nebydlí.

Tato informace, Vám dle předplat. podmínek udělená, jest určena jen k Vašemu použití, nesmí bez výslovného souhlasu zpravodajství
býti třetí osobě postoupena a nutno ji před nepovolanými chrániti; jest přísně důvěrná, bez závaznosti a zůstává výhradním vlastnictvím
zpravodajství. Abonent — ať osobně nebo svým personálem — proti tomu jednající, ručí zpravodajství za všechny následky, nároky
na náhradu škody a útraty, které by vznikly zpravodajství v případě, že by naň byla podána žaloba dle § 10 zák. ze dne 15. VII.
1927 č. 111 sb. z. a nař. (nekalá soutěž).

Vyžádaný posudek osobním oddělením firmy Baťa a. s. u „Pragocredit“
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Osobní spis zaměstnance/

8/3/2/ Urbanistické koncepce Jiřího Voženíka

a manifest firmy Baťa a. s. „PRŮMYSLOVÉ MĚSTO“ z roku 1939

Válečná léta urbanistické tvorby u firmy Baťa a. s. se vyznačují několika významnými Regulačními plány průmyslových měst, která jsou poplatná „manifestu“ z roku 1939, autorizovaného Dr. Janem Antonínem Baťou a kolektivem spolupracovníků. Je asi na místě prezentovat jeho nejdůležitější stať, která nejvystižněji formuluje podněty pro její vznik a dobové myšlení tehdejších autorů:

„Dr. J. A. B A Ť A

IDEÁLNÍ PRŮMYSLOVÉ MĚSTO

Ze všech velikých lidských zařízení je průmysl nejmladší. Jeho vliv na lidský život je však nejmocnější.

Odborníci počítají, že v dějinách člověka trvá doba železná 5000 let. Průmysl je starý 150 let. Velký průmysl je však sotva v druhé, snad v třetí generaci. Není tedy ani stoletý. Když si představíme železnou dobu jako den, trvá průmysl sotva tři čtvrti hodiny.

•
Cokoliv člověk dělá krátce, dělá špatně. V budování průmyslu se lidé dopustili tolika chyb, kolika je možno se jich dopustit ve věci, jaká se dotýká stamilionů lidí, kde se totiž chyby násobí počtem.

•
Až do konce 18. století žilo na světě podle statistických odhadů 650 milionů lidí. Dnes 2100 milionů lidí. Otcem těchto 1450 milionů nových lidí je průmysl a síly, které rozpoutal.

•
Je pochybné, shodnou-li se kdy lidé v názoru na účel a smysl lidského života; není však pochybné, že každý člověk hledá to, čemu říká štěstí.

•
Představa o štěstí je různá. Ale veliká většina lidí se shoduje v tom, že k osobnímu štěstí je zapotřebí zdraví, potravy, obydlí, práce a společnosti.

•
Uvažujeme-li o věci, která se dotýká stamilionů lidí, zdá se mi, že bychom měli vycházet z člověka, z toho, za čím jde, po čem touží a co potřebuje.

•
Když člověk po něčem touží a něco chce (a jde za tím ve stamilionech), zničí úžasné hodnoty, neubírá-li se správnou cestou. Nevidím jiného východiska pro správnou cestu průmyslu a jako měřítko všech průmyslových zařízení nežli člověka a základní potřeby jeho štěstí.

•
Pracoval jsem na vybudování 24 průmyslových podniků v různých zemích a mezi různými národy. Říkají mi, že většina z nich, zejména ty poněkud vybudované, jsou vzorné. Že znamenají rozřešení průmyslového problému a že tak, jak jsou vybudovány, představují průmyslové podnikání budoucnosti.

Nejsem toho názoru.

Dopustil jsem se při budování těchto podniků všech chyb, kterých se

může dopustit člověk, průmysl budující. A ucítil jsem všechny následky těchto chyb.

Viděl jsem všechny podivuhodné podniky světa, o kterých se praví, že rozřešily problém průmyslového života.

Dal jsem si opatřit všechnu literaturu o výstavbě průmyslových měst a porovnal názory a výsledky se svými zkušenostmi.

Radil jsem se tři roky se svými spolupracovníky a s lidmi, u kterých jsem našel zkušenosti. Konečně jsem zpracoval za pomoci několika set lidí svoji představu o ideálu průmyslového života do této knihy.

Není to kniha, určená pro trh. Je to předpis, projekt, plán pro výstavbu a provoz průmyslového města o 10 – 12.000 obyvatel v našem průmyslovém oboru.

Všechny problémy průmyslové výroby a spokojeného, tvořivého lidského života, založeného na průmyslové práci, jsou v této knize řešeny tak, aby toto město bylo typem, jaký se dá stavět v tisících a kdekoli na světě.

V této knize není teorií. Je založena zcela na zkušenostech, vesměs velmi draze zaplacených. Vychází z prostých zásad a směřuje k jednoduchému cíli.

•

První zásadou je zkušenost, že se průmysl, budovaný ve velkých městech, neosvědčil.

Vyvolal největší sociální otřesy, protože vyvolal způsob života, ustavičně ohrožující lidské zdraví a štěstí i státní společenskou organizaci.

Rozpoutal síly, na jejichž řízení nestačí žádný jednotlivec a provalující se čas od času v katastrofu.

Způsobil nepředstavitelné hospodářské ztráty a mrhání lidskou prací i surovinami. Zejména však vytvořil davy, složené z jednotlivců, v nichž odumřela schopnost starat se o sebe, přizpůsobovat se měnícím podmínkám života, vyrůst k vedení a odpovědnosti a dostat se k odpovědnosti.

Proto zakládám průmyslové město na podniku takového rozsahu, kde hlava podniku může znáti všechny své spolupracovníky; kde všichni znají všechny, právě tak jako všichni znají své místo (a mají své místo) v práci i v životě města, majíce příležitost k vzestupu podle svých schopností.

V městě, kde je více podniků, vyrábějících různé druhy zboží, mohou Pracující lidé být zmateni, když jde o to, znáti příčiny své nezaměstnanosti.

Následkem toho nemohou míti onen naprosto přímý poměr k podniku a k obchodu, ani k lidem, kteří je vedou.

V městě s jediným podnikem rozumějí zpravidla i malé děti lépe příčinám krise podniku nežli ve velkém městě průměr pracujících. Různost práce jim obraz kalí a také není oné živelné nutnosti mu rozuměti, protože když není práce v jednom, je v druhém podniku.

Netvoří se tam tedy spolupráce, která je podmínkou klidného rozvoje a rozkvětu moderního průmyslového podniku. Spolupráce kvete z porozumění.

Každých sedm let se vracejí doby neklidu v průmyslu. Jsou způsobeny politikou, sociálními příčinami, ideologií doby, náboženskými důvody, světovým názorem a kdoví čím.

V takových dobách je pojištěn pouze podnik, kde se z porozumění vytvořila spolupráce.

Průmyslové podnikání má svoji zákonitost. Je snadnější dosáhnouti porozumění pro jakostní práci, když následky špatné práce v zápětí pocítí lidé, kteří je způsobili, ihned sami na sobě. Nezaměstnanost je následek

nedbalé či zanedbané práce.

Příčiny nedostatečné zaměstnanosti mohou být různé. Zpravidla bývají zaviněny vedením podniku.

Ale v dobách politického neklidu, který se opakuje každých sedm let v různých formách, se ve velkém městě ztratí pracujícím lidem vůbec z přehledu příčiny jejich nezaměstnanosti.

•

Ideální průmyslové město je specialisované. Je městem jediného hlavního průmyslového výrobku.

Jsem švec a proto jsem v této knize zpracoval město, založené na průmyslové výrobě obuvi a předmětů s ní souvisejících. Ale podle zkušeností, které jsem získal v mnoha jiných průmyslových oborech, pokládám toto město za průmyslový typ vůbec.

Zakládám toto město a průmysl jeho rozsahu za zkušenosti, že je nedostatek geniů, ba i lidí, vynikajících všestrannými schopnostmi.

K ovládnutí a správě velkých měst a velkých podniků je třeba administrativních a vůdcovských geniů. Ale většina lidí je průměrných schopností a největší síla lidí je v této průměrnosti. Ideální průmyslové město je takové, které mohou vytvořit a udržet v trvalém provozu průměrní lidé se zdravým rozumem a jehož zařízení vyvolává samočinně vznikání a trvání dobré vůle.

•

Nemám na mysli výstavbu města, jeho průmyslu a jeho osazení plným počtem obyvatelstva naráz.

Město bude vyrůstat organicky a postupně.

Základní silou pro jeho vznik a postupnou výstavbu jsou:

- 1. Tato kniha, obsahující a ukazující cíl a prostředky*
- 2. Finanční kapitál, potřebný k zahájení základních staveb a první výroby.*
- 3. Kádr zkušených instruktorů, odborníků ve výstavbě nového průmyslu města.*

Cílem, k němuž tato práce směřuje, je vybudování technických a organizačních předpokladů pro sociální mír a vysokou životní úroveň a poplatní sílu lidu, založenou na vysoké průmyslové výkonnosti.

Město i jeho průmysl fungují tak, aby se trvale obnovovaly z vlastní síly. Aby svou prací produkovaly daleko více, nežli z národa přijímají, tím, že každý obyvatel města bude začleněn na místo, jež mu nejlépe vyhovuje, a ustavičně veden k osobnímu vzestupu.“

Takto definuje Dr. Jan Antonín Baťa ze svého pohledu smysl a nazírání na tvorbu měst a jeho organizaci. Je pravděpodobné, pokud tento dokument vznikl, jak se autor zmiňuje, tři roky, tedy v letech 1936 – 39, že se na něm podílel i právě nastoupivší architekt Jiří Voženílek. Každopádně ho doplňuje, či snad dál rozvíjí ve složce projektů z přelomu let **1940 – 41**, nazvané opět „**PRŮMYSLOVÉ MĚSTO**“, tentokrát však s názvem „**SCHEMA PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA 3500 SPOLUPRACOVNÍKŮ**“ z 16. 9. 1940, a „**REGULAČNÍ SCHEMA**“ ve variantě „**MALÁ JEDNOTKA 410 SPOLUPRAC.**“ a „**VELKÁ JEDNOTKA 3500 SPOLUPRAC.**“, z 23. 1. 1941, a „**REGULAČNÍ SCHEMA: MALÁ JEDNOTKA /ALTERNATIVA A: VÝROBNÍ PÁS MEZI ŽELEZNICÍ A SILNICÍ / ROZŠÍŘENÍ NA VELKOU JEDNOTKU**“ z 16. VII. 1941.⁷

⁷ MZA v Brně, Pracoviště Zlín: Fond H1134 Baťa XV-stavební; e.č.43/i.č.166

Jako výchozí je zde uvedena studie „**IDEÁLNÍ PRŮM. MĚSTO.**“ architekta Podzemného. Plán není datován, ale je architektem R. Podzemným podepsán v pravém dolním rohu. Schematická koncepce předpokládá ideální severojižní orientaci podélné osy (symetrály) celé kompozice, která evokuje tvar homole anebo snad rozšířené podkovy směrem k jihu. Naopak na severu je uzavřená obloukem v zeleni. „**IDEÁLNÍ PRŮM. MĚSTO.**“ předpokládá mírně svažité terén směrem ke korytu řeky, která tuto kompozici uzavírá od jihu. Od ní se severním směrem táhne průmyslový pás vymezený komunikací rovnoběžnou s řekou, jež spolu vytvářejí koncept lineárního města. Již zmíněná severojižní symetrála kolmá na cestu a řeku je v horní obytné oblasti tvořena zeleným pásem, zde nazvaným „**PARK ODDECHU**“, který na severu přechází v nemocnici a na jihu v městské centrum. Obytné oblasti po stranách na osu nepřiléhají kolmými obslužnými komunikacemi, ale ty se naopak jemně svažují symetricky zleva a zprava dostředně zhruba pod úhlem 30°, což dává kompozici působivou dynamiku a logicky lze tuto odchylku odvodit od slunečního diagramu. Lineární hlavní komunikace zřetelně odděluje obytné oblasti od zázemí obytných celků, kde se nachází i „**VÝROBNÍ CENTRUM**“ na levé straně od osy a napravo, na východ od ní jsou situovány lázně s prádelnou a „**REKREAČNÍ CENTRUM**“ se stadionem a umělým jezírkem pro „**VODNÍ SPORT**“. Tuto oblast na jihu lemují železnice s nádražím v počátku symetrály. V centru pomyslného kříže celé kompozice je umístěn kostel, k němuž vede křížová cesta. Takto vytvořené „**IDEÁLNÍ PRŮM. MĚSTO.**“ je nalevo od města oživeno vodní plochou jezera a na severovýchodě v přiměřené vzdálenosti od obytné oblasti je plocha letiště. Za řekou, zcela na jihu se rozprostírají „**JEHLIČNATÉ LESY**“.

Budeme-li se podrobněji zabývat složkou studií z přelomu let **1940 – 41**, nazvanou „**PRŮMYSLOVÉ MĚSTO**“, začnou do sebe zapadat tvůrčí souvislosti vzhledem k časové ose. „*R. Podzemný odjíždí ještě před válkou do USA*“, píše Eduard Staša ve své již zmiňované knize „*Kronika moderní architektury Gottwaldova*“, s čímž lze souhlasit jen částečně, protože pokud budeme válku v našich zemích definovat 15. březnem 1939, tak to byl pan architekt Richard Podzemný ještě ve Zlíně u firmy Baťa a. s. Do USA mohl odejít až po 17. VI. 1939, kdy podepsal „**REG. PLÁN MĚSTA ZRUČE**“. A tak je snad na místě, poopravit výrok pana architekta Staši na formulaci vhodnější „*R. Podzemný odjíždí před válkou do USA*“, kdy takto stylizovanou větu nevnímáme jako časový údaj. S tímto výrokem lze souhlasit plně, protože jeho podpis po výše uvedeném datu nenacházíme na žádném dalším dosažitelném dokumentu archivu firmy Baťa. A protože se architekt Jiří Voženílek snaží o vyslání do USA již před odjezdem do Borova, i za pobytu tam na sklonku roku 1939, jak vyplývá z výše uvedené korespondence, nezbyvá než konstatovat, že byli oba architekti pravděpodobně v dlouhodobém kontaktu a vzájemně se ovlivňovali. Do Borova je poslán Voženílek z nedostatku pracovních možností ve Zlíně z rozhodnutí firmy koncem srpna a fyzicky opouští republiku v půlce září a po návratu a nezdařeném pokusu odcestovat z Jugoslávie za moře se pracovní setkává s úkoly, před ním řešené architektem Podzemným. Stává se tedy řešitelem významných urbanistických zadání, která již byla částečně uvedena v život jeho kolegy a předchůdcem R. Podzemným a nezbyvá než konstatovat, že se vším respektem a pochopením k jeho vykonané práci. Plynule navazuje na již vyřčená stanoviska a posouvá je dál a výše svým architektonicko-urbanistickým vědeckým přístupem.

Ideová studie „**SCHEMA PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA 3500 SPOLUPRACOVNÍKŮ**“ z **16. 9. 1940** Podzemného předchází myšlenku zrcadlově i stranově překlápí vzhledem k lineární ose řeky, čímž se nedostává do výhodné orientace obytného celku vzhledem k slunci, za předpokladu, že se krajina kolem

řeky svažuje směrem k ní. A tak nejsevernější hranici řešeného území tvoří pomyslné říční koryto, pak následuje „VÝROBA“ s železnicí v sousedství řeky a nádražím v čele křížové osy-symetrály. Za lineárou hlavní cesty následuje „ZELENÝ PÁS“, oddělen místní komunikací, potom pás „HROMADNÉ BYDLENÍ“ a dále následuje pás „RODINNÉ BYDLENÍ“. Zcela na jihu, za hranicí obytného celku následuje oblast „REKREACE“ a jihozápadně od všeho se v dálce rozprostírá letiště. Středem celé kompozice se táhne od severu k jihu opět zelený pás, ovšem užší než ten lineární, čímž vytváří osu celého území na severu vymezenou železničním nádražím a na jihu sportovišti.

Při pozorném srovnání předcházejících dvou konceptů Podzemního a Voženílkova dospějeme k názoru, že stranové přeskupení tohoto urbanistického celku s orientací k severu místo k jihu asi není šťastným řešením, ale mimořádně nám připomene časově souběžný „REG. PLÁN TELČICE M. 1: 2880“, který je prokazatelně signován dne 22. 8. 1940. Tedy zde nacházíme reálný důvod pro změnu koncepce. Na druhé straně si všimneme, že architekt Voženílek posouvá pás „REKREACE“ až za město, do zeleně, mimo dosah možných exhalací z továrny. Také opačný pěší směr, než je cesta do továrny, je symbolicky volen správně. Vazba rekreační zóny na obytné oblasti je jednoznačně výhodnější. Voženílkův pás „VÝROBA“ v sobě zahrnuje pouze tovární objekty napravo od symetrály a drobnou výrobu s řemesly a domy řemeslníků nalevo od ní. „ZELENÝ PÁS“, v kterém se nacházejí solitérní budovy průmyslových škol na jeho obou koncích a směrem k ose budovy sociálního ústavu a lázní spolu komunikující přes střední zelený pás, v němž je situován obchodní dům, vhodně odděluje výrobu a frekventovanou komunikaci od hromadného bydlení. Celý koncept je řazen ortogonálně pro svou přehlednost a výraz schématu, které je možno aplikovat po drobných úpravách na konkrétní lokalitu.

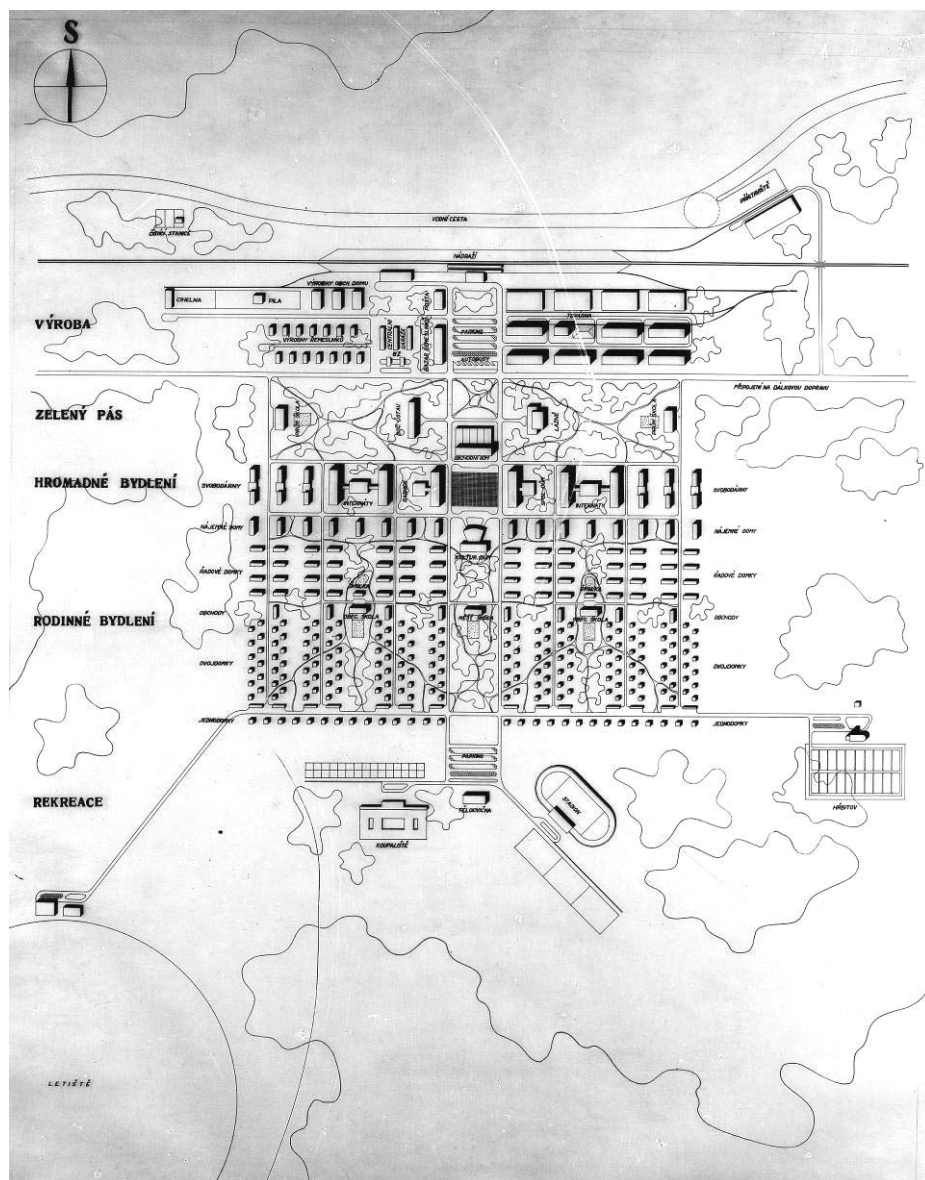
„REGULAČNÍ SCHEMA“ ve variantě „MALÁ JEDNOTKA 410 SPOLUPRAC.“ a „VELKÁ JEDNOTKA 3500 SPOLUPRAC.“, dále rozpracovává předešlou verzi na možnou etapizaci výstavby. Je asi pravděpodobné, že ne ve všech lokalitách lze rozvinout celý záměr v plném rozsahu a tak se etapizace výstavby zdá být výhodným řešením. Zvláště třeba pro zahraničí, kde s podobnými projekty firmy Baťa a. s. neměli doposud zkušenosti. Toto „REGULAČNÍ SCHEMA“, které je standardně projektováno jako „VELKÁ JEDNOTKA 3500 SPOLUPRAC.“ v sobě zahrnuje základní životaschopnou průmyslovou jednotku pro 410 obyvatel. Tento pokročilý projekt z 23. 1. 1941 pravděpodobně předjímá takto řešenou situaci z Martfű v Maďarsku, kdy byla etapizace výstavby rozfázována do několika období.

„MALÁ JEDNOTKA 410 SPOLUPRAC.“ vyčleňuje z celého konceptu tři tovární budovy napravo od symetrály a naproti přes střední pás, který zde v sobě zahrnuje základní dopravu jako železniční nádraží, autobusové nádraží a parkinky, se původní řemeslná výroba s domy pro řemeslníky mění v ubytování pro továrnu, jež zde tvoří „SVOBODÁRNÝ“ a s navazujícími dvojdomky ve „ČTVRTĚ ŘEMESLNÍKŮ“. Další části výchozího konceptu „SCHEMA PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA 3500 SPOLUPRACOVNÍKŮ“ z 16. 9. 1940 zůstává téměř bez zásadních změn. Pouze v pásu „RODINNÉ BYDLENÍ“ se objevuje nová „ALTERNATIVA OBYTNÉHO ZASTAVĚNÍ“.

„REGULAČNÍ SCHEMA: MALÁ JEDNOTKA /ALTERNATIVA A: VÝROBNÍ PÁS MEZI ŽELEZNICÍ A SILNICÍ / ROZŠÍŘENÍ NA VELKOU JEDNOTKU“ z 16. VII. 1941 volně navazuje na předchozí řešené „REGULAČNÍ SCHEMA“ z 23. 1. 1941 a řeší pouze výrobní pás mezi železnicí a silnicí. Rozpracovává dopravní návaznosti mezi železnicí a vlečkou v továrně a v přístavu a pozdější přemístění „ČISTÍCÍ STANICE“ na řece ve směru toku po „ROZŠÍŘENÍ NA VELKOU JEDNOTKU“. Ostatní části konceptu jsou vyjádřeny pouze v náznaku jednotlivých pásů totožných

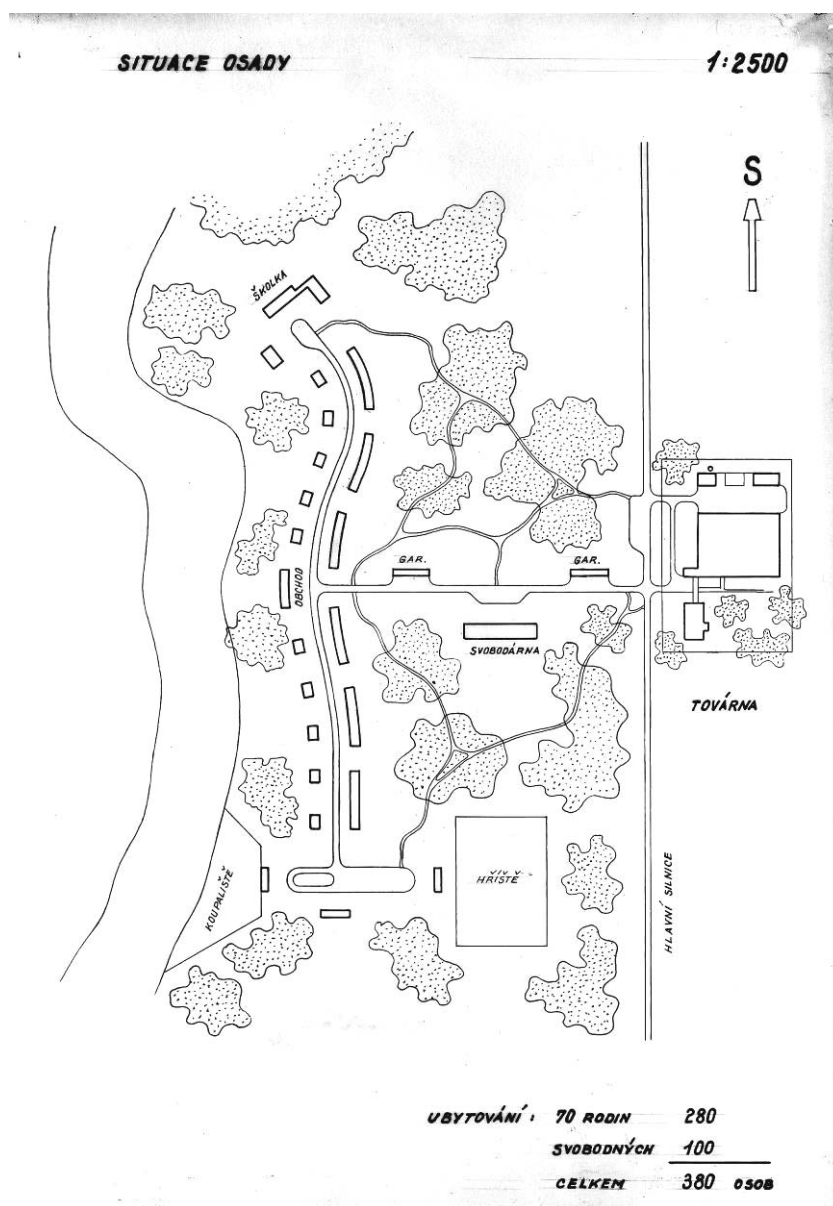
s předchozím členěním a pod výkresem nalevo, pod tabulkou vyjadřující počet „SPOLUPRACOVNÍKŮ“, který zde v součtu dosahuje výše 420, nacházíme autorovu poznámku: „INFORMATIVNÍ SKIZA, DEFINITIVNÍ PLÁN AŽ PO VYPRACOVÁNÍ DISPOZIČNÍCH TYPŮ“.

Složka „PRŮMYSLOVÉ MĚSTO“, zahrnuje další přílohy, ve kterých jsou rozpracovány jednotlivé budovy obsažené v tomto urbanistickém konceptu. Celkově tedy obsahuje: „REGULAČNÍ SCHEMA I., REGULAČNÍ SCHEMA II., MALÁ JEDNOTKA, DVOJDOMEK, VELKÝ DVOJDOMEK, ŘADOVÉ DOMKY, JEDNODOMEK VEDOUČÍHO, SVOBODÁRNA, INTERNÁT, HOTEL PRO SVOBODNÉ, NÁJEMNÍ DŮM, OBCHODNÍ DŮM, OBCHODNÍ BOXY, SPOLEČENSKÝ DŮM, KINO, ÚŘEDNÍ DŮM, KOSTEL, DŮM ZDRAVÍ, AMBULANCE, ŠKOLA“. Tedy kompletní městské vybavení samostatného města pro 3500 spolupracovníků. „KOSTEL“ je samozřejmě Karfíkův, jako i autorství ostatních prověřených budov připadá těm architektům, kteří je v minulosti vhodně navrhli a zařazením do této složky se z nich stávají typizované objekty pro tuto „VELKOU PRŮMYSLOVOU JEDNOTKU“. Architekt Jiří Voženílek je v tomto souboru autorem projektu „SVOBODÁRNA PRO SESTRY“ podepsaného dne 31. 3. 1941.

VOŽENÍLEK, Jiří. SCHEMA PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA 3500 SPOLUPRACOVNÍKŮ. Zlín: 16. 9. 1940 /MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1182 c/

Architekt Jiří Voženílek dále pokračuje ve svých teoretických studiích a některé dotahuje až na konkrétní případy ať už na Labi anebo později v Pomoraví. Jeho pozdější skicou „**DROBNÁ PRŮMYSLOVÁ JEDNOTKA PRO 500 OBYVATEL s nejskromnějším společenským zařízením**“ z roku 1944, jak ji autor nazval v odborném časopise „ARCHITEKTURA ČSR 1947/8, volně navazuje na předchozí myšlenky průmyslového a lineárního města. V tomto případě ovšem dochází k lineárně otočenému schématu, kdy je řeka součástí života „OSADY“ a hlavně zdrojem rekreace, pravděpodobně také proto, že je její tok orientován severojižně. Tedy osada je přimknutá k řece a továrna následuje až za hlavní komunikací souběžnou s řekou. Mezi hlavní komunikací a řekou je přibližně 300m široký pás zeleně s osadou. Přestože publikovaný název napovídá počet obyvatel, jde asi o jeho maximální počet, protože při bližším zkoumání předobrazu tohoto výkresu z archivních zdrojů nacházíme pod výkresem autorovy poznámky: „**UBYTOVÁNÍ: 70 RODIN 280, SVOBODNÝCH 100, CELKEM 380 OSOB**“. Tato skica patří pravděpodobně do období, kdy se architekt Jiří Voženílek zabýval problematikou Pomoraví a to vzhledem k době jejího vzniku a také pro příznačný směr toku řeky.

VOŽENÍLEK, Jiří. **DROBNÁ PRŮMYSLOVÁ JEDNOTKA PRO 500 OBYVATEL s nejskromnějším společenským zařízením**. Zlín: 1944
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1182 a/

8/3/3/ Urbanistická tvorba Jiřího Voženílka

a související projekty

Významnými urbanistickými projekty jsou regulační plány tří lokalit na území bývalého Československa a několika dalších v zahraničí. Na území Čech a Moravy jde jednoznačně o dvě rozsáhlá území. Tím prvním v časovém sledu a zároveň nejrozsáhlejším se jeví „*Plánování Nymburku, Kolína, Zruče n/ S.*“ z let 1940 – 1942 a jeho následné rozpracování do samostatných regulačních plánů:

1939 REG. PLÁN MĚSTA ZRUČE (Podzemný)
1940 REGULAČNÍ PLÁN MĚSTA ZRUČE
1945 KRAJINNÁ ANALÝSA OBLASTI ZRUČ NAD SÁZAVOU

1940-1941 PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN - TELČICE
1941 PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN (Kubečka, Voženílek)
1941 PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN (Kubečka, Voženílek)
1942 KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ (neautorizováno)

1942-1943 NYMBURK – MĚSTO „N“ (Kubečka, Voženílek)

Druhou největší zpracovávanou oblastí je oblast Pomoraví, kde se stávají předmětem zájmu firmy Baťa a. s. tři lokality a jedna drobná studie:

1941 PRŮMYSLOVÉ MĚSTO V POMORAVÍ /Moravský Písek - Polešovice/
1944 DROBNÁ PRŮMYSLOVÁ JEDNOTKA PRO 500 OBYVATEL
1945 STUDIE PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA – Litovel /Červenka/
1947 PRŮMYSLOVÁ JEDNOTKA V POMORAVÍ /Staré Město u U.H./

A na východ od Protektorátu Čechy a Morava, na Slovensku, bylo vyprojektováno a následně i zrealizováno město Baťovany, původně Šimonovany:

1939-1943 REGULAČNÍ PLÁN BAŤOVANY (Podzemný, Voženílek)
1945 REGULAČNÍ PLÁN BAŤOVANY

V zahraničí je to jedna z největších Voženílkových realizací, a to sice v Maďarsku:

1941-1943 REGULAČNÍ PLÁN MARTFŮ

A také v Holandsku, kde rozpracovává novou koncepci rozvoje továrny a zázemí:

1944 REGULAČNÍ PLÁN TOVÁRNÝ – BEST

Pro Belgii vypracoval projekt:

1944 STUDIE PRŮMYSLOVÉHO SÍDLIŠTĚ V SENEFFE

Je **pravděpodobně** také autorem konceptu pro Polsko:

1944 GENEREL OBUVNICKÉ TOVÁRNÝ V POLSKU

Poválečná tvorba Jiřího Voženílka je obzvlášť význačná urbanismem Zlína:

1946 REGULACE PODŘEVNICKA (Kubečka, Voženílek)
1946 REGULACE ZLÍNA (Voženílek a kol.)
1946 REGULACE ZLÍNSKÉ TOVÁRNÝ

1946-1948 REGULACE TŘEBÍČ-BOROVINA (Kubečka, Voženílek)

8/3/4/ Architektonická tvorba Jiřího Voženílk

a související projekty

Tato tvorba Jiřího Voženílk zasahuje do všech oblastí architektury. Převážně jde o rozpracování jednotlivých budov souvisejících s jeho urbanistickými koncepty, ale také o samostatná díla. Pro jejich různorodost se jeví nejpřehlednější řadit jejich výčet opět v časovém sledu napřed u nás a pak v zahraničí:

1937 ŘÍMSKOKATOLICKÝ KOSTEL - BAŤOV (Karfík, Kreslil: Voženílek)

Jak už bylo popsáno výše, po dlouhé odmlce následují samostatné projekty:

1941 SVOBODÁRNA PRO SESTRY

1941 - 1942 KAFILÉRIE BAŤOV

1942 ANALÝZA TOVÁRNÍCH ETÁŽOVÝCH BUDOV

1943 NOVÝ STANDARD 5TI ETÁŽOVÉ BUDOVY

1943 SITUAČNÍ PLÁN TOVÁRNY (pro strojírenskou výrobu)

1943 HALA PRO STROJÍRNY

1944 HALOVÁ KOŽELUŽNA

1944 SPODKOVÁ KOŽELUŽNA

1944 TŘÍETÁŽOVÁ KOŽELUŽNA

1946 15. BUDOVA TOVÁRNY VE ZLÍNĚ

1946 KOLEKTIVNÍ DŮM V LITVÍNOVĚ - soutěž (Drofa, Kubečka, Voženílek)

1947 KOLEKTIVNÍ DŮM VE ZLÍNĚ

1947 14. BUDOVA TOVÁRNY VE ZLÍNĚ

1947 NÁVRH DVOJDOMKU s vnitřním schodištěm

Podle projektu „*NOVÝ STANDARD 5TI ETÁŽOVÉ BUDOVY*“ byly postaveny po válce 4 tovární objekty jako opakovaný projekt, jak tomu bylo zvykem u dřívějších typizovaných budov. Ovšem pouze u prvních dvou z nich, u první realizované 15. budovy (1946-47) a časově navazující 14. budovy (1947-48) byl jejich autor, architekt Jiří Voženílek, přítomen při jejich realizaci. Další dvě budovy poplatné tomuto projektu jsou č. 44 (1948-51) a č. 52, která byla postavena až po roce 1959. U obou těchto staveb už architekt Voženílek nedohlížel. Aplikaci budovy č. 44 na „GUMÁRNU“ projektoval podle Karty tovární budovy č. 44 a kolaudačního protokolu s. stav. Eichler.

Podle vlastního vyjádření architekta Jiřího Voženílk těmto zlínským budovám předcházela prototypová budova postavená za okupace na Slovensku v Baťovanech, kde byla vyzkoušena v provozu. Vytvoření „*NOVÉHO STANDARDU 5TI ETÁŽOVÉ BUDOVY*“ předcházela Voženílkova „*ANALÝZA TOVÁRNÍCH ETÁŽOVÝCH BUDOV*“.

V Maďarsku projektoval:

1942 DVOUHALOVÁ BUDOVA V MARTFÜ

Následují projekty, na kterých se architekt Voženílek podílel buďto jako spoluautor, ale většinou jako vedoucí střediska a tedy projekty podepisoval v kolonce „SCHVÁLIL“:

1946 VÝROBNY OBCH. DOMU BAŤOVANY (Stach)

1946 8 ETÁŽOVÝ ČINŽOVNÍ DŮM (Drofa)

1947 SPODKOVÁ KOŽELUŽNA (Kubečka)

1947 SPORTOVNÍ STŘEDISKO PRŮMYSLOVÉ MLÁDEŽE (Karfík)

1948 NÁJEM. DŮM S-J JEDNOBLOK (Drofa)

8/3/5/ Urbanistická tvorba Jiřího Voženílka 1940-1945
a související projekty

8/3/5/1/ 1940-1942 Plánování Nymburku, Kolína, Zruče n/ S.

Při pohledu na jednotlivé dílčí projekty, jimž vévodí rozbor samotného Kolína a jeho možnosti ve vztahu k okolí, vyvstává otázka proč a za jakým strategickým cílem se firma Baťa vydala docela daleko s přípravou tak velkých investic. Nabízí se hned dvě teorie, které by mohly zapadat do stylu či rámce firemní strategie. Podle zkoumaných oblastí jsou tyto lokality umístěny logicky v přímém kontaktu s řekou Labe anebo přímo na železnici Zlín - Otrokovice - Přerov – Kolín – Praha.

První hypotézou se jeví možnost vytvoření rozsáhlého překladiště v Kolínské oblasti z železnice na lodní dopravu. Tuto teorii podporují podrobné výzkumy říčního koryta, průtoku vody a dlouhodobé meteorologické zprávy, studie regulace toku Labe, varianty narovnání jejich meandrů a vytváření příhodného prostředí pro rozsáhlý vodní přístav s překladištěm v úzké blízkosti železnice a připravované majetkové expertízy na rozsáhlý výkup pozemků. Tato investice by firmě Baťa otevřela nové možnosti v dopravě zboží labskou cestou už od Kolína.

Dnes je ostatně Labe splavná už od Chvaletic. Tehdy se tato lokalita zvala Telčice a jedním z významných tehdejších projektů zpracovávaných v kolínské oblasti je právě projekt s názvem PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN – TELČICE architekta Jiřího Voženílka z let 1940 – 1941, tedy projekt pro dosažení prvního záchytného bodu při získávání silných pozic v této oblasti tak důležitých pro další exportní vývoj firmy.

Ovšem myšlenku pouhého překladiště třeba právě v Telčicích (Chvaleticích) dalece přesahují mimořádně rozsáhlé výzkumy dalších lokalit v tomto regionu od Zruče nad Sázavou až po Nymburk, přes Kolín až po Telčice, které se zdají být nad rámec tohoto projektu. Po prozkoumání celého souboru projektů je možno dospět k názoru, že se zde firma Baťa a. s. chtěla opravdu usídlit v nebývalém rozsahu, pro což svědčí výhodné železniční spojení s Otrokovicemi a Zlínem, ale také možnost započítí potenciálních prací na neoficiálně zamýšleném kanálu, který by propojil Labe s Moravou. Posouzení této druhé teorie, která je silně podepřena myšlenkou první, zcela reálnou, vyžadovalo další zevrubné prozkoumání nejen projektů a jejich záměrů, ale také investičních spisů a firemní korespondence k tomu, abychom se dopracovali k reálné podstatě těchto projektů, na kterých se architekt Jiří Voženílek tak intenzivně podílel. Pro věrohodnost závažnosti celé situace citujeme alespoň souhnu a závěr geologického průzkumu *Dr. Ceháka a Dr. Krejčího* z projektu **PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN**, které společně podepisují ve **Zlíně dne 16. 4. 1941 architekti Kubečka a Voženílek**:

- „1. / Pro vybudování průmyslových objektů a obytné čtvrti se nejlépe hodí část zájmového území Kolín II, která leží na sever od třídvorské silnice.
2. / Jižní část zájmového území mezi Labem a vyšším sluv. stupněm není vhodná pro zastavění.
3. / Střední část zájmového území mezi třídvorskou silnicí a nižším sluv. stupněm možno označiti za vhodnou pro zastavění jen při splnění určitých podmínek /stavby by bylo třeba založiti mělce, aby spodní voda nepřišla ve styk s betonem ani za vysokých poloh hladiny/“.

Ovšem pro úplný začátek všech podnětů, proč vůbec expandovat ze Zlína a proč právě sem, je nutno vrátit se k vysvětlení, které nacházíme v obecné předmluvě, či snad úvodu anebo vysvětlení pro tehdejší státní schvalovací orgány, s pracovním

názvem „Materiál pro návštěvu v Kolíně“, který se nám dochoval v německém konceptu a českém překladu, bohužel však bez signatury:

„Závody Baťa nebyly ve Zlíně umístěny na základě předcházejících hospodářských úvah, nýbrž byly tam vybudovány z malého podniku, protože Tomáš Baťa začal podnikat ve svém rodišti. postupem doby vybudoval si podnik v místě podmínky pro svůj rozvoj potřebné, takže dnes Zlín vyhovuje všem potřebám moderního průmyslu. **Závod však dosáhl již takového rozměru, že nepovažujeme dnes za účelné dále na jednom místě jej rozšiřovat.** Abychom umožnili další rozvoj rozhodli jsme se zařídit menší výroby na různých místech Čech a Moravy a přeložit je tam ze Zlína. Tak výrobu **obráběcích strojů** přeložili jsme **do Tábora**, část výroby **obuvi** rozhodli jsme se přeložit **do Zruče**, výrobu **gumárenského zboží** máme v úmyslu přeložit **do kolínského kraje**. Mimo to v **Kolíně** samotném chceme vybudovat **překladiště** pro všechny naše závody.

Nové podniky, které budujeme, jsou myšleny jako podniky v omezeném rozsahu, t. j. ne větší než 3000 zaměstnanců. Tak je myšlen také podnik ve Zruči. Podmínky dány jsou na místě, takže nebude jeho vybudování vyžadovat žádného zvláštního nákladu ani odd státu, ani od země nebo okresu. Vydání obce přirozeně stoupne, avšak stoupne také její příjem.“

Začátky plánování průmyslové oblasti na Kolínsku a Nymbursku se tedy datuje do závěru roku 1940, kdy dochází k jednáním mezi zúčastněnými stranami, firmou Baťa a. s. a zástupci tehdejší státní správy. Ze záznamů o vzniku a průběhu plánování průmyslové oblasti vybíráme tyto zápisy:

„15. 10. 1940 Zpráva pana Klátla o návštěvě pana O. E. ve Zruči. Projednány povšechné otázky týkající se Zruče. Pan O. Dr. E. měl některé poznámky k našemu stavebnímu plánu a projevil nelibost nad způsobem stavění našich domků. Vzal si s sebou kopii regul. plánu a očekává dne 22. 10. 1940 návštěvu našich pánů, kteří by mu mohli podati informace o stavebních otázkách.

16. 10. 1940 Dopis pana ministra Čipery, v němž upozorňuje pana Hlavníčku na návštěvu pana O. Dr. E., který se měl vyjádřit k žádosti o povolení naší stavby školy práce. Měl některé připomínky k našemu způsobu stavby domků s rovnými střechami. Projevil přání, aby mohl dne 22. 10. 1940 ve 4 hod. odpo. očekávat naše pány v Kolíně.

21. 10. 1940 Pana O. Dr. E. v přítomnosti jeho sekretáře navštívili pp. L. Klátil, Čelůstka, stav. Sehnal dne 22. 10. 40. Dr. E. odmítl řešení způsobu stavby našich domků. Spíše žádal oddůvodnění, proč jsme se rozhodli přenést část našich výroben do Zruče a upozorňoval na nevhodnost kraje pro tento účel. Vyžadoval návštěvu zástupce, který by byl kompetentní rozhodovati o otázkách zásadních, zejména pokud se týká našeho plánování ve Zruči v budoucnosti. Tuto návštěvu žádá, aby po předchozí kompromisní dohodě s námi mohl podati hlášení na Reichsprotektora.

30. 10. 1940 Pan ministr Vavrečka a Dr. Miesbach zajeli do Kolína. Nejprve jednal s panem Dr. E. pan Dr. Miesbach. O 5. hodině byla společná konference /pp. Dr. E., jeho zástupce Regierungsrat Hassel, min. Vavrečka a Dr. Miesbach/. Znovu bylo požádáno o vysvětlení, proč fy Baťa staví ve Zruči, kraji to prý čistě zemědělském. Pokud se týká širšího plánování vev Zruči, vyvstýkal nám náš zájem, který prý přísluší dnes úředním místům. Ddoporučil nám jíti s takovým průmyslem do kraje čistě průmyslového, jako je Kolínsko. Pan ministr Vavrečka zamítl tento návrh, jelikož se tím ztrácí důvody, které nás vedly k rozdělení zlínské továrny. Naproti tomu, že je Kolín velmi výhodným stanovištěm celé řady jiných průmyslů. Na tuto myšlenku navázal Dr. E. takto: „Dejme tomu, že bych došel k názoru, že mohu ponechat Zruč tak jak je. Mohli byste příslibiti, že zřídíte v Kolíně nějaký

průmyslový závod, neboť mi záleží na tom, aby tento kraj, který je předurčen jako průmyslové město, se dále příznivě vyvíjel.“ Přislíbili jsme, že vyšleme do Kolína svého referenta, aby posoudil místní poměry a aby ve styku s O. vypracoval několik alternativ pro budování průmyslové oblasti Kolínské.

Dr. E. i Reg. Rat Hassel žádali záruky, že nebudeme se započítím prací otálet. Slíbili jsme, že započneme ihned a že po ukončení předběžných prací budeme O. informovati.“

Na základě těchto podnětů dochází k rozsáhlému plánování, kdy zlínská strana potřebuje vyčlenit část výroby a přesunout ji do detašovaného pracoviště ve Zruči nad Sázavou a zároveň je motivovaná tehdejší státní správou Protektorát Čechy a Morava k daleko širšímu záběru, původně firmou Baťa neplánovanou. Je tedy otázkou, jak dalece je plánování v oblasti průmyslového města Kolín reálné, anebo jde pouze o splnění příslibu k dosažení kompromisního řešení situace. Ať jsou tedy pohnutky ze strany firmy Baťa časem postaveny na reálný základ anebo jde jen o velkolepou úlitbu tehdejší státní správě, rozbíhá se dění, které je rozhodně nejrozsáhlejší předprojektovou a projektovou akcí v tomto období na území naší republiky. **Hlavním projektantem a koordinátorem celé akce je stanoven inženýr architekt Jiří Voženílek, výzkumný ústav odd. 276.** Další události následovaly takto:

„30. 10. 1940 Průvodní dopis na Dr. E. pro p. Zelinku, který má za úkol zřídit v Kolíně studijní kancelář s vhodnými techn. silami. Jejich úkolem bude studovati Kolínsko s hlediska zřízení průmyslového podniku naší společnosti. Několik alternativ předložíme pak p. Dr. E.

31. 10. 1940 Zpráva našeho pana Zelinky o jednání s panem starostou města Kolína p. Pelcbauerem. Zřízení přípravného výboru pro stavbu přístaviště. Žádost fy Baťa o zařazení do tohoto výboru byla přijata a vítána naše spolupráce při výstavbě Kolína. Byla nám slíbená všemožná podpora se strany obce.

5.-8. 11. 1940 Zpráva našeho pana **ing. Voženílka** /stav. oddělení/ a p. Dr. Ceháka /výzkumné odd./ Při informacích na Oberlandrátě dne 7. 11. 1940 projevil O. zájem o budování našeho průmyslu v nejužší spojitosti s průmyslovou oblastí celého Kolína. Touto přirozenou oblastí je východní část města v blízkosti přístavu a nádraží.

11. 11. 1940 Zpráva p. Zelinky o jednání s O. v K. Stučné zásady, dle nichž si O. přeje, aby se postupovalo při plánování. Pan O. nás ujistil, že se zasadí, abychom 100ha potřebných k budování průmyslového závodu získali.

15. 11. 1940 Zpráva **ing. Voženílka**. Ustavení přípravné kanceláře. Informován pan starosta P. o postupu našich prací.

25. 11. 1940 Oberlandrat pořádal přednášku jistého Baurata ze Saska o výstavbě a regionálním plánování měst. Od nás se zúčastnili: **arch. Gahura**, **ing. Červenka**, **arch. Kubečka**, **ing. Voženílek**, Krauz, stav. Heusler.

3. 12. 1940 Dopis městského úřadu v Kolíně. Doporučili nám, abychom se ve věci zařazení do přípravného výboru pro uspořádání přístavní společnosti obrátili přímo na předsedu tohoto výboru Dr. ing. Tilleho.

4. 12. 1940 Dopis **arch. Jarosl. Fragnerovi**. Zadání studijních prací adresátovi.

20. 12. 1940 Program pana arch. Fragnera.

7. 1. 1941 Dopis **arch. Fragnera**. Souhlasí s naším návrhem jeho programu. Přikládá opis dopisu, kterým obdržel svolení obce K. vykonávati studijní práce pro nás.

10. 1. 1941 Zápis z konference o projektu přístaviště v Kolíně, již se účastnili pp. Hlavnička, min. Vavrečka, Ševčík, **ing. Matuš**, Zelinka, Dr. Cehák, Dr. Kallauner. Dojednáno, co bude obsahovati spis, který zašleme O. v K.

13. 1. 1941 Poznámky o jednání s pp. Ing. Dr. Tillem a ing. Artušem Sýkorou.
21. 01. 1941 Dopis p. ing. R. Svobody, vrchního odborové rady, Praha, jímž nás upozorňuje, že město **Nymburk** by mělo zájem o naše plánování prům. oblastí.
24. 01. 1941 Zprávy o dosavadních pracech firmy Baťa pro výstavbu prům. obl. kolínské.
4. 3. 1941 Pan Dr. Miesbach žádal telegraficky O. v K., aby vysvětlil svůj zákaz staveb v tom smyslu, že se nejedná v zakazu o stavby nutné z bezpečnostních a zdravotních důvodů.
5. 3. 1941 Dopis Oberlandrata na Okresní úřad v Ledči – Částečné uvolnění zakazu staveb až do 13. 3. 1941, kdy se má sejít komise.
13. 3. 1941 Zpráva ing. Voženílka o pol. pochůzce ve Zruči, již se účastnili: za Baťa: min. Vavrečka, Dr. Miesbach, Klátil Čelůstka, **arch. Voženílek**, stav. Heusler, **arch. Karfík**, Dr. Krejčí
za Oberlandrat: Dr. Eckhold
za úřad Protektora: Reg. Rag Bollacher, Baurat Frank
za samospr. úřady: okr. hejtman z Ledče, starosta Zruče, zástupci řed. pošt atd.
- Dr. E. původně trval na zastavení staveb. Po výkladu a prohlídce povoluje dokončení rozestavěných domků, svobodárny a 3. etáže spol. domu.**
17. 3. 1941 Dopis na Oberlandrata v K., v němž žádáme, aby dal zprávu Okresnímu úřadu v Ledči o zrušení zakazu staveb podle dojednaného rozsahu.
21. 3. 1941 Dopis Oberlandrata na Okresní úřad v Ledči o zrušení a rozsahu zrušení zakazu staveb.
9. 4. 1941 Výsledky výzkumu vhodného prům. sídliště v Kolíně.
11. 4. 1941 Dopis na O. v K. Žádáme o prodloužení lhůty k dokončení kartografických studií.
14. 6. 1941 Dopis panu ing. Svobodovi, vr. odb. radovi, v němž žádáme o sdělení, zda bychom se mohli obrátit na pana ing. Kohouta, šéfa městské kanc. v N. ve známé záležitosti.
24. 6. 1941 **Zpráva o předání analýsy prům. oblasti Kolín** p. O. v K. Dr. E. za přítomnosti pp. min. Čipery, min. Vavrečky, **arch. Fragnera**, **arch. Voženílka**, **arch. Kubečky**, Dr. Cvachovce, okresního hejtmána, starosty Pelcbauera.
26. 6. 1941 Dopis městskému úřadu Kolín. Podle rozhodnutí Oberlandratu v K. /Dr.E./ uhradíme náklad na výškové zaměření K 61.152.-
5. 7. 1941 Protokol uzavřený mezi fou Baťa a městem Kolín o používání kanceláře v Kolíně.
25. 7. 1941 Dopis od městského úřadu Nymburk. Žádají o sdělení, kdy by jejich zástupci nás mohli navštívit a nabídnouti nám některé obecní pozemky v Nymburce.
7. 8. 1941 Sdělili jsme městu Nymburku, že je navštíví náš pan Zelinka a bude s nimi jednati o koupi pozemků v Nymburku.
5. 9. 1941 Panu starostovi P. v K. jsme dopisem sdělili stav našich prací pokud se týkají výkupu pozemků. Výkup by provedlo město a postoupilo nám.
25. 9. 1941 Dopis od O. v K., že s potěšením se dozvěděl, o našem úmyslu zřídit v Nymburce továrnu. Byl by rád, kdybychom se s ním v této věci spojili.
27. 9. 1941 Dopisem informujeme pana O. E. o nabídce města Nymburku. Děkujeme za zájem pana O. Pan Dr. Miesbach zymýšlí s panem min. Vavrečkou v příštích dnech navštívit Kolín.
1. 10. 1941 Zpráva pana Zelinky o prohlídce terénu v Nymburce.
8. 10. 1941 Zpráva o nové prohlídce terénu v Nymburce za přítomnosti pana min. Vavrečky.

13. 10. 1941 Oznámili jsme dopisem městskému úřadu v K., že analytické plány byly odeslány úřadu říšského protektora v Praze dne 14. 8. 1941 na přání pana O. Dr. E. a pp. zástupců ř. protek.

14. 10. 1941 Zápis o konferenci s pp. starostou Nymburku Jandákem, Dr. Ježkem, ing. Kohoutem a Zelinkou o společném postupu při plánování Nymburku.

19. 11. 1941 Dopisem jsme informovali p. Dr. E. o postupu našich prací předběžných na zřízení továrny v Nymb. a žádali jsme o sdělení, zda se strany O. není námitek proti prodeji dvoru Chotuň, jestliže se p. Šťastný zaváže svůj dvůr „Lada“ nám odprodati.

24. 11. 1941 Oberlandrat sděluje městu Nym., že nemůže t.č. dáti souhlas k prodeji obecních pozemků. Fa Baťa se má obrátiti přímo na něj.

25. 11. 1941 Opis usnesení obecního zastupitelstva Nymburku, které všemi hlasy schválilo prodej obecních pozemků fě Baťa za účelem průmyslové výstavby.

1. 12. 1941 Dopis O. Dr. E., jímž zdůrazňujeme, že bez vědomí O. nemůžeme získati žádných pozemků a že ve smyslu našeho dopisu z 19. 11. 1941 jsou naše práce předběžně hotovy a že si dovolíme jej informovati.

9. 12. 1941 Městské radě v Nymburce jsme potvrdili ústní dojednání o odprodeji pozemků v trati „Zátiší“.

9. 12. 1941 Městské radě v N. jsme sdělili za jakých podmínek bychom byli ochotni odkoupiti obecní pozemky „Zátiší“.

11. 12. 1941 Městský úřad N. navrhuje dopisem, aby jednání o pozemky pro zabránění spekulace provádělo město N. na náš pokyn. Doporučuje zřízení jakéhosi „kustodu“, který by byl tímto pověřen.

11. 12. 1941 Městský úřad potvrzuje, že souhlasí s obsahem dopisu ze dne 19. 12. t. r. /číslo dokl. 46/.

11. 12. 1941 Městský úřad navrhuje některé změny stylisace podmínek koupě obecních pozemků /číslo dokl. 47/.

15. 12. 1941 Informovali jsme dopisem pana gen. řed. Ot. Kruliše-Randu o pracech v Kolíně a dotázali jsme se, zda B. a H. by měla zájem se účastniti.

2. 1. 1942 Na dopis pana K. Randy nám odpověděl p. ing. Dr. Jan Tille. Mezitím navrhl pan Min. Vavrečka Tillemu, že účast B. a H. by mohla býti ve formě přínosu, kdyby se jim podařilo koupiti velkostatek „Nebovidy“. B. a H. bude v tomto smyslu jednati s Oberlandratem v K. Dr. E.

31. 12. 1941 Zpráva p. Dr. E. o našich rozhodnutích pro výstavbu naší části průmyslové oblasti v Kolíně.

6. 1. 1942 Starosta Kolína píše, že p. Kubík mu předal odhad pozemků pro průmyslovou oblast Kolín. Žádá, abychom mu opratřili německý překlad.

10. 1. 1942 Pan Min. Vavrečka sdělil dopisem p. starostovi Kolína, že by bylo účelné před přistoupením k další etapě příprav pro výstavbu Kolína svolati poradu největších zájemců /m.j. také naší firmy a B. a H./ Dále se zmiňuje o názoru, že pro výstavbu průmyslové oblasti by bylo dobré utvořiti zvláštní společenstvo. O zamýšlené poradě nechť pan starosta uvědomí pana O. Dr. E.

15. 1. 1942 Odeslali jsme německé překlady znaleckého posudku p. Kubíka
a/ starostovi v Kolíně
b/ Dru. Eckholdovi

23. 1. 1942 Dopisem informujeme p. Oberlandrata Dr. Saupeho, že **popud k našim pracem v Kolíně vzešel od p. Dr. Eckholda.**

6. 2. 1942 Zaslali jsme Obrtlandratu v Kolíně studie Nymburku s příslušným slovním vysvětlením.“

Následuje dlouhá odmlka a s tím i spojené domněnky proč vzniká, proč se práce zastavily a to i projektové, které jsou na úrovni regulačních plánů všech výše

zmiňovaných oblastí. Pak už můžeme vyčíst jen dvě poznámky o dvou dopisech o dva roky později.

„19. 1. 1944 *Město Nymburk nás žádá o obnovení prací.*

2. 2. 1944 *Potvrzujeme příjem dopisu z 19. 1. 44 a slibujeme práce obnoviti a současně ujišťujeme, že máme vážný zájem v Nymburku průmysl budovati.*⁸

Výše vybrané citace nám tedy dávají odpověď na původně stanovené hypotézy o vzniku tak rozsáhlé předprojektové a projektové dokumentace ve zmíněném období v oblasti Kolínska. Jednoznačně nevyvracejí záměry o vybudování přístavu a překladiště, nezmiňují se ale ani o velkolepém záměru nové vodní cesty mezi Labem a Moravou. Jednoznačně však dokumentují, že firma Baťa a. s. měla prvořadý zájem na výstavbě ve Zruči nad Sázavou, ke kterému také v této době dochází, a který je jediným realizovaným celkem ze všech těchto zamýšlených projektů. Na druhé straně jsme v této spojitosti uvedeni v realitu, že původní myšlenka, vstoupit do Kolínské oblasti vlastně pocházela ze strany Oberlandsdratu, tedy zástupce tehdejší státní správy, která měla na rozvoji průmyslu v této oblasti eminentní zájem.

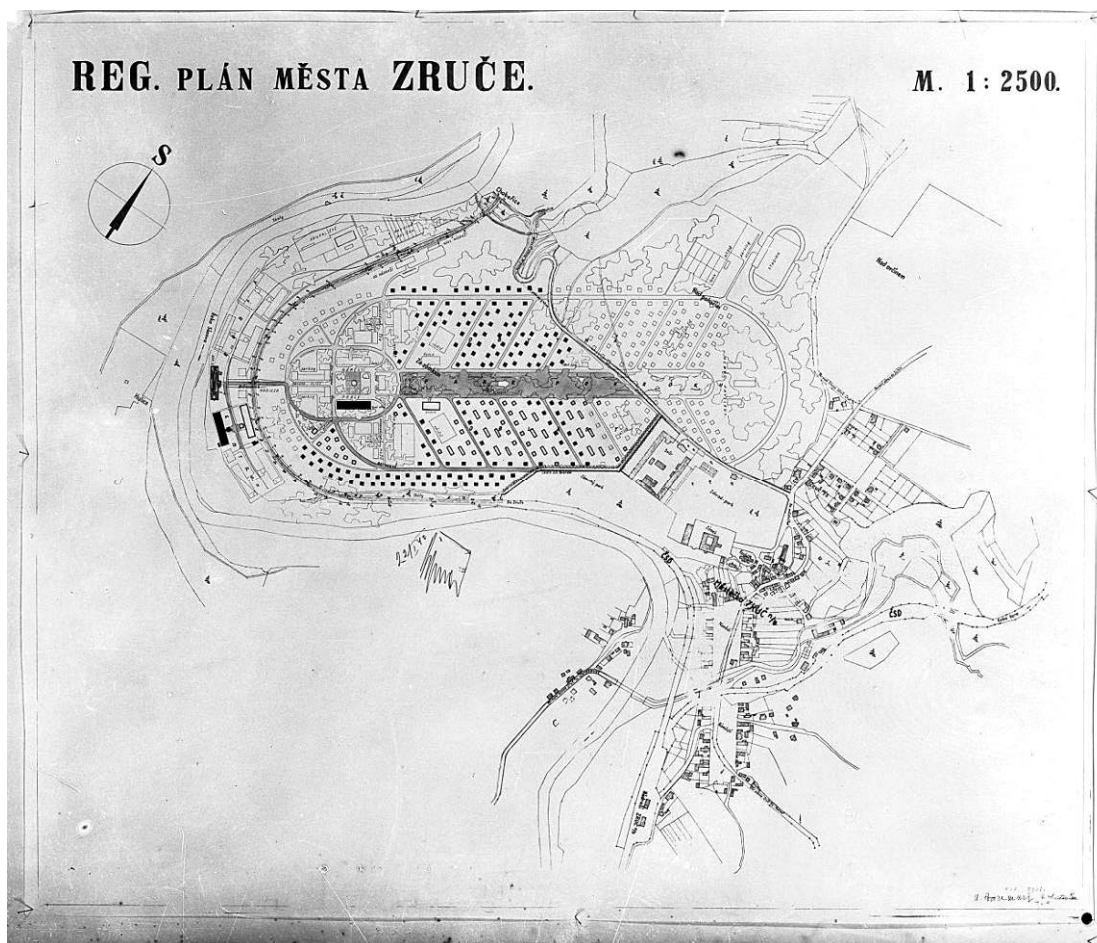
Následné projekty, vytvořené touto výzvou, jsou velkorysé, čisté, nekompromisní, až akademické, jakoby autory (Voženílek, Kubečka) nezatěžovala příliš tíha stávající reality a nejisté budoucnosti, což snad naznačuje už výše zmíněnou myšlenku, že mohlo jít v tomto případě o velkorysou úlitbu tehdejší státní správě, zatímco byla budována Zruč nad Sázavou, těmito projekty podmíněná.

Podle poznámky z roku 1944, kdy si představení města Nymburk vyžadují pozornost, vyplývá, že se od roku 1942 dál na projektech ani na jejich částečné realizaci nepokračovalo, což se dá zdůvodnit průběhem válečného dění u nás i na východní frontě.

**8/3/5/2/ 1939 REG. PLÁN MĚSTA ZRUČE /Podzemný/
1940 REGULAČNÍ PLÁN MĚSTA ZRUČE /Voženílek/**

Oba dva tyto regulační plány jsou si mimořádně podobné, jako by na nich kolegové-architekti pracovali společně v jednu dobu. Tvarové vymezení území je určeno řekou Sázavou, která obepíná celé území téměř ze tří stran a vytváří tak meandrovitou podkovu, což je pro danou lokalitu nesmírně působivé. Následné řešení území však skýtá více variant na to, aby se oba projekty sobě tak podobaly. Nejpravděpodobnější odpověď na otázku proč tomu tak je, vyplývá ze skutečnosti, že architekt R. Podzemný firmu Baťa a. s. opouští */podle E. Staši už před válkou a odjíždí do USA /*. Podle tohoto projektu, který je jednoznačně signován vlastnoručně architektem Podzemným v souvislosti s dalším podpisem */pravděpodobně Matoušek/*, byl plán dokončen 17. VI. */následuje téměř neznatelná číslice „9“/*, tedy je možné že jde o rok 1939 */umístěno v pravém dolním rohu, jak to bývá obvyklé/*. Ovšem přímo uprostřed výkresu je další podpis, který je nečitelný, s datem 22. 1. 40. Výkres však nemá v pravém dolním rohu obvyklé „razítko“ s patřičnými formálními náležitostmi, jak tomu bylo u firmy Baťa a. s. zvykem, a tak se dá předpokládat, že jde o úvodní studii, či skicu opravdu z období počátku války a následkem autorova odchodu do zahraničí problematiku Zruče nad Sázavou přebírá architekt Jiří Voženílek, který se právě v té době vrací z Borova a začíná se samostatně prosazovat.

⁸ /MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond Baťa XV, stavební;H1134, I/4;k161/i.č.665/

PODZEMNÝ, Richard. *REG. PLÁN MĚSTA ZRUČE*. Zlín: 17.VI.1939
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 231c/

VOŽENÍLEK, Jiří. *REGULAČNÍ PLÁN MĚSTA ZRUČE*. Zlín: 1940
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 230 c/

U Voženílkovy varianty, která má na výkrese i tabulku rozpisu druhu obydlí a počtu ubytovaných v jednotlivých kategoriích, a jednotlivé budovy jsou popisovány německy, na rozdíl od pravděpodobně původního regulačního plánu architekta Podzemného, který uvádí popisky a poznámky v češtině, dochází pouze k drobným změnám. Architekt Voženílek ponechává koncept ve své převážné podstatě stejný, akorát drobně upravuje vlastní střed s náměstím, centrum hlavního společenského dění, ve kterém do těžiště celého projektu prosazuje kulturní dům následován dvěma bloky obchodních domů, čímž přetíná urbanistickou osu mezi ubytovací částí a továrnou, zatímco Podzemný sem situuje menší hmoty nízkých obchodů s „parkingy“, ve vztahu k celé oblasti mírnějšího měřítka. Tedy v obou případech se uzavírá v této oblasti volný průhled po celé páteřní délce oblasti (symetrály podkovy) až do továrny a hlavní továrenské budovy, pravděpodobně vstupu do celého areálu. Zatímco Podzemný umísťuje bloky nemocnice na osu naproti továrně (přes městské centrum), Voženílek tuto oblast využívá pro další rodinné domky a nemocnici řadí mimo meandr do oblasti administrativního centra Zruče nad Sázavou, logicky dostupného společně i pro starousedlíky na cestě mezi starou a novou zástavbou. Celou složku dochovaných dokumentů, týkajících se Zruče nad Sázavou uzavírá fotografie rozestavěného města s továrnou z roku 1941.

Zruč nad Sázavou – město s továrnou. 1941
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 231 d/

Ještě před tím, než se budeme zabývat následující analýzou, považujeme za nutné pozastavit se také nad důvodem výstavby nového průmyslového města v Posázaví, v odlehlé části republiky, dobře nesouvisející se Zlínem ani dopravně ani územně. Příznivé podmínky pro stavbu továrny a přilehlé oblasti pro vznik obytných celků nás naplňují, opět vyvstávají domněnky, avšak počáteční impulz je nejasný a těžko lze prokázat inspirační zdroj této investice.

Zcela náhodou však nacházíme v souvislosti s dalším projektem dva malé lístky, menší a hlavně užší než korespondenční lístek, které nás zaujmou svým obsahem:

„Obecní rada městečka Zruč n./Sáz.
Velkostatek Zruč n. Sáz. schvá
lení prodeje hospodářských
objektů a části pozemků fě
Baťa a spol. ve Zlíně.

Ministerstvu zemědělství
v P r a z e .
Firma Baťa a spol. ve Zlíně
zakoupila od velkostatkáře
pana Jana Schebka ve Zručí n/
Sázavou část pozemků a

hospo-
dářské objekty, kterých chce
větším dílem použít ke zří-
zení průmyslových podniků.

Nejen městečku Zručí n/Sáz.
ale i širokému okolí a celému
Posázaví velmi záleží na tom,
aby koupě objektu byla schvá-
lena a dávný sen zdejšího kra-
je – kraje velmi chudého – po
založení průmyslu došel splně-
ní.

Vždyť jen uskutečněním pro-
jektovaných podniků může se
oživiti a hospodářsky povz-
nésti naše Posázaví,
a nic jiného nemůže zachráni-
ti vylidňování Posázaví a
Českomoravské vysočiny, než
úměrné prolnutí hospodářské
produkce s produkcí průmyslo-

II. list.

vou.

Prohlašujeme, že plně sou-
hlasíme s úmyslem fy Baťa a
spol., aby ve Zručí n/Sáz, prů-
myslové podniky byly zřízeny
a prosíme ministerstvo země-
dělství a i jiné snad kompeten-
tní úřady, aby výše uvedené
firmě nebyly kladeny žádné pře-
kážky a potřebné smlouvy byly
schváleny.

Desítky rodin ze Zruče n/Sáz
desítky rodin z okolí čeká již
dnes na práci, kterou jim ze-
mědělství dáti nemůže a jsou
to i příslušníci z rodin země-
dělců; jménem jich prosíme o
brzké příznivé vyřízení této
naší žádosti.

Ve Zručí n/Sáz. dne 7, břez-
na 1939

Za obecní radu:
razítko: Městys Zruč n/Sáz.
J. Říha, starosta
Jindř. Náčovský, náměstek
Jos. Buben
Doležal
R. Ohrenstein“⁹

Za tímto citově zabarveným dopisem pro ministerstvo následuje expertíza, která výše
uvedený text jenom potvrzuje a uvádí, že vstupem průmyslu do místního zchudlého
kraje pozvedne se také úroveň zemědělství, protože bude mít odbytiště. Nakonec je
zde také poznámka o vhodném propojení s okolím:

„Po stránce komunikační, jest zde projekt autostrády a magistrály
jakož i vodního kanálu Svatka – Sázava – Labe, spojující Brno, Něm. Brod, Zruč,
Kutná Hora, Kolín.“⁹

Takže jsme na předchozích listech nebyli tak daleko od pravdy, při uvádění
domněnek pro investice v tak rozsáhlé oblasti, a i kdyby byly předkládané opisy
dopisu radních Zruče zmanipulované, tak v těchto souvislostech byla strategie firmy
Baťa a. s. opravdu vepředu.

Pro nás je však hmatatelný fakt, že se se záměry ve Zručí začalo již 7. března 1939,
tedy sice v pomnichovské republice, ale těsně před vstupem okupačních vojsk, takže
původní „REG. PLÁN MĚSTA ZRUČE“ architekta Podzemného mohl být právě z této
doby, čímž se jen potvrzuje správnost předeslaných souvislostí.

⁹ MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond Baťa XV, stavební; H1134, I/4; k161/i.č.663

Datování tohoto projektu je zřejmé z jednotlivých listů dochovaného pare. Zatímco na hlavních deskách ani v tiráži není uvedeno přesně, část „**ŘEŠENÍ ZELENÝCH PLOCH A OSÁZENÍ TOVÁRNÍHO MĚSTA ZRUČ NAD SÁZAVOU, ANTONÍN TUREK, PRAHA-SMÍCHOV, NAD KLIMKOVKOU 18**“, je datováno přesně a to „*Praha 25. 4. 1945*“.

Ve zmíněné tiráži se dozvídáme, že analýzu „**ZPRACOVAL: ING. ARCH. JIŘÍ VOŽENÍLEK, GEOLOGICKÝ PRŮZKUM: DR. K. CEHÁK, HYDROLOGICKÝ PRŮZKUM: DR. J. KREJČÍ**“, již zmíněná **STUDIE VEGETACE: ING. ARCH. A. TUREK, GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ: ARCH. A. MATOUŠEK**.

Jednotlivé listy analyzují „**VÝVOJ POPULACE**“ a „**OBYVATELSTVO**“ v městě ZRUČ, OKRES LEDEČ a okolních obcích CHABEŘICE, OKRES KUTNÁ HORA; HORKA, OKRES LEDEČ; HULICE, OKRES LEDEČ; LIPINA, OKRES LEDEČ; POHLED, OKRES LEDEČ; ŘENDĚJOV, OKRES KUTNÁ HORA; SOUTICE, OKRES VLAŠIM a ŽELIVEC, OKRES LEDEČ. V takto vymezené oblasti je dále rozebírán stávající „**PRŮMYSL. ŽIVNOSTI A ŘEMESLA**“ v letech „*PŘED R. 1939*“ a „*OD R. 1939*“. Dále „**SPOJENÍ S OKOLNÍMI NEMOCNICEMI PO SILNICI A ŽELEZNICI**“ s městy „KUTNÁ HORA, KOLÍN, NĚMECKÝ BROD, ČÁSLAV, BENEŠOV A HUMPOLEC“. Následuje výkres s názvem „**ZDRAVOTNÍ POMĚRY, PRŮMĚR 1921 – 1930**“, s výčtem a grafickým znázorněním výše úmrtnosti v závislosti na jednotlivých onemocněních. Po „**VŠEOBECNÉ ÚMRTNOSTI**“ následují „**POHLAVNÍ NEMOCI, RAKOVINA, SPÁLA, SPALNIČKY, SRDEČNÍ NEMOCI, STAŘECKÁ SEŠLOST, TUBERKULOSA DÝCH. ORGÁNŮ, ZÁNĚTY LEDVIN, TYF A PARATYF, ZÁNĚTY PLIC a ZÁŠKRT**“.

Dále je analyzováno „**ŠKOLSTVÍ**“ ve Zručí a okolí a související školní docházka a závislost na dojíždění do středních škol do Kutné Hory a Kolína. Tuto úvodní část uzavírá výkres „**POŠTOVNÍ ÚŘADY – ELEKTRISACE**“, kde je rozebrán současný stav počtu a spádové oblasti pro ten který „**POŠTOVNÍ ÚŘAD**“, „**TELEFON /POČET ÚČASTNICKÝCH STANIC/**“ a „**ELEKTRISOVANÉ OBCE /PROUD DODÁVAJÍ JIHOČESKÉ ELEKTRÁRNY V ČES. BUDĚJOVICÍCH/**“.

Pak už následují mapové výkresy „**STÁŘÍ ZASTAVĚNÍ, VÝŠKA ZASTAVĚNÍ, DRUH ZASTAVĚNÍ, INSTALACE**“ a konečně „**ŘEŠENÍ ZELENÝCH PLOCH A OSÁZENÍ TOVÁRNÍHO MĚSTA ZRUČ NAD SÁZAVOU**“.

Z takto zpracované analýzy lze předpokládat tehdejší záměr firmy Baťa dalšího rozvoje nejen Zruče nad Sázavou ale i okolí, souvisejícího s místním budovaným průmyslem. Vzhledem k tomu, že válka za měsíc skončila a na podzim následovalo znárodňování a další expanze firmy Baťa už nezávisely na jejich záměrech a investičních plánech, k dalšímu systematickému stavebnímu rozvoji továrny ani souvisejících obytných celků nedošlo.

Při pohledu na dnešní stav Zruče nad Sázavou, tedy s odstupem času, kdy docházelo k postupnému rozměňování a nedůslednému naplňování původního **Podzemného-Voženílkova regulačního plánu**, nás potěší, že se podstata původního záměru dochovala. Přestože byl střední zelený pás osazen necitlivě třemi dominantními výškovými budovami z následujícího období a naopak k postavení dominanty–kostela nedošlo, místo kulturního domu je zde zdravotnické středisko a na místě původně zamýšleného centrálního náměstí Míru je vlastně parkoviště, stále tento urbanistický koncept působí utěšeně a nadčasově.

„Jako další etapa v budování našich podniků přichází v úvahu vybudování gumařských výroben v Telčicích. I tento podnik je myšlen jako podnik s nejvýše 3000 zaměstnanci. Při výběru prosotru pro tento podnik byli jsme vedeni názory shodnými s názory p. Oberlandrata, t. j. že jest třeba využití splavného Labe. Podnik leží 18km od Kolína. Předpokládáme, že nejpozději během 4 let bude Labe až tam splavné. Volili jsme prostor od města vzdálenější z toho důvodu, protože pro vybudování vzorného podniku je třeba velké rozlohy, aby současně s podnikem bylo možno budovat vzornou obec pro zaměstnance, což v katastru městském jednak je obtížno s ohledem na získání tak velké rozlohy pozemků, jednak obcí samotnou bylo by počítováno jako tíživé.

Výhodnou komunikaci Kolína máme v úmyslu využívat tím, že vybudujeme v kolínském přístavišti překladiště pro své náklady, spojené s rozsáhlým skladištěm.“

A složka skýtá ještě úvahu odbornou pro tuto lokalitu nepostradatelnou, s kterou se obrací fy Baťa a. s. rukou pana Zelinky, správní oddělení, v dopise na Ředitelství pro výstavbu vodních cest:

„Ing Skřivan má svěřen úsek od Kolína až po Hradec Králové a pokud se týká Telčic a okolí prohlásil, že jest to jedno z nejvhodnějších poloh, pokud se týká základové půdy. Mezi Telčicemi a Trnávkou bude postaven jez a jest projektována v těchto místech stavba hydrocentrály. Řeka Labe bude proti dvoru Telčice znovu regulována. Návrh tento však nebyl ještě předložen min. veř. prací ku schválení. Oblouk má býti novou regulací zmenšen takže by plocha mezi tratí a Labem se značně zvětšila, zvláště v náš prospěch.

U obce Kojice má býti vybudován také jez, avšak levý břeh Labe má již takové zabezpečení, které nepřipustí, aby voda území za tímto břehem poškodila. Jest potřebí jen vhodným způsobem snížit stav spodní vody, která při velkém stavu vody řeky Labe v níže položených polohách vystupuje.

Území na pravém břehu jest celé inundační a jest vždy zaplavováno. Postavením obou jezů stav vody v řece Labi se nezvýší.

V příštím roce má býti započato se stavbou jezu a vítá proto p. Ing. Skřivan příležitost, aby jeho myšlenka určitých regulačních úprav byla uskutečněna a spoléhá na naši pomoc.“⁹

Tolik tedy přípravná jednání a výzkum ze strany firmy Baťa a. s., která rozhodla pro projektování dalšího průmyslového města, tentokrát situovaného na východ od Kolína, proti proudu Labe, v místě bývalého panského dvora zvaného „Telčice“.

Úvodní plán „REG. PLÁN TELČICE M. 1: 2880“ je prokazatelně signován dne 22. 8. 1940 architektem Jiřím Voženílkem v pravém dolním rohu v popisce společně s A. Matouškem, podepsaným téhož dne v kolonce „kreslil“. Tento plán, jediný nadepsaný názvem, následují další dopracované verze ze dne 29. 8. 1940.

Následující verze se od úvodního konceptu liší v detailu. Původně byla východní část městského celku určena pro 24 budovy svobodáren, 2 budovy průmyslových škol a jednu budovu starobince, která celek uzavírá od východu. Tato verze je osazena drobnějšími stavbami s menším měřítkem, než následující, které zachovávají měřítko v 18 budovách svobodáren, avšak jsou zde navrženy 4 budovy internátů velikosti standardních továrních budov v sousedství dvou budov průmyslových škol a původní starobinec je přesunut k centrální ose a nazván sociálním ústavem ve větší budově. Jinak jsou výkresy shodné, původní plán je opravdu jen konceptem, není kladen důraz na jeho výrazné grafické ztvárnění, budovy jsou značeny pouze v obrysech a celý výkres je vlastně přehledné schéma.

Následující aktualizované výkresy z 29. 8. 1940 jsou naopak graficky poutavé, rozpracované pro předložení schvalovacím orgánům.

S jistotou můžeme tvrdit, že jde o studii daného prostoru, či o úvodní architektonicko-urbanistický záměr vytvořit na daném území novou „PRŮMYSLOVOU JEDNOTKU“, nejde však o finální projekt. Z dokumentu „Cestovní zpráva z 5.-7. 12. 1940.“ architekta Jiřího Voženíka citujeme třetí odstavec:

„7./12. Telčice:

*Kontrola, zdali studie zastavění odpovídá terénu. Zjištěny rozdíly v topografické mapě a terénu.
Pro další práci na regulačním plánu je nezbytně nutné zaměření terénu, protože ve značně zvlněném území jsou velké nepřesnosti.“¹⁰*

Navrhované „PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN – TELČICE“ je situováno jižně od Labe v prostorách původního panského dvora, odkud převzalo název. Dnes je tato oblast městem Chvaletice s odlišným urbanistickým názorem než jaký vytvořil architekt Voženílek. Jedinou známkou, že jde o totožnou oblast je výrazný meandr Labe, který měl být v našem případě dotvořen v přístavu, a také centrální třída, souběžná s řekou, která má dnes název „V Telčicích“.

Regulační plán Telčice má veškeré atributy konceptu „PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“, na kterém se Jiří Voženílek architektonicky podílel. Horizontální podélná městská osa dělící obytnou část od továrny je souběžná s řekou, zde Labe, na ni je kolmá optická symetrála se standardním řazením od dopravního centra, které tvoří osobní vlakové nádraží, přes parking a obchodní dům k náměstí od jihu vymezeným kulturním domem, od východu radnicí a naproti ní společenským domem. Železniční trať opticky město uzavírá a za ní následuje pouze koryto řeky, od východu ve směru toku obohaceno koupalištěm, přístavem, který je v návaznosti na železniční trať a poté, co řeka mine továrnu a řemeslnou výrobu a opouští město západním směrem, je osazena čistící stanicí. K železnici jsou napravo od pomyslné symetrály umístěny objekty továrny, nalevo pošta, bazar řemesel a provozovny řemeslníků, garáže, autobusové stanoviště a výroby.

Město se tedy rozkládá od splavné řeky na severu směrem na jih, kam se logicky od řeky zvedá nízkým svahem zhruba o 15-20 metrů. O dalších 15-20 metrů výše, na absolutní výškové kótě 275m.n.m., nad lesem, který lemuje město od jihu, se rozprostírá náhorní plošina s letištěm. Pod ním, v prostoru lesa, napravo od symetrály, ve výšce přibližně 260m.n.m., je situován sportovní areál. Město je celé zasazeno do zeleně, obytné části jsou tvořeny skupinami 26-28 domků a vzájemně jsou od sebe odděleny vegetací. Jde o příklad lineárního města s bydlením v zahradách.

Další projekty, které by reagovaly na nové výškové zaměření a dále rozpracovávaly regulační plán v dané lokalitě nenacházíme.¹¹

¹⁰ MZA v Brně, Pracoviště Zlín; Fond H1134 Baťa XV-stavební; i.č.196/Alb.

¹¹ MZA v Brně, Pracoviště Zlín; Fond H1134 Baťa XV-stavební: 220a, 220b, 1137a, 1137b

„Zeměpisná poloha města Kolína s okolím předurčuje tuto k důležité hospodářské funkci. Kolínsko je střed úrodné labské nížiny, která se táhne od Mělníka k Pardubicím a která vyniká jak intenzitou zemědělství tak i průmyslem, hlavně průmyslem navazujícím na zemědělskou výrobu. Dopravně je Kolínsko přirozeným středem východní části Čech. Leží na křižovatce několika drah a na křižovatce hlavních silničních tahů, spojujících střed a východ Čech v jednom směru a sever a jih v druhém směru, a to způsobem dokonalejším než spojení po silnicích v úvalu vltavském přes Prahu. Po usplavnění Labe až ke Kolínu bude Kolínsko napojeno i na cesty vodní a vznikne zde přístav nejdále do vnitrozemí posunutý, který proto se stane pro nejbližší desetiletí důležitým překladištěm pro celý Protektorát a spojkou mezi cestami vodními, železnicemi a silnicemi.

Protože bližší a širší okolí Kolína je hustě zalidněno, je zde dostatek pracovních sil pro průmysl, jehož výstavby je usnadněna tím, že je v blízkém okolí dostatek dobrých stavebních hmot, cihlářské hlíny, písku, šterku a kamene. V budoucnosti bude provoz průmyslu na Kolínsku značně usnadněn tím, že bude zlevněn dovoz uhlí ze severočeských pánví po labské cestě.

Všechny tyto přirozené podmínky vedly k tomu, že už odedávna se na Kolínsku rozvíjel intenzivní život hospodářský. Bohužel byly někdejší naděje na rychlý vzestup Kolína, jimiž byla veřejnost naplněna před 30-40 lety v době velkého vodocestného plánování, zklamány vleklým tempem při zřizování vodních děl, které měly umožnit splavnost Labe nad vtokem Vltavy.

Proto dostavila se časem také jistá stagnace v původním rychlém rozmachu Kolína. Teprve nyní otevírají se zase určitější naděje na nový rychlejší vzestup Kolína, když je definitivně rozhodnuto, že usplavnění Labe až do Kolína bude provedeno do r. 1943.

S touto novou perspektivou nastává také nutnost propracovati a dokončit plánování budoucího Kolína. Toto plánování se musí opírat o dva základní předpoklady:

1. / O projekt definitivního umístění a vybavení přístavu Kolínského.
2. / O projekt průmyslové oblasti Kolínské v souvislosti s přilehlým skladištěm.

Závody Baťovy zajímaly se už odedávna o kolínský kraj a zvláště o budoucí kolínský přístav. Je to přirozené, neboť závody Baťovy jsou odkázány svou výrobou především na dovoz velkých zámořských surovin /surové kůže, tříslovin, gumy, bavlny, vlny atd./ a mají největší zájem na tom, aby levné vnitrozemské cesty byly co nejdále prodlouženy do vnitrozemí. Baťovy závody počítají s tím, že kolínský přístav bude jejich důležitým překladištěm pro jejich dovoz a vývoz.

Vedle toho uvažovaly Baťovy závody také o tom, vybudovati na Kolínsku určité druhy výroby, pro něž se tento kraj pro svou povahu bude po dokončení usplavnění Labe zvláště hoditi; jsou to zejména veškeré technologické a chemické výroby a to ty, které potřebují vedle levné energie tepelné /uhlí/ a vedle levné dopravy také značné množství vody.⁹

Tento úvod, který je pravděpodobně opisem dopisu, směřujícího k správnímu jednání tehdejších českých ministerstev v období Protektorátu Čechy a Morava, jasně definuje potřeby a požadavky firmy Baťa a. s., byť tyto byly na počátku nejasné. Po zevrubném prostudování všech dostupných materiálů se podsouvá myšlenka, že je dost nepravděpodobné anebo opravdu obrovská shoda náhod a štěstí, že by celý tento koncept Kolínska spadl firmě Baťa a. s. zčistajasna do klína. Daleko pravděpodobnější je teorie o systematickém postupu k vytýčeným cílům a

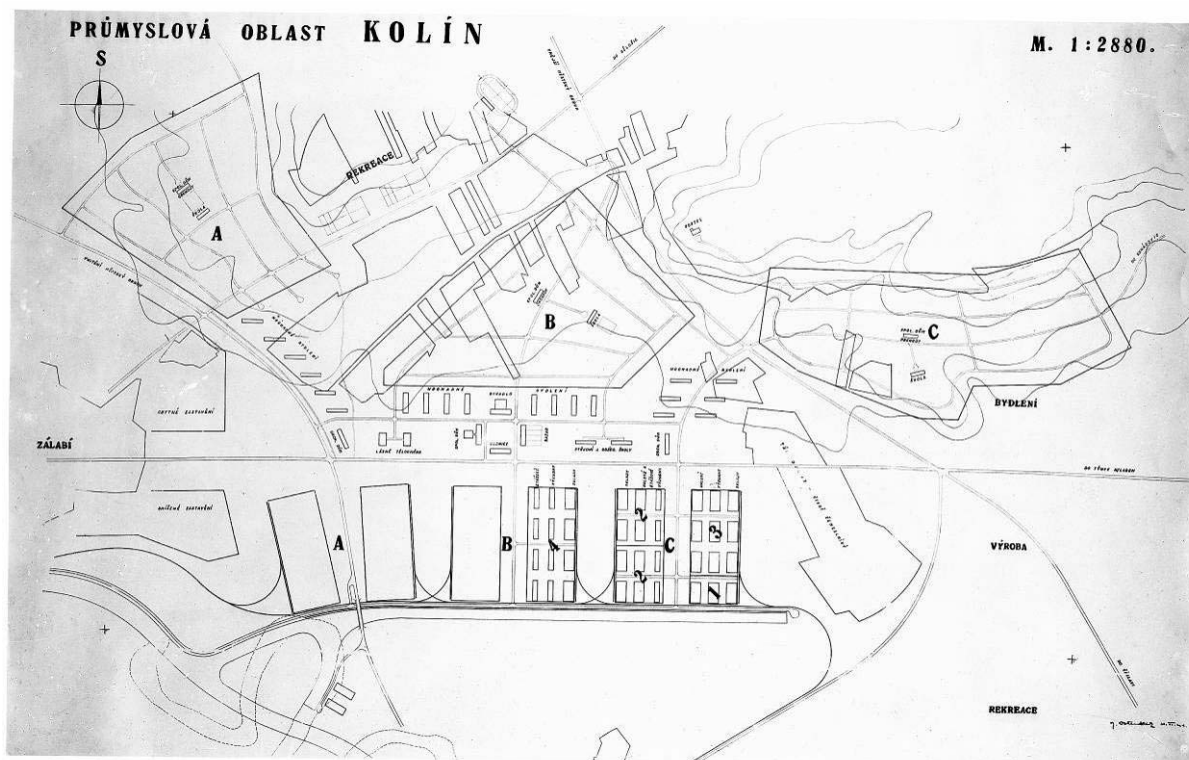
získání kontroly nad veškerým průmyslovým děním v rozsáhlé zemědělské oblasti od Posázaví až po Nymburk, jež se svými tehdejšími podmínkami tak podobala Valašsku, než náhodná jednání s Oberlandsdratem, kterého zajímala více oblast Kolína a neměla zájem na investicích ve Zruči nad Sázavou.

Je celkem logické, že pokud se chtěla německá vláda propracovat co nejvíce do středu Evropy, a odtud pak ovládat veškeré světové dění, splavnost Labe ji zajímala především, a na druhé straně si byla vědoma nákladnosti celého projektu jak ze strany předprojektové a projektové přípravy, tak i následné realizace. Z těchto důvodů potřebovala vhodného a silného partnera, který by vše toto obsáhl a byl reálně schopný tento rozsáhlý projekt zrealizovat.

Na druhé straně pro firmu Baťa a. s. to byla obrovská výzva účastnit se takového projektu přípravy a výstavby průmyslových center, kde by jasně potvrdila správnost svých teorií o výstavbě „PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“, jehož koncept se zrodil ze systematického vývoje továrny a souvisejících zkušeností právě před vypuknutím druhé světové války. Firma Baťa a. s. byla tehdy už tak vyspělá, silná a pevná ve svých vybudovaných zásadách, že měla spoustu přívrženců, ale také odpůrců a to nejen na české půdě. Za předválečné situace by se tedy pravděpodobně nepodařilo proniknout firmě Baťa a. s. do Čech v takovém rozsahu, a pokud přece jen, ne za tak krátkou dobu a s takovou působností.

Oběma stranám tedy tato spolupráce vyhovovala, bez ohledu na to, že vzniklé dílo bude sloužit po ukončení války v první řadě místním obyvatelům, kteří budou mít práci a jejichž města budou vzkvétat, ať už nad nimi bude stát správa jakákoli.

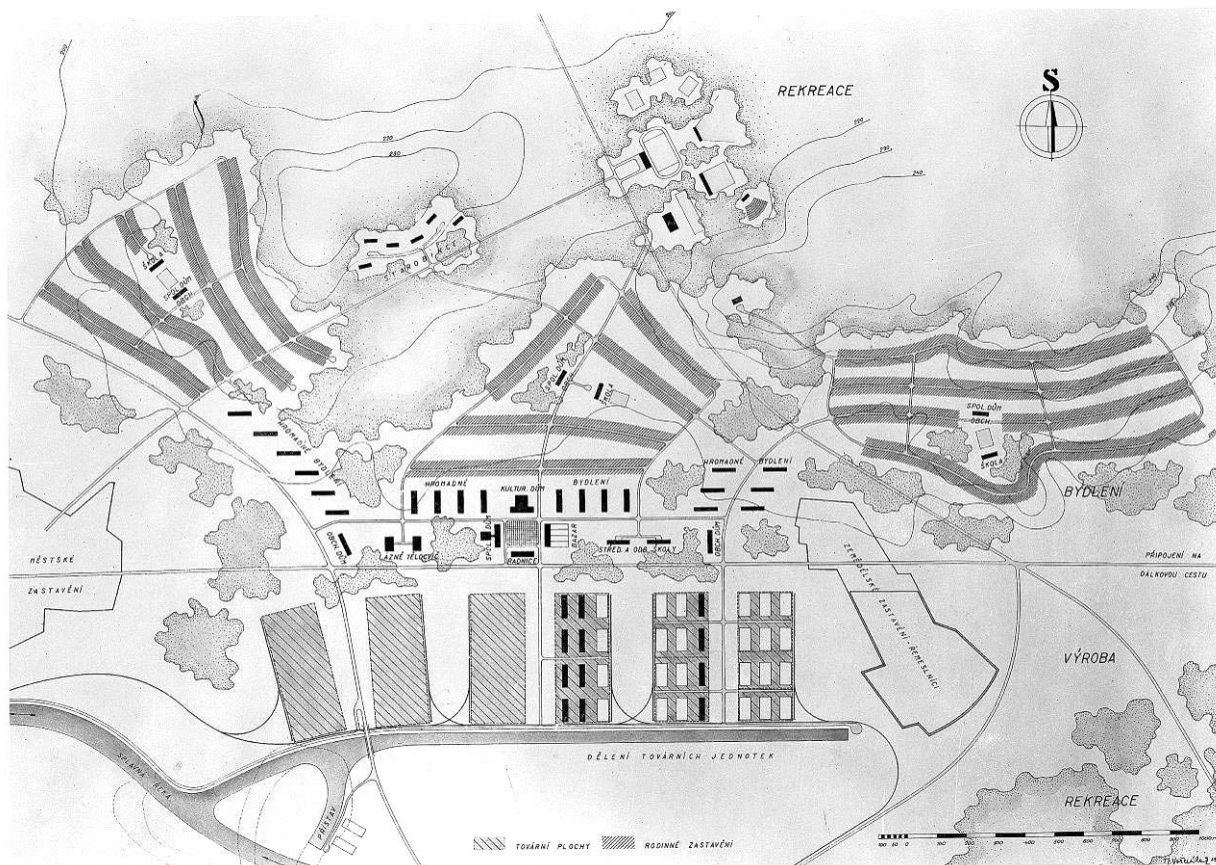
Výkres „PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN M. 1:2880.“ je datován 11. VI. 1941 a podepsán zřetelně „J. Voženílek“. Má dvě podoby, z nichž ta první je v podstatě

VOŽENÍLEK, Jiří. PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN M. 1:2880. Zlín: 11. VI. 1941
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1132 a/

výkres zonálních oblastí-struktur a následující je již detailněji rozpracován na jednotlivé funkční plochy (TOVÁRNÍ PLOCHY, RODINNÉ ZASTAVĚNÍ) a výrazné městské budovy (HROMADNÉ BYDLENÍ, ŠKOLY, OBCH. DŮM, SPOL. DŮM,

apod.). Projekt je smysluplnou aplikací „PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“ v daném konkrétním prostředí. Nakonec se tedy nachází na pravém břehu Labe, v předběžných úvahách v oblasti Kolín II, která „leží východně od města Kolína, v km 2 až 3.5 od středu města a od dnešního zastavění je začátek oblasti cca 0.5km. Územím probíhá okresní silnice Kolín-Tři Dvory-Pardubice. Rozkládá se na mírném svahu k jihu a půdu tvoří z menší třetiny lesy, z jedné třetiny louky a z jedné třetiny role. Oblast sousedí těsně s obcí Tři Dvory a městem Kolínem, dle starého regulačního plánu.“

VOŽENÍLEK, Jiří. PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN. Zlín: 1941
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1132 b/

Pro srovnání a lepší orientaci uvádíme lokalizaci prvního zájmového území:

„Oblast Kolín I rozkládá se jihovýchodně od města Kolína, v km 3 až 5 od středu Města. Je ohraničena: na severu Státní a Severozápadní drahou, na východě okresní silnicí do Starého Kolína, na jihu navrženou státní silnicí a na východě Nebovidským údolím. Rozkládá se na mírném svahu obráceném k severu, z poloviny na lukách a z poloviny na rolích. Vzdálenost od nynějšího zastavění Kolína je cca 700 m k začátku oblasti. Oblast sousedí těsně s obcemi: Libenice, Dolany, Čertovka a Nebovidy. Území rozděluje státní silnice Praha – Jihlava.

A proč bylo rozhodnuto řešit tuto a ne předchozí lokalitu se dozvíme v „Závěru“: U oblasti Kolín I se jedná o plochu veliké rozlehlosti a znamenalo by to tedy, že jednotka fy Baťa by byla součástí většího celku průmyslového a obytného a měla by s jinými takovými jednotkami společná zařízení hygienická, správní a komunikační. Naproti tomu oblast Kolín II, svým situováním a menší rozlehlostí je předurčen k vybudování jen jedné jednotky.“

Zde tedy jednoznačně myšleno, jedné jednotky „PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“, s kapacitou 10-12 000 obyvatel, s maximálním počtem zaměstnanců 3 000. Celá analýza je vlastně srovnávací studií mezi zvolenými oblastmi Kolín I a II, pro který také hovoří orientace svahu zvolené oblasti k jihu. Srovnávací studii uzavírá

jednoznačně „ **V Kolíně, 9. dubna 1941.**“ svým podpisem architekt „**Kubečka**“, který je autorem rozhodující pasáže: „ *Z těchto dvou oblastí, jako po měrně lépe vyhovující prostor pro stavbu průmyslové jednotky fy Baťa jeví se oblast KOLÍN II.*“

Schéma projektu je standardní, od splavné řeky, zde Labe, se odděluje přístavní koryto, na něž navazují „**TOVÁRNÍ JEDNOTKY**“. Ty jsou pak směrem severním odděleny lineárně od městské a obytné části, zde s nevýraznou symetrií. V tomto případě se projevuje celý koncept jako centrální kompozice lineárního charakteru, souběžná nebo spíše respektující tok řeky. Město se pozvolna zvedá severně do zalesněné oblasti cca o 30-40 metrů, v nejvyšším místě tedy dosahuje absolutní kóty 240m. n. m., přičemž hladina Labe je v těchto místech ve výšce maximálně 198m. n. m. („*Řeka Labe nad jezem hydroelektrárny v Kolíně, v místech kde je možno uvažovati výstavbu kolínského přístavu, je regulována jen na střední vodu. Jezem v Kolíně je udržována hladina na kotě 194.60. Hladina pod jezem je udržována jezem v Klavarech na kotě 192.50. Stupeň v Kolíně má tudíž rozdíl hladin 2.10 m. Velká voda dosahuje v místech projektovaného zaústění přístavu kóty asi 198.0, pod jezem kóty 196.30. Rozdíl hladin při velké vodě činí až 1.70 m. Území nad jezem jest při velkých vodách zaplavováno a inundace dosahuje pod Tři Dvory šířky až 2 km.*“)

Projekt „**PRŮMYSL OVÁ OBLAST KOLÍN**“ je prokazatelně společným dílem architektů Voženílka a Kubečky. Architekt Jiří Voženílek je autorem vlastního urbanistického plánu této „**PRŮMYSL OVÉ JEDNOTKY**“, což dokazuje svým podpisem na studovaném dokumentu a jeho podíl na celém projektu je nezměrný, protože podle předložených průkazných materiálů byl zodpovědný za celou kolínskou anabázi. Na něm spočívala celá tíha a úspěch tohoto záměru, dílčích rozhodnutí a opodstatnění navrhovaných investic. Byl zodpovědný za veškeré průzkumy a jejich správnost a rozsah k dosažení toho nejpřesnějšího možného rozhodnutí kde stavět a v jakém rozsahu. Tyto práce řídil ze Zlína, Kolín ovšem pravidelně navštěvoval souběžně s dalšími místy zájmu firmy Baťa a. s. jako byla Zruč nad Sázavou a okolí.

Architekt Vladimír Kubečka byl přímým podřízeným architektu Voženílkovi a řídil veškeré výzkumné práce v Kolíně a sám se podílel na dílčích pracovních návrzích a analytických studiích Kolína a kolínské oblasti. Byl styčnou osobou pro jednání se zástupci státní správy a také architektem Jaroslavem Fragnerem. Jeho podíl na celém projektu je velmi podstatný a jeho názor na umístění „**PRŮMYSL OVÉ JEDNOTKY**“ měl pravděpodobně rozhodující význam. Proto považujeme za správné autorizovat celý projekt tak, jak je uveden v názvu kapitoly „**1941 PRŮMYSL OVÁ OBLAST KOLÍN /Kubečka, Voženílek/**“, s řazením jmen autorů v abecedním pořadí. Ostatně i v tomto pořadí je podepsáno pare č. 6 „**V Kolíně v červnu 1941**“.¹²

¹² MZA v Brně, Pracoviště Zlín; Fond H1134 Baťa XV-stavební; i.č.142/Fasc.12

Jde o analytický přípravný projekt pro projekt předchozí /1941 „PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN“/ pracovního charakteru. Nezahrnuje vlastní řešení nově navržené „PRŮMYSLOVÉ JEDNOTKY“, avšak obsahuje nejpodrobnější analýzy a výzkumy pro tento projekt potřebné jako podstatný výchozí materiál. Pravděpodobně byl takto nazván původní zamýšlený projekt v Kolíně, který se rozrostl vlivem výzkumů meteorologických a vodohospodářských vlivů na dvě srovnatelné části pracovně nazvané Kolín I a Kolín II, z nichž je v závěru tohoto projektu určena pro firmu Baťa a. s. jako nejvhodnější pouze jedna lokalita, která by nejlépe vyhovovala záměrům a zvyklostem v budování nově vytvářené „PRŮMYSLOVÉ JEDNOTKY“. Projekt je svorně podepsán „**Zlín, 15. 4. 1941. Kubečka, Voženílek**“. Pořadí podpisů na tomto dokumentu je opodstatněné i z hlediska objemu práce. **Architekt Kubečka** je prakticky autorem tohoto dokumentu vypracovaného „**V Kolíně, 9. dubna 1941.**“, ze kterého jsme citovali výše rozhodující Kubečkův závěr o určení lokality. Architekt Jiří Voženílek řídil tuto práci ze Zlína. Na projektu se samozřejmě podíleli i další odborníci, kteří spolupracovali dlouhodobě s firmou Baťa a. s. jako byl pan Dr. Cehák a Dr. Krejčí, odborníci na geologické a hydrogeologické poměry.

Jako oficiální doklad o navázání spolupráce mezi architektem Jaroslavem Fragnerem a firmou Baťa a. s. je asi nejvhodnější citovat dopis pana architekta napsaný „*V Praze dne 25. listopadu 1940.*“, ve kterém autor ve věci Kolín uvádí: „*Na vyzvání pana ministra Vavrečky při poradě ve Zlíně dne 23. t. m. podávám zprávu o souboru prací, který jest třeba provést:*

- 1./ *Oblastní určení ploch vhodných pro průmyslové zastavění v rámci hlavních regulačních záměrů města, se zřetelem na stavební program Vašich závodů, v mapě 1:25.000, případně doložené vrstevnicovým modelem téhož měřítko. Studie byla by podkadem k rozpravám a k označení nejvhodnějšího místa pro další zkoumání a výběr.*
- 2./ *Zastavovací studie v měřítku 1:2880 a 1:5000 případně doložená vrstevnicovým modelem označeného místa, se zřetelem na Vámi určený program /výroba, správa a osídlení s příslušenstvím/, se zásadním návrhem komunikací a železničních a vodních cest. V zájmu rychlého a věcného postupu byly by mě s Vaší strany dány k dispozici :*
 - a/ *veškeré potřebné podklady, poznatky, údaje*
 - b/ *spolupráce Vašeho odborníka p. ing. Voženílka pokud jde o potřebu Vašeho závodu,*
 - c/ *spolupráce Vašeho geologa, resp. podrobný geologický průzkum na uvažovaných územích,*
 - d/ *spolupráce Vaší stavební kanceláře v Kolíně pokud jde o opatřování a zpracování podkladů a o končné grafické zpracování,*
 - e/ *spolupráce Vaší modelárny ve Zlíně pokud jde o zhotovení modelů dle mých návrhů.*

Za svoji práci s uvedeným elaborátem spojenou požadoval bych honorář K 28.000.-

*Za jeden zájezd k práci a poradám ve Zlíně /do 48 hod. vzdálení/
účtoval bych odměnu K 1.600.- včetně výloh.*

Pracovní cesty do Kolína bych zvláště neúčtoval.

*Podáváje Vám tuto zprávu znamenám se
v dokonalé účtě:*

Arch. Fragner v. r.“

Tomuto dopisu předchází zápis z 25. 11. 1940 :

*„Při sobotní konferenci dne 23. t. m. rozhodl pan ministr
Vavrečka, aby architekt Fragner z Prahy vypracoval regulační
návrhy průmyslové oblasti města Kolína a okolí. Jemu nápomocni
mají býti Ing. Voženílek, Dr. Cehák, Zelinka. Veškeré k tomu potřeb-
né pomůcky, doklady, posudky, jakož i potřebné síly má si vyžádati.
Společně bude vypracován pracovní program, postup práce, jakož i
učiněny další návrhy, které k této práci budou potřebny.*

Následuje podrobná třístránková smlouva ze strany Baťa a. s. ze dne 4. 12. 1940., která potvrzuje v podstatě návrh a nároky pana architekta Jaroslava Fragnera i co se týče honoráře. Přesto že řeší veškerá právní ujednání na tu dobu obvyklá včetně autorských práv a rozsah práce velmi detailně, **nenacházíme v ní ani jeden časový údaj o jejím plnění.** Smlouva je zakončena pro dnešní dobu neobvyklým prohlášením, tehdy však pravděpodobně vyžadovaným stávající státní správou:

*„Prohlašujete, že jste árijcem podle § 6 nařízení Říšského protektora
v Čechách a na Moravě ze dne 21. VI. 1939.“*

Takto je definován začátek externí spolupráce firmy Baťa a. s. s architektem Jaroslavem Fragnerem. Pro další odborná jednání v souvislosti s urbanistickou tvorbou byl v Kolíně stanoven architekt Vladimír Kubečka a architekt Jiří Voženílek ve Zlíně jako garant celého projektu. Autentičnost průběhu celé spolupráce mezi zlínskými architekty, zvyklými na přesnou a dochvilnou spolupráci a architektem tehdy již zvučného jména s ateliérem v Praze na Malostranském náměstí potvrzuje také dokument *„Cestovní zpráva z 5.-7. 12. 1940.“* architekta Jiřího Voženílka, z kterého opět citujeme tentokrát z druhého odstavce:

„6./12. Kolín:

*Pochůzka s arch. Fragnerem za účelem vyhledávání nových
oblastí. Zájem omezen na zálabí. /Západní a jižní partie
města jsou vzdálené od řeky a určené pro bydlení a rekreaci,
východní oblast je prozkoumána/. V Zálabí vymezen pruh
podél Labe s osou okresní silnice na Tři Dvory. Plocha pro
průmysl nad říční hladinou různě zvýšená. Je potřebí výškově
zaměřit a ve spolupráci s ředitelstvím pro stavbu vodních
cest stanovit hranice inundace po provedení příčné silnice.
Plocha pro obytné čtvrtě mírně stoupá svahelem obráceným k
jihu a je uzavřená lesíky.“¹⁰*

Pro přehlednost postupu jednání, zvláště pak s architektem Jaroslavem Fragnerem, předkládáme několik citátů z dokumentu *„P r a c o v n í z p r á v a
stavební kanceláře v Kolíně“*, kterou autorizoval „Arch. V. Kubečka, Fr. Cunderla“ a pokaždé podepsal pod textem „Kubečka“. Tato zpráva byla zpracovávána v pravidelných většinou týdenních intervalech a byla určena jako pracovní výkaz

kolínského detašovaného pracoviště firmy Baťa a. s. architektu Jiřímu Voženílkovi. Tyto výkazy jsou zasílány od počátku roku 1941, kdy byl do Kolína delegován architekt Kubečka. Odloučené pracoviště bylo zřízeno již dříve, v závěru roku 1940, původně v hotelu Savoy a později bylo přesunuto do výhodnějších pronajatých prostor. V Kolíně, jak už bylo zmíněno, vedl práce architekt Vladimír Kubečka, podle jména na zápisu mu sekundoval Fr. Cunderla jako kreslič a samotné výzkumné práce za firmu Baťa a. s. zde vedl smluvně vázaný arch. Krauz. Opět vše koncepčně, zvláště pak po architektonické a koordinační stránce, řídil architekt Jiří Voženílek. Pravděpodobným autorem projektu v Zálabí byl architekt Jaroslav Fragner.

„*Středa 21. V. arch. Fragner přislíbil do příštího týdne dodat skizy regulačního plánu Zálabské oblasti a získat plány záplav a inundace území pod Kolínem.*

Čtvrtek 22. V. *Skizza regulačního plánu na Zálabí. Rozvržení ploch v měř. 1:10.000, zakreslení tužkou, napnutí a slepení.*

Pátek 23. V. *Skizza regulačního plánu na Zálabí.*
Plán Rozdělení ploch /druhý/ 1:5.000
Plán Rozvržení ploch v měř. 1:10.000“

Přímý dopis z 27. května 1941, na adresu „*Stavební oddělení Baťa a. s., pan ing. Voženílek, Z l í n .*“, končí slovy: „**Arch. Fragner dosud nevypracoval žádnou skizzu regulačního plánu.**“

„*Středa 4. VI. Návštěva arch. Fragnera. Obchůzka na Zálabí. Vrstevnice vynesené z mapy 1:25.000 nesouhlasí se skutečností. Bylo by zapotřebí rozhodnout o zaměření, protože v dohledné době nebude možno zaměřovat vzhledem k rychle rostoucímu obilí v písčitých půdách.*

arch Fragner nám dosud nepředal návrh na zastavení oblasti na Zálabí.

Úterý 10. červen Žádal jsem arch. Fragnera o regulační plán Zálabí.

Tady zjevně končí architektu Kubečkovi trpělivost a předává další jednání do rukou svému nadřízenému ve Zlíně Jiřímu Voženílkovi. Následuje dopis:

„Zlín, 25. června 1941

Pan

akad. arch. J. F r a g n e r

P r a h a III.,

Malostranské náměstí

Ve smyslu naší smlouvy s Vámi o vypracování upravovacího plánu průmyslové oblasti v Kolíně sdělujeme Vám o dalším pracovním postupu toto: . . . K vypracování tohoto plánu bude Vám dále k dispozici kancelářská místnost v Kolíně, kde zůstane shromážděný dosud zpracovaný materiál. . . . Upravovací plán v měřítku 1:5000 až 1:2880 může být vypracován až po úplném výškovém zaměření terénu a po dokončení plánu rozvrhu ploch pro celý Kolín. K vynesení podle Vašich skizz a definitivnímu vykreslení upravovacího plánu průmyslové oblasti Vám bude přidělen kreslič, jehož práci budete řídit.“

Protože jde o opis je dopis neparafován, ale podle způsobu vyjadřování a také proto, že je dopis odeslán ze Zlína, je nanejvýš pravděpodobné, že je architekta Jiřího Voženílk. Z obsahu předešlých řádek můžeme vyčíst, že je nyní pracoviště v Kolíně plně k dispozici architektu Fragnerovi, což nám naznačuje, že tam už architekt Kubečka pravděpodobně nepůsobí. Proč taky, když byly veškeré výzkumy v oblasti Kolína uskutečněny, veškeré mapové podklady a studie odevzdány, kromě již zmíněného výškového zaměření terénu v určené oblasti.

Architekt Jaroslav Fragner tedy mohl vypracovat regulační plán s názvem „KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ 1:2880“ na základě podkladů jemu předaných, což byly v podstatě předchozí výzkumy a analýzy s pracovním názvem „PRŮMYSLOVÉ MĚSTO KOLÍN“ a následující Voženílkova koncepce území rozvrženého do jednotlivých funkčních celků na základě těchto expertíz vytvořená „PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN“. Přestože není výkres standardně parafován, je neobvykle v levém dolním rohu poznámka „PRAHA, 1942“, což by odpovídalo časovému sledu událostí a také místu vytvoření – Fragnerově ateliéru na Malostranském náměstí. Další signifikantní znaky, jako je například grafická úprava výkresu, podle které lze některé autory určit, jsou nejasné a částečně poplatné úpravě výkresů z projekce stavebního oddělení Baťa a. s. Podle předchozích zmínek je pravděpodobné, že architekt Jaroslav Fragner využil služeb technické spolupráce detašovaného pracoviště Baťa a. s. v Kolíně. Rozeznávání projektu nám také ztěžuje fakt, že popisky jsou stejnou šablonkou jako u výkresů předchozích. Nacházíme totiž doklad o jejich původu:

„Stavební kancelář
B A Ť A
v Kolíně.

V příloze zasíláme Vám pro Vás zakoupené 4 sady abecedních šablon a 4 sady šablon čísel.

Současně přikládáme potvrzenku na obnos 139.60 K, který jsme za šablony zaplatili.

Praha III., 13. III. 1941

*S úctou (podpis nečitelný, razítko
ARCHITEKT JAROSLAV FRAGNER
PRAHA III-MALOSTRANSKÉ NÁM.-16)“*

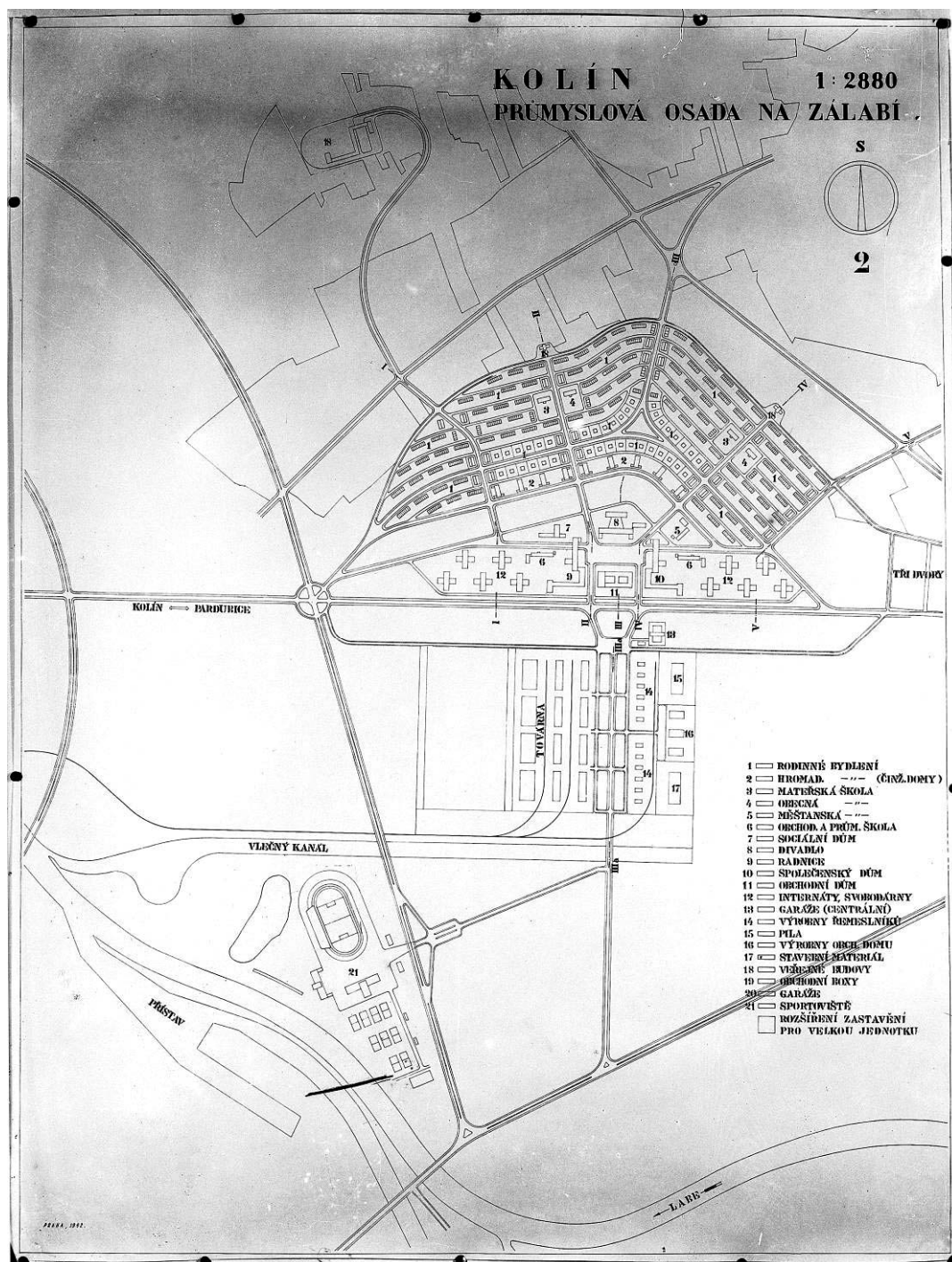
Takže v inkriminovanou dobu používali architekti Kubečka, Voženílek i Fragner stejné šablony, tedy jejich techničtí spolupracovníci, tím spíš, že Fragner posílá tyto šablony do Kolína, kde nakonec pravděpodobně finalizuje tento projekt.

Pokud se zamyslíme nad vlastním urbanistickým konceptem projektu „KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ 1:2880“, nelze si nevšimnout mnohých změn oproti původnímu Voženílkovu konceptu tohoto území. Zatímco v úvodním projektu „PRŮMYSLOVÁ OBLAST KOLÍN“ Jiří Voženílek zkušeně reaguje na stávající zeleň a uspořádání vrstevnic a objímá celý prostor ve třech samostatných obytných celcích svažujících se v lineární kompozici směrem k městskému centru a hlavní komunikaci, tento neautorizovaný projekt, námi připisovaný architektu Jaroslavu Fragnerovi, je vměstnán do jedné téměř amfiteatrální kompozice s centrem v jevišti.

Přestože má původní koncepce větší rozsah a tím i zdařilé měřítko co do hustoty osídlení, popisovaný regulační plán je na zlínské poměry nestandardně koncentrovaný bez velkorysých ambicí a možností dalšího růstu, zbytečně kompaktní, ale esteticky poutavý až akademický. Jakoby se autor neuměl nadechnout a nechat věci plynout svým rytmem a směrem, podřídil si stávající lokalitu k svému obrazu.

Tento projekt se vymyká zlínské urbanistické škole a všechny atributy, které byly v předchozí studii autorovi naznačeny jsou nesmyslně přehlédnuty. Přestože regulační plány jednotlivých „PRŮMYSLOVÝCH JEDNOTEK“, čímž je myšlen koncept „IDEÁLNÍHO PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“, nepostrádají kompoziční uspořádání, formu a další estetické urbanistické atributy, vévodí jim logika a ze zlínské zkušenosti vyplývající měřítko.

Podle všech výše uvedených skutečností **přisuzujeme tento neautorizovaný projekt „KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ 1:2880; PRAHA, 1942“ architektu Jaroslavu Fragnerovi.**

FRAGNER, Jaroslav. KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ 1:2880. Praha: 1942 /MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1132 b/

Při prohlídce složky „NYMBURK“ nacházíme výkresy z období let 1942-43 různých autorů. Převládajícím podpisem na většině výkresů je vysoké štíhlé „Kubečka“, ale pod ním se v mnoha případech nachází i podpis „Voženílek“ a co je neočekávané, na jednom z dokumentů je pod Kubečkovým podpisem i podpis „Ing. Karfík“. Podpis Vladimíra Kubečky je vždy v kolonce „Navrhoval“ a mnohdy i „Kreslil“ podle velkého podpisu přes dva řádky a pod ním, také mnohdy přes dva řádky v kolonkách „Kontroloval“ a „Normoval“ nacházíme podpis Jiřího Voženílka. Podpis „Ing. Karfík“ se zjevuje velmi zřídka a celý a čitelně opravdu jenom jednou v kolonce „Schválil“ a to až 3. IV. 1943.

Zvláštních je pět výkresů, které nejsou datované a na dvou z nich je dokonce v pravo dole napsáno tužkou „Voženílek“, ovšem ne rukou architekta. Jako by někdo naznačoval, že tyto výkresy sice Jiří Voženílek vlastoručně nekreslil, ale že jsou vytvořeny podle jeho skic a myšlenkových pochodů. Také je možné, a to je pravděpodobnější, vzhledem k velmi podobné grafice předchozích Voženílkových výkresů a skic je těchto pět výkresů vlastoručním dílem architekta Jiřího Voženílka, ale nebyly autorizovány, a tak je někdo ve dvou případech podepsal za něj, aby neztratily na historické autentičnosti. Přestože bychom v tomto případě byli radši, kdyby na výkresech nebyl vůbec žádný podpis a mohli bychom přistoupit k jejich autorizaci podle jiných kritérií, budeme s náповědou předběžně zajedno.

Těchto pět výkresů analyzuje, tak jako při předchozím konceptu Kolína, jakou velikost má mít továrna a počet spolupracovníků a z toho vyplývající rozsah obytného celku. Úvodní výkres uvádí „ZASTAV. PLOCHA. TOVÁRNY 18,0ha; MĚSTA 76,8ha; RODINNÉ BYDLENÍ 2000 BYTŮ a HROMADNÉ 4000 SPOLUPRAC.“. Tedy hodně rozsáhlý komplex, který se v dalším výkrese uskrovní na „ZASTAV. PLOCHA. TOVÁRNY 7,2ha; MĚSTA 59,0ha; RODINNÉ BYDLENÍ 1280 BYTŮ a HROMADNÉ 3000 SPOLUPRAC.“.¹³ Podle toho také tento výkres vypadá reálněji a nezabírá celé území vymezené lokality na jih od Labe, ve směru toku za Nymburkem. Následující tři varianty tvaru a schématu „PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“ se stabilizují na „ZASTAV. PLOCHA. TOVÁRNY 7,0ha“, avšak zastavěná plocha města je proměnlivá kolem 580ha, 520ha a klesá až na 510ha. „RODINNÉ BYDLENÍ“ se také mění z 1040 na 880 a ustálí se na 912 bytech oproti hromadnému bydlení, které je u všech tří stejné a to pro 3500 většinou svobodných spolupracovníků. Všechny těchto pět konceptů se snaží aplikovat na dané lokalitě schéma „PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA“, tak jako v předchozích případech. Komplikací pro tuto lokalitu je však nesouběžnost vodního toku a železnice, která naopak vymezuje oblast severojižním směrem od východu. A tak se autor, pravděpodobně architekt Jiří Voženílek snaží najít odpovídající urbanistické souvislosti mezi předlohou a zde poněkud odlišnou realitou. To se mu do jisté míry nakonec daří od třetí verze dál, kdy posouvá železniční nádraží jižněji do středu osy zájmového území a vytváří z ní nepravou symetrálu, na rozdíl od předchozích verzí, kdy navržená komunikace od nádraží pouze oddělovala továrnu od následujícího pásu městského dění. Tedy od třetí verze dál autor rozkresluje střední zelený pás, tentokrát východo-západní směrem od železničního nádraží, který zakončuje v samotném středu kompozice na křížení s hlavní osou, vedoucí od řeky, od severu, od továrny. Na jih od centra zájmové oblasti je obytná zóna zakončená na ose kostelem. Podobný urbanistický detail shledáváme také v konceptu Baťovan na Slovensku téhož autora (tam ovšem jednoznačně autorizovaném).

¹³ MZA v Brně, Pracoviště Zlín; Fond H1134 Baťa XV-stavební; i.č.141Fasc.9

Po těchto úvodních pěti výkresech analýzy jako by dál na tento problém architekt Jiří Voženílek neměl dostatek prosotru, což lze v této době opodstatnit dalšími probíhajícími anebo připravovanými projekty jako byly již zmiňované Baťovany, anebo právě od roku 1941 probíhající realizace „*PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA*“ v Martfű v Maďarsku, kterou architekt Jiří Voženílek rozhodně projektoval. V tomto rozpracovaném stavu jakoby přebírá projekt architekt Vladimír Kubečka, Voženílkův kolega a spolupracovník z Kolínské anabáze a začíná na projektu intenzivně pracovat. Od této chvíle jsou podpisy na výkresech převážně Kubečkovy a sem tam pro kontrolu i Voženílkovy. Jedny z prvních pravděpodobně Kubečkových skic jsou datovány 27. III. 42, tedy je možno zpětně vysledovat, že předchozí výchozí výkresy vznikaly mnohem dříve, v průběhu března nebo už od konce února 1942.

Při velmi zevrubné analýze dalších výkresů, které jsou vedeny převážně černým a místy také barevnými pastely získáváme pocit, že architekt Vladimír Kubečka rozpracovává předložené myšlenky a vstupní analýzy a dále se snaží postupovat v duchu započaté práce, ale poněkud bezradně, jako by byl příliš svázán radami a konceptem svého přímého nadřízeného architekta Voženílka a nedaří se mu vystoupit z jeho stínu, pokud je to vůbec v tehdejší hierarchii stavebního oddělení vůbec možné a vlastně i žádoucí. Posouvá nádražní osu ještě jižněji, rozpracovává další možnosti rodinného bydlení a snaží se najít v daných souvislostech nové architektonické možnosti. Do této doby plně respektuje stávající zeleň, jež velmi harmonicky odděluje továrnu s řekou od obytných částí a dodává celému konceptu na pravdivosti a ekologickém respektu. V této fázi by se mohlo zdát, že radikální nasazení konceptu průmyslového města na danou lokalitu je nemožné, ale právě plným respektováním daných přírodních možností a krajinného rázu mohlo dojít k velmi příjemné symbióze nového v původním a tímto souzněním v opravdové průmyslové město v zahradách. Toto vše se odehrává ve třech následujících skicách vytvořených jinou rukou a jinou grafickou technikou. Doposud nejsou výkresy ani podepsány ani datovány, asi proto, že postrádají „razítko“ v pravém dolním rohu.

Další výkres toutéž rukou vedený s razítkem a datem 27. III. 1942 je jakoby z jiné doby a pod velmi odlišným myšlenkovým vlivem. Nenáleží nám fabulovat, jak k tomu došlo, ale autor začíná pojmát lokalitu v oblasti dnešních Drahelic od severu a Pístů od západu zcela jinak, daleko radikálněji, jakoby chtěl v dané oblasti vytvořit svébytné město se silným architektonickým konceptem a ne původní „průmyslovou jednotku“ v souvislosti s městem „N“. Hledáním formálního tvaru se město začíná zaoblovat a městské hranice, které byly doposud přirozeně tvořeny okolními lesy se začínají odosobňovat danému prostředí. Sice se zpočátku propojují se stávající zelení a pouštějí ji do intravilánu města, ale čím dál tím víc z ní ukrajují a okolí si podmaňují, jakoby se město v dané lokalitě chtělo prosadit. Toto už je patrné na dalším výkrese z 2. 4. 1942. Dne 7. 4. 1942 se přece jen vkrádá do konceptu pokus harmonicky se propojit se zelení za jejích minimálních ztrát, 9. 4. 1942 je město téměř hotovo a působí kompaktně na západě se velmi příjemně vkrádá až do lesa jednotlivými větvemi rodinného bydlení a sportovištěm, což působí nesmírně poutavě a přirozeně. Architekt zde projevuje svoji velikost právě respektem k okolní přírodě, pochopením zdejšího krajinného rázu a jeho následným propojením s nově vznikající „průmyslovou jednotkou“. Takto dopracovaný koncept by podle našeho mínění nejdůstojněji reprezentoval původní myšlenky zlínské urbanistické školy a konceptu „*PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA*“ a města v zahradách.

Ovšem dne 29. IV. 1942 vstupuje do projektu regulačního schéma města „N“ radikální názor. Byť je grafické ztvárnění poplatné předchozím několika a taktéž váha ruky se zdá být stejná, váha myšlenek je zcela z jiné doby. Tento výkres získává radikální názor na daný problém, kompozice města je nekompromisně tvarovaná do formy kruhové výseče, jež se rozevírá od Labe směrem na jih až ke Kopanickému

potoku. Dnešní komunikace 330 je přeložená už v předešlém záměru mimo město a obepíná je východně souběžně s železnicí a jižně až za Kopanickým potokem. Celá kompozice je formálně přesně rozvrstvená do jednotlivých funkčních celků podél tangenciál s formální možností dalšího růstu a radiálami vymezená od východu a západu. Jedinou anomálií v dané kompozici je přímkové horizontální propojení mezi nádražím a sportovištěm křížícím se s centrální radiálou, symetrálou celé kompozice, čímž vzniká těžiště celé kompozice na hranici mezi továrnou a zeleným pásem s městským centrem, které tvoří tvarem kruhové úseče příjemný přechod mezi jednotlivými městskými funkčními celky.

Po mnohém zevrubném prostudování této skici máme za to, že tento radikální řez a posun k jiným možnostem je krokem vedoucího tohoto projektu, architekta Jiřího Voženíka. S tímto pohledem na věc se obracíme zpět a docházíme k závěru, že architekt Vladimír Kubečka měl za úkol rozpracovat koncepční myšlenky svého kolegy a vedoucího, což se mu dařilo se střídavými úspěchy. Prvních šest výkresů pastely jsou rukou Voženíkovou, dalších pět rudkou, které kompozici velmi citlivě dotáhly k již celkem zdárnému konci dne 9. IV. 1942 jsou nesporně někoho jiného, v tomto případě zřejmě architekta Kubečky a 29. IV. 1942 se vedoucí rozhodl v radikální černobílé skice osvobodit od zaběhaných schémat a začal vytvářet myšlenky nové doby. Úvodní prstencová výseč hromadného bydlení je osazena velkým počtem budov nad obvyklý rámec, jakoby předzvěst budoucího směru poválečného rozvoje, anebo se právě v této chvíli projevil architekt Jiří Voženík ve své ryzí podstatě levicově smýšlejícího architekta a urbanisty, který se již od dob studií zabýval sociální problematikou hromadného bydlení. **Tedy 29. IV. 1942 se Jiří Voženík oproští od původních zlínských metod, na kterých se submisivně podílel mnoho let a vnáší do českého urbanistického dění nové měřítko.**

Následná rozkreslení už berou rychlý spád, na jasném konceptu města „N“ se už nic podstatného nemění, jako by byli všichni zúčastnění zajedno. Práce je opravdu přesvědčivá, jednoznačná, z pohledu modernistických urbanistických tradic k ní nelze mít výhrady. Z dnešního pohledu bychom byli poněkud opatrnější při nazírání na formálně čistou, téměř antickou kompozici a poněkud nadnesené měřítko v dané lokalitě, které si spíš říká o pozici nového města se satelitem města „N“, než jak tomu mělo být od počátku. Každopádně tato verze zaujala natolik, že se dočkala i modelového zpracování a konečného schválení do té doby stále vedoucího celého Stavebního oddělení č. 8, pana inženýra architekta Vladimíra Karfíka na již zmíněné závěrečné dokumentaci ze dne 3. IV. 1943. Na tomto výkrese je podepsán i architekt Vladimír Kubečka opět přes dva řádky „Navrhoval“ a „Kreslil“ a těsně nad dolním podpisem architekta Karfíka je patrný podpis Voženíkův v kolonce „Normoval“.

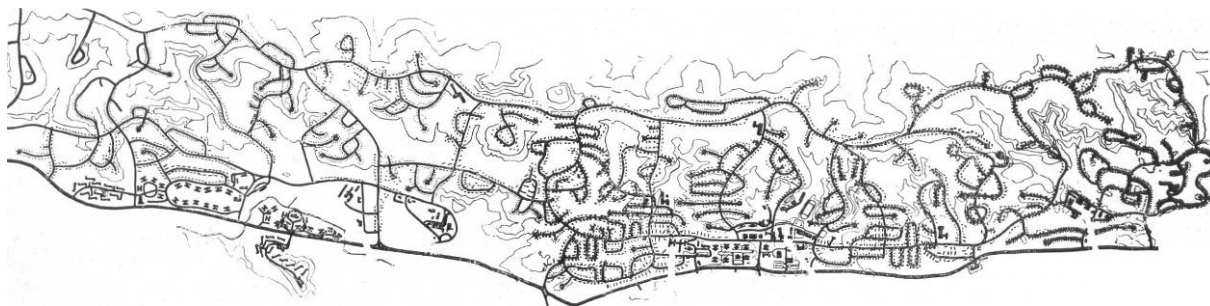
8/3/6/ Urbanistická tvorba poválečná
a související projekty

8/3/6/1/ 1946 REGULACE PODŘEVNICKA /Kubečka, Voženílek/

Úvodní myšlenka pro regulaci podřevnicka do formy „PÁSOVÉHO MĚSTA“ má spojitost s výkresem uvedeným v tomto článku s názvem „JIŘÍ VOŽENÍLEK: *Optimální oblasti pro průmyslové osídlení v zemi Moravskoslezské*“. Tady se autor projevuje ve své koncepční velikosti architekta znalého poměrů v širších souvislostech. Tento výkres zcela jednoduše, logicky a s přehledem vytváří nejen průmyslové pásy, ale hlavně srozumitelné komunikační schéma celé Moravy v evropském kontextu. Následnou potřebu naprojektovat a vytvořit průmyslový pás Podřevnicka, jehož novou tvář vytvořil společně s architektem Vladimírem Kubečkou již v roce 1946, Jiří Voženílek interpretuje takto:

„Zakládání sesterských továren koncernu Baťa bylo příznačné pro vývoj osídlení v posledním období kapitalistického hospodaření. Hlavní pohnutkou, proč byla decentralisována výroba, byla snaha o překročení celních hranic, kterými se uzavíraly zahraniční trhy před zlínskými výrobky. Dalším důvodem byla soukromá spekulace s pozemky, která ztěžovala rozšíření zlínské továrny a osídlení vedle potíží technického rázu. Tyto zjevy byly jen důsledky náhodného liberalistického hospodaření a zápasem mezi autarkními snahami místního kapitálu a koncentrační tendencí světového kapitálu. Objektivně však vedly k organizačnímu pokroku: k decentralisaci výroby pro menší konsumní oblasti, k úzkému spěti pracoviště a bydliště, uvolnění sídliště od pout tradičních měst a k jejich samostatnému vybavení sociálními a veřejnými institucemi, správnému připojení výroby ke komunikační síti atd., takže se mohou stát nástrojem socialistické výstavby. Výstavba se provádí na základě podrobného organizačního a výrobního plánu národního podniku Baťa, ve kterém je pro různou kapacitu výroby stanovena potřebná plocha zařízení i počet pracovníků a z těchto dat je odvozeno složení obyvatelstva. Rovněž rozsah a provoz potřebných sociálních, kulturních a distribučních zařízení je podrobně určen. Takto je plánování prováděno na bezpečném číselném podkladě a je možné z něho odvodit i rozčlenění města.“¹⁴

Autor již v této době předjímá organizaci socialistické výstavby a předkládá koncept „PÁSOVÉHO MĚSTA“ jako nejvhodnější variantu nadcházející doby. V závěru článku dokonce neváhá zmínit i americký model pásového řešení autorů „SKIDMORE, OWINGS, MERRILL: Atomové město Oak Ridge, USA“.

SKIDMORE – OWINGS – MERRILL. Atomové město Oak Ridge, USA.
ARCHITEKTURA ČSR, 1947/8. s. 242

¹⁴ VOŽENÍLEK, Jiří. PŘÍSPĚVEK K VÝVOJI PÁSOVÉHO MĚSTA. *ARCHITEKTURA ČSR* 1947/8, s. 229-242.

S architektem Kubečkou na tyto soudobé trendy navazují, když čerpají nejen z tradic projektů Miljutinových nebo S.O.M, ale hlavně z vlastních zkušeností získaných dříve při projektování kolínské oblasti, výstavby Martfů a dalších lokalit.

Vlastní projekt „*REGULACE PODŘEVNICKA*“ řeší nově navržené vazby v měřítku 1:25 000 rovnoměrně se vztahem k okolí a vytváří oblasti pro „*NOVÝ PRŮMYSL*“ v místě dnešních Závodů přesného strojírenství v Malenovicích, průmyslového centra v Loukách a v Otrokovicích. Nově navrhuje s ním související „*PLAVEBNÍ KANÁL*“ v Otrokovicích-Baťově. Nové „*ADMINISTRATIVNÍ CENTRUM POMORAVSKÉHO PRŮMYSLU*“ vyrůstá v prostoru dnešních Kvítkovic.

Logicky posiluje dopravní schéma novou rychlostní komunikací protahující se Podřevnickým údolím od Otrokovic podél pravého břehu řeky Dřevnice, Zlínem pod Jižními svahy a směrem severním opouštějící Zlín Janušíckým údolím k Fryštáku.

„*NOVÉ OSÍDLENÍ*“ pro otrokovickou aglomeraci zasazuje do prostor Žlutav a severně od Otrokovic na jihozápadní svahy protějšší strany rychlostní komunikace vedoucí východně od otrokovické továrny severojižním směrem. Pro další nově navržené průmyslové oblasti „*NOVÉ OSÍDLENÍ*“ vztahuje k jižním svahům mezi Otrokovicemi a Tečovicemi a do Tečovic samotných. „*OBLASTNÍ NEMOCNICE*“ je důmyslně zasazena do klidové zóny jižních svahů Prštného.

V oblasti Zlína se „*NOVÉ OSÍDLENÍ*“ projevuje v lokalitě pod Mladcovou a na jejích východních svazích a zvláště pak obsahuje celé Jižní svahy a část Burešova. Malou obytnou lokalitu autoři tohoto urbanistického konceptu uvažují také nad Zlínem na protějšším svahu, v oblasti zlínských filmových ateliérů.

„Podřevnické údolí je vhodným terenním útvarem pro pás průmyslových sídlišť, připojených kolmo k hlavní dopravní tepně. Kolmé připojení má své přednosti proti obvyklé paralelní poloze, poněvadž průmyslový pás není rušen průběžnou dálkovou dopravou. Proto je také výhodnější vésti západovýchodní komunikace celostátního významu, které se křížují s pomoravskou cestou v blízkosti Zlína, mimo zlínské údolí. Pro průmysl závislý na zámořských surovinách je důležitou podmínkou vodní cesta. Na Moravě má být definitivně zbudován dunajsko-odersko-labský průplav pro lodě o nosnosti 1000 t.“ Z těchto slov architekta Voženíka vyplývá, že problematika Zlína je vázána na rozvoj celého Podřevnického území. V této souvislosti poznamenává: *„Rozhodnutím o výstavbě podřevnického průmyslového pásma se změní upravovací plán vlastního Zlína.“*¹⁵

8/3/6/2/ 1946 REGULACE ZLÍNA /Voženílek a kol./

Projekt poválečné regulace Zlína, který je ve své podstatě platný dodnes a díky poválečnému centrálnímu řízení rozvoje průmyslu je tato platnost ve své historii Zlína nejdelší, má komplikované souvislosti vzniku, což dokládá i široký autorský kolektiv, který se na tomto regulačním plánu podílel. Vzhledem k tomu, že se architekt Jiří Voženílek osobně setkal se všemi svými předchůdci i současníky a jejich práci znal a respektoval, bylo mimořádným štěstím, že to byl právě on, který se dostal po válce do čela architektonicko-urbanistického dění ve Zlíně. Se svými znalostmi souvislostí mohl vytvořit dostatečně kvalitní tým, který by tento úkol reprezentativně zvládl, a který by i on mohl dostatečně kvalitně nasměrovat a erudovaně řídit. Skupinu pro regulační plán tehdy tvořili: **F. L. Gahura, V. Karfík, V. Kubečka, T. Slezák, A. Vítek a J. Voženílek.**¹⁵

¹⁵ VOŽENÍLEK, Jiří. *NOVÁ VÝSTAVBA ZLÍNA*. ARCHITEKTURA ČSR, ROČNÍK VI, 1947, s. 69-84.

Pokud si připomeneme předválečné pohnutky rozvoje Zlína a zvláště pak předválečný rozvoj mimozlínských aktivit továrny Baťa a. s., která svou výrobu začala rozsévat po republice, kdy byly do Tábora přesunuty strojírny a část výroby obuvi do nově vybudované Zruče nad Sázavou a začaly vznikat také projekty dalších „PRŮMYSLOVÝCH MĚST“ v Kolíně-Telčicích, v Zálabí anebo města „N“, začneme si být vědomi skutečnosti, že by další nárůst obyvatel či spolupracovníků ve Zlíně pravděpodobně stagnoval, ať už by válka byla anebo ne. Všichni zainteresovaní z vedení podniku si byli vědomi ideálního počtu zaměstnanců a v této souvislosti i velikosti města, přestože toto samo o sobě mělo možnost růstu směrem severním. Ale další zvětšování podniku by nebylo v jeho prospěch, ani ku prospěchu jeho akcionářů. Průmyslová jednotka byla naplněna a zlínské údolí tak akorát únosně, aby se dalo stále hovořit o „Městě v zahradách“.

Že se Zlín rozvíjel architektonicky i urbanisticky dále i po druhé světové válce spatřujeme z velké části v obnově vybombardovaného centra a továrny, a zvláště pak ve změně společenského klimatu. Továrny byly po válce zestátněny a tak rozhodující vliv na budování továrny a z toho vyplývajícího plánovaného rozmachu města měl stát. Paradoxně by bez těchto změn Zlín zůstal centrem Baťovského impéria, kde by se sbíhaly nitky výroby, exportu a importu z celého světa a snad by se postupně rozrůstal, ale ne tak extenzivně jako tomu bylo v tomto případě.

Nejvhodnější však bude vyslechnout si názor na tyto změny a jejich pohnutky přímo od architekta Jiřího Voženíka dva roky po válce:

„Předválečná výstavba Zlína, třeba že měla na naše poměry nebývalé tempo, zůstávala stále pozadu za potřebami překotně vzrůstajících závodů. V posledním desetiletí před druhou světovou válkou přibývalo ve Zlíně 300-600 závodních bytů ročně. Poněvadž počet zaměstnanců stále vzrůstal, rostl i při tak rychlé výstavbě bytů počet dojíždějících ženatých spolupracovníků. Za celých šest let okupace bylo postaveno jen 600 bytů včetně nouzových obydlí. Bombardováním bylo zničeno 140 bytů.“

Tolik o situaci v bydlení ve Zlíně před válkou zpětným pohledem odborníka a dále o předválečných investicích firmy Baťa a. s.:

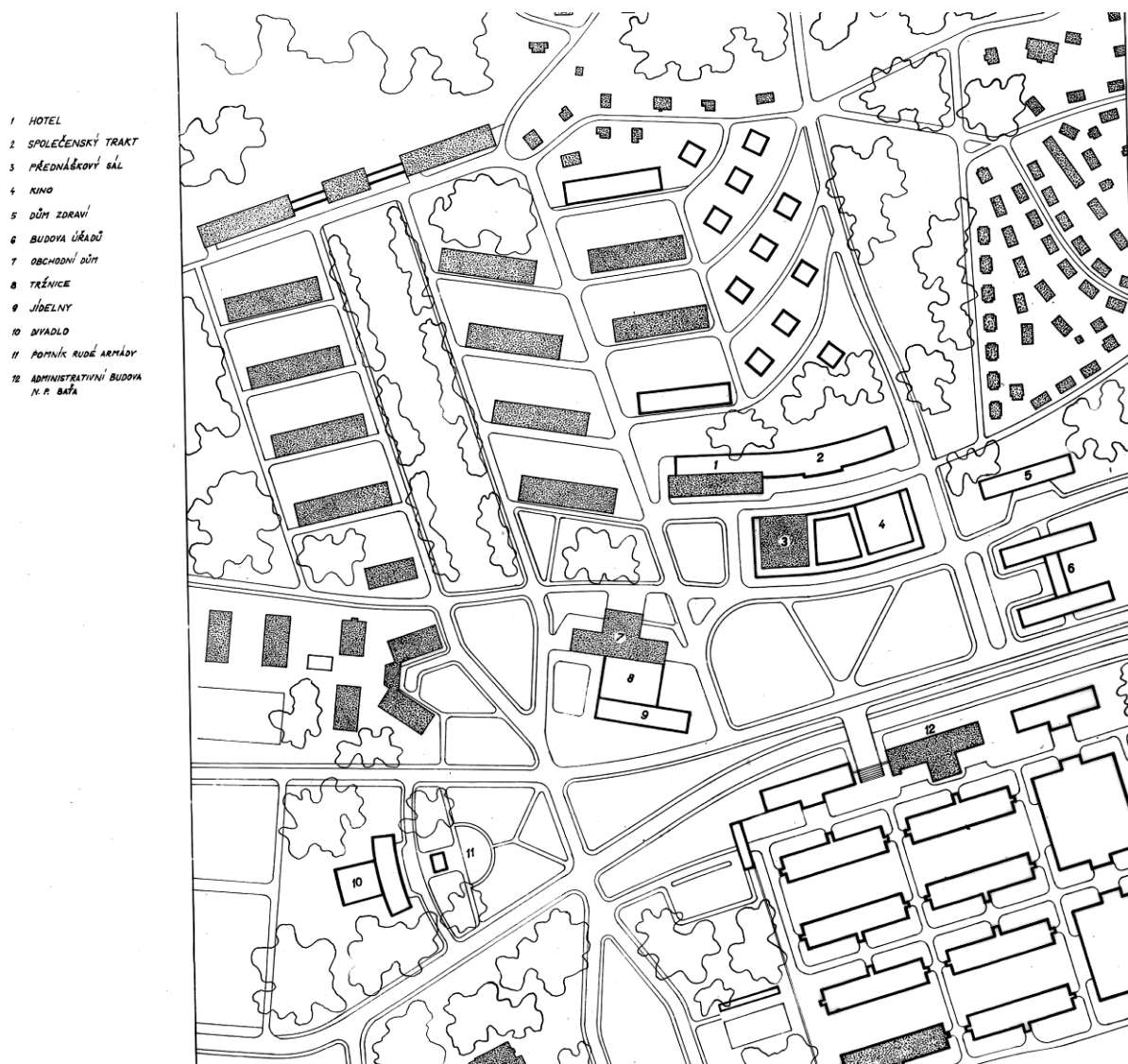
„Teprve v posledních letech před válkou přiměly finanční přebytky a tlak veřejných potřeb vedení závodů, aby uvažovalo o rozšíření veřejných a společenských institucí ve Zlíně. Zůstalo však jen u plánů, protože převážná většina investic plynula do zahraničních továren. Vypuknutím války byly všechny plány definitivně odloženy. Zůstalo tedy ve Zlíně jen improvizované umístění škol, úřadů, sociálních a rekreačních zařízení.“ Takže autor jednoznačně potvrzuje naši domněnku o původně zamýšleném intenzivním rozvoji města. S tím se pojí i další výmluvný odstavec, kde se architekt Jiří Voženík zamýšlí nad smysluplností dalšího rozvoje města a potvrzuje některé další zmíněné myšlenky: *„Před řešením nové výstavby Zlína byla nejdříve položena otázka, jsou-li přírodní a hospodářské podmínky vhodné k dalšímu vzrůstu průmyslu. Regulační plán Zlína F. L. Gahury z r. 1934 (v pořadí druhý po Kotěrově plánu z r. 1919) počítal ještě s neomezeným vzrůstem obyvatelstva kolem jedné centrální továrny, ale v dalších letech způsobily potíže s vlastnictvím vhodných ploch, celní překážky v exportu a snaha po získání levných pracovních sil, že těžiště vývoje se přesunulo do sesterských továren v ČSR i v zahraničí. Další rozšiřování Zlína se předpokládalo jen v omezené míře.“* A dále pak pokračuje v odborném náhledu na nově vzniklou situaci, byť ještě rok před únorem 1948: *„Pro znárodněné podniky jsou nové podmínky vývoje. Na organizování průmyslu ve Zlíně se musíme dívat především s celostátního hlediska. V našich úvahách vycházíme z těchto zásad o žádoucím umístění výroby: Výroba má být vázána na surovinové zdroje nebo má být v přímé souvislosti s nejvýkonnějšími*

komunikacemi.“ A tuto úvahu uzavírá větou: „Základní složkou nového rozmístění průmyslu je tedy komunikační osnova.“

Tuto myšlenku autor rozvádí velmi erudovaně v dalších odstavcích. My jsme vybrali asi nejzajímavější stať, která řeší komunikační problémy Zlína a je stále aktuální:

„Komunikační osnova města musí být přizpůsobena požadavku oddělení průběžné dálkové dopravy a místní dopravy mezi sídlišti. **Hlavní dálkovou tepnou bude v budoucnu dálnice, vedená stranou Zlína po Jižních svazích vizovických hor.** Státní silnice I. třídy, která pro dohlednou dobu musí nahradit i funkci dálnice, prochází přímo Zlínem. Její odlehčení bude provedeno sběrnými paralelními cestami. Jedna jde po úpatí jižních svahů, druhá je navržena jako připojení stávajících komunikací v blízkosti dálkové cesty. Mezi nimi je navržen počet příčných spojek, které křížují mimoúrovňově železniční trať.“

Plán Zlína se tedy začal měnit. Jednotlivé části plánu zpracovávali jednotliví architekti. My víme s jistotou, že prostor Náměstí práce s novým centrem a blízkým okolím byl svěřen architektu Vladimíru Karfíkovi, snad proto, že se tento prostor váže logicky na 21. budovu a dostává ji do svého středu jako dominantu. Tedy Karfík, autor této výškové administrativní budovy, měl snad největší právo se s tímto dodnes nedořešeným úkolem vyrovnat se ctí.

KARFÍK, Vladimír. *REGULACE ZLÍNA, NÁMĚSTÍ PRÁCE*. Zlín: 1946
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 269/

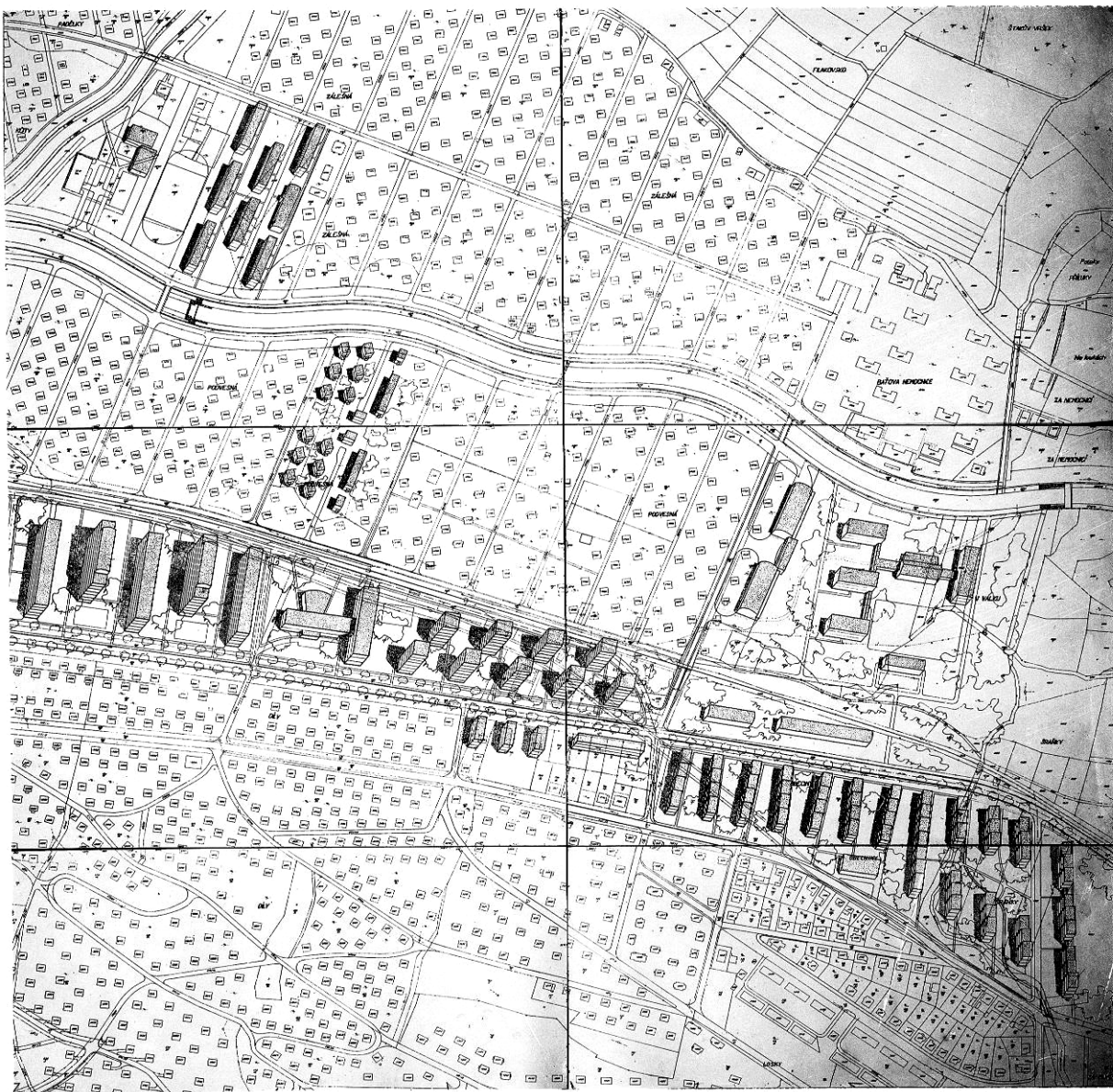
Rozhodujícím zásahem do celé této lokality je narovnání Březnické cesty a posunutí jejího vyústění až na úroveň západní fasády 21. budovy. Tak se vymezuje prostor náměstí mnohem západněji než doposud, ale zase jej logicky uzavírá Březnická, za níž se tyčí západně tři vysoké bloky rovnoběžně s vrstevnicemi a tedy i s hlavní třídou, tehdy „*TR. DRA ED. BENEŠE*“. První dva bloky směrem od hlavní třídy, propojené nízkou halou jsou určeny podle architekta Voženílka jako „*BUDOVY VEŘEJNÝCH ÚŘADŮ*“ zamýšleného kraje. Poslední, se stejným odstupem a půdorysnou stopou standardních třinácti polí, ovšem nižší hmotou pouhých tří podlaží oproti předchozím šesti a pětipodlažním budovám, měla patřit budově „*SOCIÁLNÍHO ÚSTAVU*“, v pozdější verzi plánu „*DOMU ZDRAVÍ*“. Následně po tomto plánu byla první z budov veřejných úřadů nejnižší v údolí postavena podle projektu autorské dvojce architektů Kubečka – Karfík.

Náměstí je shora, od jihu, vymezeno zhruba v úrovni pod dnešním kinem. Komunikace tedy přirozeně respektuje vrstevnice v této oblasti a prochází od východu dnešní Hradskou, protíná Gahurův zelený pás a míjí obchodní dům shora, v místech, kde kdysi mívál obchodní dům pasáž se službami a kam do něj logicky směřoval hlavní proud návštěvníků. Ten byl původně tvořen „*Mladými baťovými muži a ženami*“, kteří sem scházeli z blízkých svobodáren. Dále tato komunikace, vymezující náměstí z jihu, probíhá pod kinem a nově navrženým divadlem až mezi druhý a třetí blok zmiňovaných administrativních budov, odkud je vstup do původního sociálního ústavu. Dnes je tato komunikace opět zprůchodněna napříč Univerzitním parkem, ale vrchní budova, původně navržená jako sociální ústav, později realizovaná v 80. letech jako budova KSČ, má nyní nástup navržen shora, z Mostní ulice a tím je orientována směrem jižním, k sportovním budovám, které tady později vznikly na místě původně zamýšlené nemocnice. A protože tato budova nebyla úplně dokončená v době společenských změn v roce 1989, nakonec byla přizpůsobená rodící se univerzitě, ovšem s nástupem shora, nikoli z prostoru zeleně od severu tak, jako je řešena pod ní stojící administrativní budova, dnes určena pracovnímu úřadu. Kdyby sledovala původní záměr, mohli by z ní volně proudit studenti do parku, který by jim právem náležel, zatímco dnes je zde pouhý průchod k parkovišti univerzity, které nedůstojně vytváří prostranství pro nástup do frekventovaně navštěvovaného pracovního úřadu.

Souběžně s kinem se náměstí nad jižním vymezením opírá o další souběžnou budovu divadla, později určenu jako přednáškový sál. Pozici těchto dvou nízkých hmot podporuje za nimi stojící hotel se společenským traktem. Východní část náměstí uzavírá svým nárožím obchodní dům s tržnicí a jídelnami. Vstup do továrny n. p. Baťa je tvořen nadchodem východně od 21. budovy, tedy mezi ní a souběžně nově navrženou 11. budovou. Paradoxní je, že podle tohoto výkresu je hlavní administrativní budova, zde n. p. Baťa, nazývána jako č. 12., z čehož by vyplývalo, že názvosloví továrních budov bylo přečíslováno z původních sloupců číslovaných od jihu na sever na východo-západní řady. Ale pravděpodobně jde jen o nedorozumění, které bylo s touto chybou dokonce publikováno, protože pokud by to byl záměr, musely by se následující nové tovární budovy postavené už podle projektu architekta Jiřího Voženílka označovat 41. a 51. budova, k čemuž nedošlo.

Východně toto centrum působivě uzavírá severojižní „*Gahurův pás*“, s dominantou Baťova památníku na jihu, propojeného zprava i zleva nízkými průchody se „*STUDIJNÍMI ÚSTAVY*“. Svažuje se severně k centru, k oblasti parku rozděleného do tří částí sbíhajícími se komunikacemi směrem k Náměstí práce. Jih parku lemuje komplex škol a na severu původní zámecký park, mezi něž se vklíní městský park s „*POMNÍKEM RUDE ARMÁDY*“ a nově navrženou budovou „*DIVADLA*“. Za největší přínos řešení centra přisuzovaného architektu Karfíkovi, považujeme právě vymezení prostoru Náměstí práce a respektování původního

Gahurova urbanistického rytmu a měřítka v návaznosti nově navržených budov na stávající prostředí městského centra.

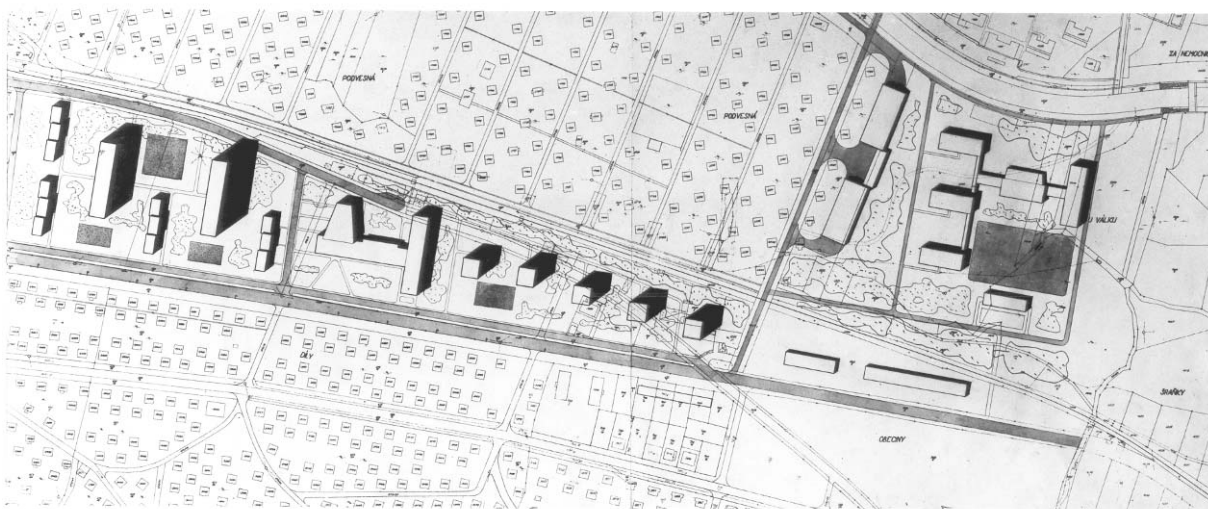

KUBEČKA, Vladimír. *REGULACE ZLÍNA, Zastavění nájemnými domy podél Stalinovy třídy.*
Původní návrh. Zlín: 1946.

/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1164 a/

Dalším silně exponovaným úsekem byl východní křídlo Zlína, tedy příjezd od Vizovic. Tam se tehdejší architekti projevili radikálně, a co je pozitivní, podstatné z tohoto úseku, který zpracovával architekt Vladimír Kubečka, a který nesl název „*Zastavění nájemnými domy podél Stalinovy třídy*“, se v prvních poválečných letech opravdu uskutečnilo. Urbanistickou tvář, měřítka a rytmus tomuto úseku tedy vtiskl Vladimír Kubečka, s největší pravděpodobností pod vlivem Voženílkovým. Jednotlivé budovy rozpracovali další architekti z týmu. Pokud tedy pojedeme od Vizovic, tak nalevo shledáme velmi působivé „*NÁJEMNÉ DOMY O TŘECH PODLAŽÍCH*“ architekta Vladimíra Karfíka, stejně tak jako za křižovatkou opět po levé straně blok bytových domů s obchody v přízemí téhož architekta zopakované z projektu Baťova. Za nimi se důstojně rozprostírají tři „*SVOBODÁRNÝ PRO SESTRY*“ architekta Jiřího Voženílka. Naproti nim, tehdy přes Stalinovu třídu, dnes Baťovu, vítají návštěvníky Zlína „*VĚŽOVÉ NÁJEMNÉ DOMY*“ architekta Miroslava Dřofy. Těchto osmipodlažních věžových domů mělo být podle původního projektu devět, ale ve

skutečnosti je zrealizovaná pouze řada pěti, místo dalších čtyř vyrostly časem garáže. Za navrženým a později také realizovaným „KINEM A SPOLEČENSKÝM CENTREM“ po pravé straně, které už dnes postrádá svůj kulturní význam, pokud za místo pro kulturu nechceme považovat supermarket, který z kina vznikl, následuje v projektu pět výškových bloků kolmých na hlavní třídu, z čehož se v letech 1946-47 postavily pouze dva, zde s názvem „APARTEMENTOVÉ NÁJEMNÉ DOMY“, později nazvané Morýsovy domy. Půdorysné stopy dalších tří výškových budov byly naplněny totožným typem třípodlažních budov architekta Karfíka jako při vjezdu do Zlína. Podle našeho úsudku šlo na tomto místě o správnou korekturu, protože navrhované urbanistické měřítko dalších výškových budov by zde bylo poněkud nadnesené. K této korektuře došlo pravděpodobně zanedlouho po zveřejnění tohoto návrhu, protože jen o něco málo později je prezentovaná finální verze regulačního plánu této části města, a to i v modelovém provedení. Na ní je už jen pět výškových domů výše zmíněných, dva Morýsovy domy a vše tak jak je dnes postaveno. Celý koncept prořídil ku prospěchu jeho reálné podoby.

KUBEČKA, Vladimír. *REGULACE ZLÍNA, Zastavění nájemnými domy podél Stalinovy třídy.*
Finální verze - detail. Zlín: 1946.

/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1164 b/

Další částí města, která se stala dílčím úkolem urbanistů, byla „MLADCOVÁ, OBYTNÁ ČTVRT STAV. DRUŽ.“ jejímž autorem je vedoucí celého týmu architekt Jiří Voženílek. Jedná se o samostatnou část Zlína, která propojuje Zlín-město s obcí Mladcová severozápadně nad Zlínem v oblasti „ZADNÍ KŘIBY“, „BÁBA“, „POD MLADCOVOU“, „POD ISIDORKEM“, „NAD RYBNÍKY“ a částečně zasahuje i do katastrální oblasti „PRŠTNÉ“. Jde o rozsáhlý obytný celek s vlastním společenským, kulturním i obchodním zázemím, o celek ve své podstatě samostatný, schopný vlastní existence, bez závislosti na stávající městské vybavenosti v centru Zlína. Kromě nájemných domů s obchody, samostatného „KONSUMU“, školy, mateřské školy, dětských jeslí a kulturního domu, myslel na místní občany architekt Voženílek i s budovou „KLUB. DŮM“.

Tento projekt nebyl realizován. Dnes je tato lokalita částečně zastavěná rodinnými domy, ovšem bez původně navržené infrastruktury a původního urbanistického záměru. Stopy původních obslužných komunikací jen vzdáleně respektují původní návrh a členění. Tím se tato lokalita stává součástí „Velkého Zlína“, kdy její životaschopnost zabezpečuje nedaleký supermarket. Výhodou této lokality je její významné postavení na komunikaci napojující Zlín se severními oblastmi, jako je Holešov a případně i Přerov. Proto je její pozice významnější než u jiných příměstských lokalit.

VOŽENÍLEK, Jiří. *REGULACE ZLÍNA, MLADCOVÁ, OBYTNÁ ČTVRT STAV. DRUŽ.* Zlín: 1946
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1162 a/

Východně od této lokality přes údolí, na sever od centra Zlína, na svažité stráni nad Baťovou vilou a městskou částí Čepkov, se rozprostírá rozsáhlá lokalita, dnes ve Zlíně všeobecně známá pod názvem Jižní svahy. Tato lokalita byla dlouho pro zastavění považovaná za nevhodnou. Zčásti proto, že podle schématu „*PRŮMYSLOVÉHO MĚSTA*“ jakékoli umístění obytného celku tímto směrem postrádalo logiku a návaznost, zčásti proto, že byl tento severní svah znám svým nestabilním podložím a tudíž by vyžadoval vysoké finanční nároky na zakládání s nejistým výsledkem. A v období rozmachu Baťa a. s. se zdálo být výhodnější stavět na svazích protějších. Proto tedy nebylo zastavění Jižních svahů v předválečném období řešeným problémem.

Pro tento projekt doba dozrála až nyní, po válce, a v projektu „*REGULACE ZLÍNA*“ se tyto snahy projeví naplno. Dnešní Jižní svahy nejsou realizovány podle tohoto záměru a také doznaly podstatné změny v celkovém vzhledu a konceptu. Původní návrh z poválečného období počítá se skupinou výškových budov na úbočí Jižních svahů. Eduard Staša tuto dobu komentuje slovy:

„*Stojí za zmínku, že v roce 1947 byl schválen projekt na výstavbu skupiny internátů na Jižních svazích (nad Domem pionýrů).*¹⁶ Vedení závodu tenkrát rozhodlo postavit ubytování pro cca 5000 osob. Autory projektu i urbanistického řešení skupiny šestietážových budov á 800 osob byli J. Voženílek a V. Kubečka. Šlo o první pokus otevření Jižních svahů, k jehož realizaci však nedošlo.“

¹⁶ pozn.: v době vydání Stašova textu plnila Baťova vila tuto funkci

Nedošlo ani k realizaci těchto několika budov, ale ani k realizaci následného poměrně dost rozsáhlého obytného celku sestávajícího většinou ze zástavby rodinných domů, tvořících jednotlivá centra s obchody, respektující krajinný ráz a stávající zeleň.

Ovšem oba dva předchozí zmiňované projekty by nebyly realizovatelné ani teoreticky, pokud by nebyly dostatečně komunikačně propojeny s dalšími částmi města. Touto spojkou je zde velmi reálně a hodně radikálně navržená v posledních letech ve Zlíně tolik diskutovaná „Pravobřežní komunikace“, která v této době dává jasnou odpověď na další vývoj města.

Velmi výraznou změnou v stávajícím tvaru města, která má dopad na dosavadní tvář města, byla regulace nejstarší městské obytné části „Letná“, která se realizace dočkala pouze částečně, zvláště v její nejnižší části přimknuté k hlavní lineární komunikaci. Architekt Jiří Voženílek zdůvodňuje tyto změny v publikovaném článku „NOVÁ VÝSTAVBA ZLÍNA“ těmito hledisky:

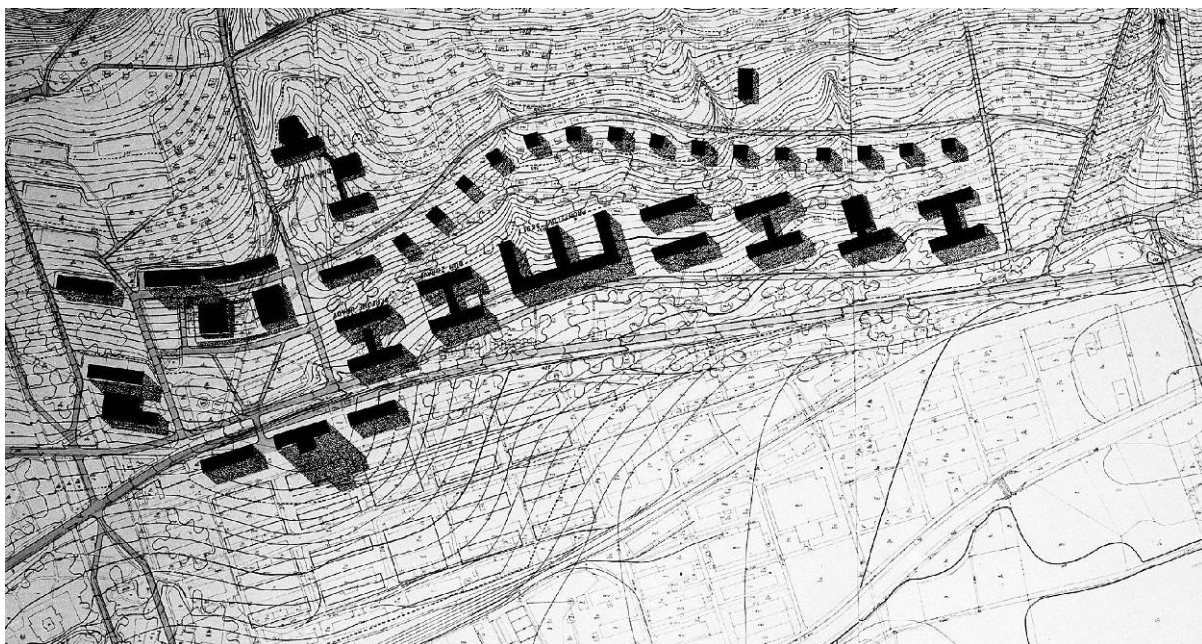
„Další rozvoj Zlína se omezí na arondaci rozestavěných prostorů. Jde o rozsáhlé plochy, především jižní straně podél zastavěného obvodu Zlína, které mají ideální podmínky pro zastavění rodinnými domy. Dále je nedostatečně využité vnitřní město se zastavěním roztržštěným výškově i plošně. Hlavní část výstavby obytných čtvrtí národního podniku Baťa bude přenesena do podřevnických průmyslových jednotek a ve Zlíně se omezí na intensivnější dostavění zbývajících ploch etážovými obytnými domy. Později půjde o vyšší zastavění rodinných kolonií, které již dnes vyžadují přestavbu (bombardováním poškozená kolonie Letná a Zálěšná).“

Pás při hlavní komunikaci, vedoucí od Náměstí práce směrem západním, vymezený vlastně již zmíněnými administrativními budovami byl osazen dalšími městotvornými budovami, které podle architekta Jiřího Voženílka měly v předválečném Zlíně pouze dočasný charakter. Tuto část projektu komentuje slovy:

„Administrativní a veřejné centrum bude sloužit i pro ostatní jednotky a posunuje se proto na západ umístěním veřejných budov mezi továrnu a obytnou čtvrť na Letné. Plocha pro veřejné budovy je rezervou pro očekávaný rozvoj odborných škol, kulturních institucí a veřejných úřadů.“¹⁵

Za „ÚŘEDNÍM DOMEM“ následoval podle tohoto návrhu „DŮM ZDRAVÍ“, který tam ve své podstatě stojí pouze částečně ve formě dnešní polikliniky. Ta byla navržena původně jako „ZDRAVOTNÍ STŘEDISKO“ počátkem padesátých let architektem Miroslavem Drofou a Karlem Kárníkem. Dále měly následovat budovy „ÚRO“ a jeho vlastní „SHROMAŽDIŠTĚ“, pravděpodobně pro prvomájový průvod ve Zlíně opravdu tradiční, pak „SOCIÁL. ZDRAV. ŠKOLA“ a „PRŮMYSLOVÁ ŠKOLA“ a prostor vymezený Letné západně uzavírala „ŠKOLA UMĚNÍ“ a „ZÁKLADNÍ ODB. ŠKOLA“. Mnohé z těchto budov byly v těchto místech později realizovány, jako průmyslové školy a škola umění, dnešní VŠ UMPRUM, avšak v jiných půdorysných stopách a jiného urbanistického názoru. Na tomto místě si z tohoto regulačního plánu pozdější generace architektů přenesly pouze jeho náplň.

Z této oblasti byl realizován tedy částečně pouze „první plán“ celé připravované koncepce přestavby Letné a na další se nikdy nedostalo. Smělé plány autora tohoto úseku, kdy měla být celá Letná přetvořena v novou moderní čtvrť s plnou občanskou vybaveností, zůstaly pouze ve formě projektu. Z toho důvodu je dnes Letná, nejstarší část Zlína v neutěšeném stavu, protože původní zástavba rodinnými domky je značně přestárlá a dnešní majitelé je renovují podle dostupných technologií a materiálů, a tak z Letné za čas nezůstane ani stará zástavba v původním stavu a těžko se už dočkáme moderní přebudované Letné.

VOŽENÍLEK, Jiří. *REGULACE ZLÍNA, Administrativní a veřejné centrum*. Zlín: 1946
/MZA v Brně, pracoviště Zlín, Fond H 1134, Bata XV – 1165 b/

Tato část projektu není nikde autorizovaná. Ani v archivu není zmínka o jejím architektovi, ani ve výše zmíněném článku architekta Jiřího Voženílk. Proto se domníváme, že poté, co jsme porovnali rukopisné styly a urbanistické metody a myšlení, je návrhem architekta Jiřího Voženílk osobně, anebo, což nám připadá pravděpodobnější, ve spolupráci s architektem Vladimírem Kubečkou.

KARFÍK, Vladimír. *Bytový dům s obchody*. VOŽENÍLEK, Jiří. *Svobodárny pro sestry*.
V pozadí přes cestu: DROFA, Miroslav. *Věžové nájemné domy a Morýsovy domy*.
/Archiv KGVU ve Zlíně/

„Tovární objekty národního podniku Baťa byly silně postiženy bombardováním 20. XI. 1944. Nálet byl veden napříč údolím směrem severojižním a mimo továrnu postihl citelně obytnou čtvrť na Letné. V továrně poškodil obuvnickou výrobu, sklady a elektrárnu. Z obuvnických dílen padly za oběť náhodou nejstarší objekty. Přes velký rozsah zničení musí rekonstrukční plán továrny navazovat na zbylé objekty, které se teprve postupně nahradí novými. Ve zlínské továrně zůstává výroba kožené i gumové obuvi. Východní sektor určený pro výrobu obuvi bude celý přestavěn. Vzhledem k větší hloubce a výšce dílenských budov byly zvoleny jejich větší rozstupy, umožněné vynecháním poslední řady budov u nádraží. Zastaralé budovy podle dálkové silnice se nebudou po jejich dožití obnovovat a rozšíří se tak isolační pás mezi továrnou a veřejnými budovami. Pro budoucí jednoduchou pracovní frekvenci je počítáno s centrálními odpočívárnami a jídelnami na střeše skladů, které budou přístupny rychlovýtahy. Dále bude přidružen k továrně zelený pás na východním konci továrny s letním koupalištěm pro rekreaci pracujících.“¹⁵

Přestože jde o samostatný projekt, který je jednoznačně veden rukou architekta Jiřího Voženílka a jím i podepsaný, je tento projekt svým významem úzce svázán s městským urbanistickým plánem s názvem „REGULACE ZLÍNA“. Jedna z prvních skic, řešící západní území továrny, budovy 63, 64 a 65, je signována dne 7. 2. 1946 „J. Voženílek“ společně s „Ant. Matoušek“, a dalšími dvěma podpisy.

Pohled na axonometrickou studii továrny nás nenechává na pochybách, že v souvislosti se zlínským regulačním plánem jde o výrazné Voženílkovo dílo. Původně chaoticky a podle potřeb a postupného vývoje koncipovaná továrna zde dostává jednoznačný ráz a smysl v souvislosti s navrženou poválečnou výrobou. Jasně se v tomto projektu odráží desetiletá autorova znalost továrny a jejích novodobých potřeb. Nově navržené výrobní budovy jsou provázány nad střechami horizontálními dopravníky, což v projektu působí velmi poutavě. Vznikají nové budovy skladů rekonstrukcí anebo přestavbou budov ve třetím sloupci. Reálně byla jedna z těchto budov opravdu uskutečněna počátkem padesátých let spojením stávajících budov 34 a 35 na dnes známou budovu skladů obuvi č. 34 architektem Vladimírem Kubečkou. Před ní navržená podobná budova spojením budov 32 a 33 nebyla uskutečněna, naopak mnohem později došlo k vybudování nových továrenských objektů, v jednom z nich, v budově č. 32 je dnes archiv továrny.

Budova č. 11 je narovnaná na rozdíl od původní šikmé budovy, respektující půdorysnou stopou vlečky z cihelny do továrny. Tato realizace čekala dlouhá léta až do nedávné doby, kdy „novou“ budovu č. 11 vytvořil architekt Bergman pro potřeby parkoviště nově zrekonstruované administrativní budovy č. 21 v souladu s Voženílkovým půdorysným konceptem.

Sám architekt Jiří Voženílek se na dílčím rozvoji továrny podílel autorstvím budov číslo 15 a 14. Podle tohoto nového konceptu byly později postaveny i další budovy (např. č. 44 a 52). Prakticky měly být podle regulačního plánu tímto typem nahrazeny veškeré poškozené a stárnoucí budovy postupně v prvním a druhém sloupci a pak ve čtvrtém a pátém v části továrny před železnicí.

Protože se nám nedochovaly důvody, které vedly k tomu, že mnohé části této „REGULACE ZLÍNSKÉ TOVÁRNY“ nebyly uskutečněny, nechceme tímto směrem fabulovat. Rozhodně však z projektu vyplývá, že Voženílkovy představy o poválečném průmyslu a jeho dalším rozvoji byly koncepční, velkorysé a nadčasové.

8/3/7/

Architektonická tvorba poválečná

Kolektivní dům ve Zlíně

VOŽENÍLEK, JIŘÍ. *Kolektivní dům ve Zlíně*. Zlín: 1951
/Archiv KGVU ve Zlíně/

Nejvýraznější architektonickou realizací ing. arch. Jiřího Voženílky můžeme uvést tolik diskutovanou budovu Kolektivního domu ve Zlíně. Pro její rozporuplnost a zároveň dominanci, která vymezuje nejužší urbanistický střed industriálního Zlína, si ji připomeňme celou její genezi tak, jak to lze co možná nejpresněji vyčíst jen z archivních materiálů.

8/3/7/1/ Vývoj ve Zlíně po Druhé světové válce

Po Druhé světové válce dochází v celé Evropě k mnoha změnám v důsledku přerozdělení zájmů tehdejších velmocí. Československo prochází společenskou a ekonomickou konverzí. Mnoho velkých továren bylo zestátněno, mezi nimi i továrna na výrobu obuvi „Baťa a. s.“, pod novým názvem „Baťa, národní podnik“. Vzhledem k této zásadní změně postupně dochází ke změnám v sociální politice továrny, které výrazně předjímají další politický, ekonomický a sociální vývoj v naší zemi.

Nejradikálnější změny se odrážejí ve způsobu bydlení a urbanistických koncepcích. Zatímco doposud žili zaměstnanci továrny odděleně a podle zařazení v továrně v odpovídajícím komfortu, nyní začínají převládat tendence společného bydlení. Generace architektů, která přišla do Zlína ve třicátých letech, se začíná prosazovat novými názory a společenskými postoji. Architekt Vladimír Kubečka vytváří urbanistický návrh nové obytné čtvrti „Čtvrti Julia Fučíka“ při východním okraji Zlína. Autorem zdejších tříetážových domů je architekt Vladimír Karfík. Svým pojetím bydlení jsou domy dodnes aktuální. Architekt Miroslav Drofa staví podél této východní osy směrem k centru „Věžové domy“ podle švédských tendencí a následně s využitím původního zlínského skeletu „Morýsovy domy“, tehdy nazvané „8 etážové činžovní domy ve Zlíně“. Dochází však ke změnám v klasické zlínské konstrukci a původních 6,15m x 6,15m je vývojově nahrazeno u těchto dvou domů trojtraktem 6,8m+2,6m+6,8m x 6,8m.

8/3/7/2/ Idea kolektivního bydlení

Problematikou kolektivního domu se zabýval Jiří Voženílek již v průběhu studií, kdy svým projektem kolektivního domu zaujal již v roce 1931, tedy již jako student III. ročníku FA ČVUT. Tato myšlenka ho neopustila ani po patnácti letech, kdy dozrál čas pro její realizaci. Převedl ji tedy na zlínské podmínky a jako vedoucí stavebního oddělení továrny Baťa, n.p., ji prosadil. Potěšující je poznání, že jde o inspiraci Le Corbusierovými úvahami v pravém slova smyslu, neboť právě v této době dochází postupně k realizaci jiných kolektivních domů u nás i v Evropě. U nás je postaven ještě Kolektivní dům v Litvínově, podle projektu Václava Hliského a Evžena Linharta. V letech 1947-53 bylo postaveno západní křídlo a střední část, v letech 1953-58 křídlo východní. Jde o rozsáhlý komplex, který svým pojetím naplňuje Le Corbusierovu myšlenku „továrna na bydlení“.

8/3/7/3/ Kolektivní dům ve Zlíně

Je to „Obytný dům pro rodiny s výdělečně činnou ženou. Proto je přízemí věnováno společenským místnostem /jídlna, klubovna atd./, suterén společnému hospodářskému provozu /kuchyně, prádelna atd./“ jak uvádí architekt Jiří Voženílek v technickém popisu stavby ze dne 25. 11. 1947. Jde o „Dům společenského bydlení“ /kolektivní dům/, a další data stavby následují: „Budova volně stojící, třítraktová, 12ti etážová, v samostatném přízemním křídle jsou dětská školka a jesle. . . . Poloha budovy zvolena tak, aby vzdálenost do továrny a centra města byla co nejvýhodnější. . . Délka průčelí hlavní budovy 52,05m, hloubka 18,45, délka dětského křídla 51,8, hloubka 15,05; 22,40 . . . výška hlavní budovy 39,22m; výška křídla 4,3m. . .“ Tedy nový stavební systém, nový rozpon 7,35+3,15+7,35 x 7,35m, který umožňuje komfortnější členění místností. V doplňku technického popisu stavby autor píše: „Vnitřní prostor obytné buňky se může libovolně dělit montážními příčkami

podle přání obyvatele. Volné přemísťování příček je usnadněno použitím modulové půdorysné sítě /modul 105/, která se ve fasádě projeví dělením průběžných oken sloupky ve vzdálenosti modulu. Do těchto sloupků je možné připojit lehké příčky uvnitř bytu i dělicí příčky s akustickou izolací mezi byty. Aby se zmenšila zbytečně velká zasklená plocha průběžných oken, může se namontovat do okenního rámu místo křídla plná výplň s dostatečnou tepelnou izolací. Okenní výplně se mohou vyměňovat za okna při změně vnitřního dělení obytné buňky, podle požadavků na osvětlení místnosti.“ K tomuto „volnému přemísťování příček podle přání obyvatele“ však nedochází a původní velkorysý koncept se míjí účinkem, stejně tak jako spousta jiných velkorysých myšlenek z té doby vlivem následných politických změn zapadá a tak znehynění mobilních příček navždy je více než příznačné pro celý poválečný vývoj v této zemi.

Součástí vybavení zlínského standardu v poválečné době byly i „*shozy odpadků – 2ks, 30x30cm, vedle schodiště se spalištěm v suterénu*“ a vedle nich chladicí boxy a na podestách schodiště telefonní hovorny.

Vzduchotechnika budovy, byla tehdy řešena jako „*odssávání – montážní ventilační tvárnice u každého bytu pro každou etáž jeden otvor. Vodorovné kanály v podhledu nad příslušenstvím bytů. Klosety odssávány přímo ventilačním otvorem nad sedadlem. Koupelny otvorem ve sníženém podhledu. Kuchyňské niky taktéž, byty vodorovným kanálem v podhledu. Kuchyň v suterenu a jídelny v přízemí odssávány zvláštním svislým kanálem za nákladním výtahem*“. Tato rozsáhlá vzduchotechnika přízemí a provozních místností jídelny a vývařovny si vyžádala samostatnou strojovnu ve sklepe odpovídajících rozměrů. Podle slov uživatelů byl její provoz mimořádně hlučný a vibrace agregátů se přenášely na celou budovu. Proto je v současnosti její provoz vyloučen, byť je technicky provozuschopná. Byty jsou odsávány vertikální ventilací v původních kanálech přirozeným tahem.

„*Topení – teplovodní v přízemí a suterenu hlavní budovy i dětského křídla stropní panelové; v obytných etážích betonové radiátory po celé délce parapetu. Rozvodna teplé vody v suterenu pod hlavním vchodem, přívod tepelným kanálem*“, toto byla autorova progresivní představa, která byla v průběhu realizace nahrazena radiátory litinovými i ve vstupní hale a v přízemí originálními tepelnými konvertory ve společenských prostorách, které byly speciálně pro tuto stavbu vyvinuty a vyrobeny v nedaleké továrně Autopal Nový Jičín, která se kromě automobilových světel zabývá i výrobou chladičů a také i topidly automobilů.

Jde tedy o chodbový dům podélně orientovaný severojižním směrem. Byty, v tomto případě „*obytné buňky*“ přiléhající k chodbě byly prosluněny východním anebo západním slunečním svitem. Stavba má sedm polí, kdy je střední pole západní fasády – čtvrté v každém podlaží, určeno vertikální komunikaci a souběžnému technickému vybavení. Střední pole východní fasády je v přízemí vymezeno vstupem a vstupní hale. V nejvyšší etáži je tělocvična a terasa pro rekreaci. . . .

8/3/7/4/ Stavba z dokumentů

Stavební povolení bylo vystaveno na základě žádosti ze dne 3. 12. 1947 (doručeno 6. 12. 1947) stavební komisí dne 8. 12. 1947, kdy komise zasedala. Zajímavostí je, že pozvánka na tuto komisi byla datována 5. 12. 1947, tedy o den dřív, než byla žádost oficiálně přijata. Toto povolení se týká pouze obytné části budovy. Jak vyplývá dále z dochovaných dokumentů, k stavbě se vyjádřil kladně i Místní školní rada ve Zlíně, (dopis z 27.8.1947), ale „*Současně žádá, aby při přidělování bytů bylo pamatováno na rodiny učitelské, kde oba manželé jsou zaměstnání, a aby jim byly byty podle potřeby přiděleny v navrhované budově*“ a

také jeho nadřízený, Okresní školní inspektor (v dopise z 27.8.1947), který uvádí, že „nemáme vzhledem k příznivému posudku Výzkumného ústavu pedagogického v Brně z 22. srpna 1947 a souhlasu místní školní rady ve Zlíně z (viz výše) . . námitek proti postavení kolektivního domu s mateřskou školou v zahradě bývalé vily J. A. Bati ve Zlíně, neboť podle předložených diagramů osvětlení nejsou obavy, že by budova Masarykovy pokusné obecné školy ve Zlíně provedením stavby utrpěla na přístupu světla a přímých paprsků slunečních.“ Výzkumný ústav pedagogický v Brně podrobuje stavbu hlubšímu rozboru a zabývá se zvláště budovou mateřské školy a jeslí a ve svém vyjádření uvádí ilustrativní stanovisko té doby „Předložený náčrt mateřské školy a jeslí při domu společenského bydlení ve Zlíně odpovídá požadavkům mateřské školy a jeslí. Projekt má výhodnější podmínky pro splnění úkolů uvedených institucí než-li jiné mateřské školy a jesle, které jsou budovány pro širší veřejnost. Jeho výhodou je blízkost k bydlišti, která u malých dětí přichází velmi v úvahu. Rodiče těchto dětí budou uvolněni po celý den pro svá povolání. Umístění domu společenského bydlení s uvedenými sociálními institucemi v prostoru stávajících škol není žádnou závadou, naopak jsou zde možnosti určitých výhod, které musíme také brát v úvahu. Je zde možnost určité spolupráce a pomoci mezi učitelstvem těchto škol a také prostor kolem nově navržené mateřské školy může být částečně zužitkován i školami stávajícími, které po této stránce jsou chudobně vybaveny. Myšlenka projektu je u nás nová a pro výchovu dětí a pracovní výkonnost rodičů zdravá. Můžeme ji jen doporučiti!“

Také Zemský národní výbor v Brně „Domu společného bydlení“. . . „udílí souhlas“ dne 23. 8. 1947 „za referenta ZNV: Akad. arch. J. Kumpošt“.

Kdy byl slavnostní výkop jsme se nedopátrali, ale jisté je, že projekt musel být zpracován dříve pro výše oslovené instance, než je architektem Jiřím Voženílkem signován pro potřeby stavebního povolení dne 3.12.1947.

Vysoce odborný přístup k vlastní realizaci je zdokumentovaný budovou, která byla vystavěna v městské části Díly jako přípravná stavba pro ozřejmění jednotlivých částí budovy a její reálnost, či snad pro zkoušku montáže. Jde o samostatnou „obytnou buňku“ se základy a kompletní skladbou izolací a podlah, se střechou a veškerými jejími, později použitými detaily a co víc, byť jde o přízemní domeček, má zavěšený balkón. V interiéru kuchyně je nucené odvětrávání přesně tak, jako později v originále. Dodnes je obýván rodinou pana Karla Kárníka. Ten dohlížel na Kolektivní dům po celou dobu jeho stavby, zatímco autor se v průběhu její realizace odstěhoval do Prahy, kde zakládal celostátní síť projektových organizací Stavoprojekt, a dojížděl do Zlína už jen nepravidelně.

O „provedení kolaudace a udělení povolení k užívání obytné části hlavní budovy kolektivního domu“ „žádá zdvořile“ 19.6.1951 již **Svit, národní podnik, Gottwaldov 1., odd.staveb** a „prosí o vystavení povolení k 1.7.t.r., jelikož od tohoto termínu bude dům obydlen . . . Děkuje již předem za kladná vyřízení a jsme s pozdravem: Pětiletce z d a r “. Místní šetření bylo provedeno již 25. 6. 1951, „při němž bylo zjištěno toto: Zmíněná novostavba byla provedena přesně podle schváleného projektu. Podmínky pro provedení stavby podle výše uvedeného povolovacího výměru byly přesně splněny. Stavba byla provedena řádně a odborně, je dostatečně vyschlá a k obývání zcela způsobilá ode dne 1. 8. 1951 v části obytné – mimo suterén a přístavbu. Zjištěné menší nedostatky, které nebrání užívání stavby nutno odstranit tímto způsobem: V oknech schodiště zřídit zábradlí. . . a to do 1.8.1951. . . JNV přiděluje pro tuto novostavbu popisné číslo 3778.“ Tento zápis je datován 17.7.1951, avšak podatelnu přijat, tedy připraven k odeslání až 3.8.1951, tedy dva dny po nabytí způsobilosti k obývání.

Žádost o stavební povolení pro školku a jesle je z 6. 6. 1950 a na ní dopsána rukou poznámka „pozor na výši investic na Kol. dům v r 1950“. Vlastní povolení nese symbolicky datum 7. 7. 1950 a následuje dopis s ujištěním, že pro rok 1950 byly schváleny investice pro stavbu kolektivního domu ve výši 11,7mil. Kčs, z celkové částky 52mil.Kčs.

Žádost o kolaudaci pochází ze dne 10. 12. 1951, tedy přibližně o čtyři měsíce po tom, co byla obytná část zobytněna, a patnáctého prosince 1951 byla prohlášena za způsobilou k užívání i přes mnohé výhrady zvláště ze strany zdravotního referátu.

8/3/7/5/ Pozdější úpravy a současný stav

Dne 27. 5. 1965 se koná schůze odboru výstavby MěstNV,¹⁷ aby projednala stížnost obč. výboru č. 14¹⁸ na provoz restaurace v Kolektivním domě č.p. 3778 v ul. Osvoboditelů.“ *Z podnětu stížnosti občan. výboru č. 14 a oznámení OHES¹⁹ ze dne 24. 11. 1964 bylo provedeno jednání dne 15. 12. 1964, při němž byly zjištěny tyto nedostatky a závady v provozu Restaurace v Kolektivním domě. Rozhodnutím odboru výstavby MěstNV ze dne 18.12.1964. . . bylo přikázáno RaJ²⁰ odstranění zjištěných závad. K tomuto rozhodnutí podal obč. výbor č. 14 připomínky (označené jako odvolání) ze dne 2. 1. 1965.*“ Takže už koncem roku 1964 neplní Kolektivní dům poslání, pro které byl vystavěn. Jídelna v přízemí slouží pravděpodobně už delší dobu široké veřejnosti, což se neslučuje s původním záměrem. Pouze z výčtu fakt a doslechu se můžeme domnívat, že stravovací prostory v přízemí vyžadovaly odbornou správu, která se jim dostala formou vedení podniku restauračního stravování. A protože postupně došlo k odlivu vlastních strážníků, reagoval podnik RaJ přirozeně na tuto skutečnost tím, že prostory zpřístupnil široké veřejnosti, čímž se z původní jídelny obyvatel domu stala postupně hospoda. Sociální zařízení v přízemí přes chodbu, které bylo určeno původně jako zázemí pro klubovny a další společenské aktivity, začalo sloužit jako veřejné záchodky pro tuto restauraci. Chodba ve východní části přízemí, ve které se zmíněné záchodky nacházejí, a která původně sloužila jako propojovací komunikace k jeslím a mateřské škole a ke klubovnám a společenským místnostem, byla předělena zdí – tedy zazděna, aby se veřejnosti znemožnil přístup do těchto prostor a tyto byly naopak využity rozrůstající se městskou školkou. A tak už po třinácti letech je z původního Kolektivního domu jen název. Stává se z něj „devítipodlažní nájemný dům“ s mnoha byty ve státní správě a s malými kuchyňkami pro běžný život nedostačujícími, se zapáchající hospodou v severním přízemí a z druhé strany s městskou mateřskou školou a jeslemi. Architekt měl dobrý úmysl, ale pravděpodobně netušil, že státní správa přejde co nevidět do rukou lidu a ten nechá věci plynout vlastním směrem.

Nájemníci Kolektivního domu ráno snídali velmi spoře a poté, co umístili své ratolesti do místního zařízení, odspěchali do výrobního procesu znárodněné továrny. Tam se stravovali celý den v kantýnách a po pracovní době už nezbýval čas ani chuť na původně plánované společenské hry, vzdělávání, přednášky a kolektivní zábavu, protože v práci dělali přesčas, trhali rekordy, úderničili a účastnili se různých stranických aktivů, aby přerostli západní kapitalistický zahnívajícím společenským systémem.

Tento chaos pohřbil mnoho dozrávajících sociálních programů a pokrokových myšlenek.

¹⁷ MěstNV městský národnívýbor – magistrát města

¹⁸ občanský výbor – samostatná správní organizace občanů a obyvatel stanovené části města, ulice, domu

¹⁹ OHES – Okresní hygienická stanice

²⁰ RaJ - socialistický podnik stravování s názvem Restaurace a Jídelny

Přestože se účastníci zmíněné schůze v květnu 1965 shodli na tom, „že nynější provoz restaurace neodpovídá původnímu záměru, podle něhož měl být Kolektivní dům novou formou bydlení, kde stravování mělo být zajištěno společnou kuchyní a místnosti restaurace měly mít povahu společenských místností“ ,tak „dnešní veřejný provoz je ve značném rozsahu a nezbytně přináší sebou potíže, které je **nutno trpělivě řešit**, poněvadž restaurace svým moderním vybavením patří mezi přední podniky tohoto druhu v našem městě. . . na druhé straně není v souladu tento restaurační provoz s požadavky na dobré a klidné bydlení, přináší další nepříznivé jevy (chování hostů, zvláště mládeže a podobně). . . a dále čteme zajímavou připomínku „ s. dr. Boháček připomíná svůj návrh, aby zde byla zřízena školní stravovna, případně vysokoškolská menza. Tím by se místnosti využily a odstranily by se dosavadní potíže a závady“.²¹

Problémy s restaurací a jejím zázemím se táhly dlouhé čtyři roky, kdy je finálně pomohl vyřešit až sám autor Kolektivního domu, architekt Jiří Voženílek, který nezávisle na prohlášení soudruha doktora Boháčka dospěl k témuž.

Dne 28.5.1968, tedy v době, kdy se věci opět začaly řešit, píše žádost o povolení stavebních úprav tehdejší podnikový ředitel Restaurací a Jídelen, pan Josef Světlík, panu profesorovi Voženílkovi na Útvar hlavního architekta hlavního města Prahy, jehož byl pan architekt ředitelem. Uvádí zamítavé stanovisko tehdejšího hlavního architekta Zikmunda, a také jeho doporučení obrátit se s celou kausou na autora. Pan architekt Jiří Voženílek, tehdy už i profesor architektury ČVUT v Praze, ve své odpovědi nesouhlasí se stavebními změnami a doporučuje „ aby se využívání jídelny vrátilo pokud možno k původnímu pojetí a bylo určeno vyhrazenému okruhu strávníků, nejlépe jako menza pro studenty“. A tak se také stalo. Jednání dislokační komise přidělilo Restauracím a Jídelnám jiné prostory a studenti tehdejší gottwaldovské Technologické fakulty VUT v Brně opouštějí nereprezentativní jídelnu v restauraci Monako a stěhují se do „sálu menzy Kolektivního domu“, který je používán až do roku 2000, kdy nově vzniknuvší Univerzita Tomáše Bati otevírá menzu novou v areálu bývalých škol nedaleko odtud.

Sál menzy po stavebních sondách před rekonstrukcí. Zlín: 2003.²²

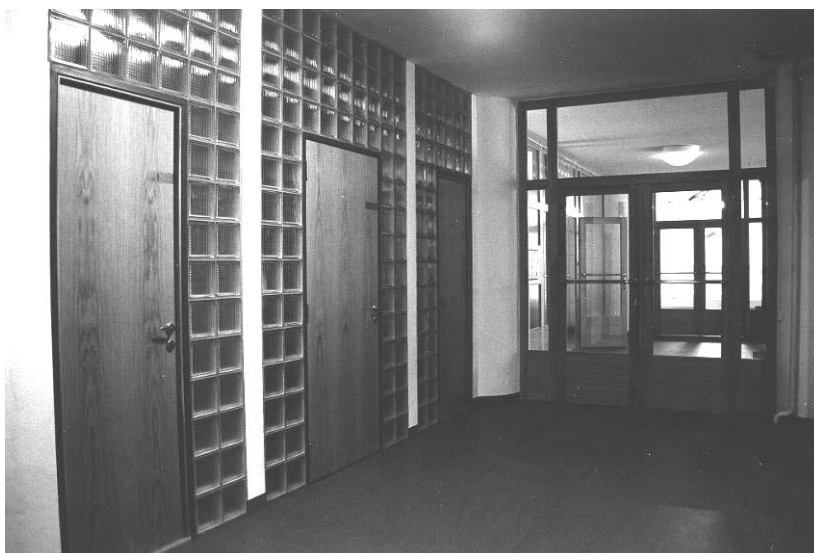
²¹ Archiv Odboru stavebního a územního plánování, Magistrátu města Zlín

²² fotoarchiv autora

8/3/7/6/ Konverze sálu menzy Kolektivního domu

Sál zeje prázdnotou a až po třech letech prochází konverzí za přísného dohledu památkářů na „Kulturní institut Zlín – Alternativa“, ve kterém se pořádají různorodé kulturní akce komorního charakteru. Autorem projektu byl akad. arch. Jiří Svoboda ve spolupráci s ing. arch. Hanou Maršíkovou.

Záchody byly zcela přebudovány podle potřeb kulturního střediska odpovídající formou a způsobem, protože původní se již nedaly zrekonstruovat.

Nově vybudované předsálí se sociálním zařízením. Zlín: 2003. ²²

Vlastní sál byl kompletně zrekonstruován včetně elektroinstalace a podlah a původní technické vybavení bylo zachováno v souladu se statutem památkově chráněné budovy, za kterou byl Kolektivní dům mezi časem prohlášen. Do prostoru bývalé výdejny jídel bylo vestavěno skromné zázemí pro účinkující a personál a decentní občerstvení s mobilním barovým pultem. Proti vstupu byla vložena lehká příčka, která uzavírá pohled do sálu a vytváří prostor pro informace o kulturním dění nejen v Alternativě.

Vstupní informační prostor Alternativy. Zlín: 2003. ²²

*Sál Alternativa nalevo a napravo od vstupu a informací. Zlín: 2003.*²²

Opačná stana příčky vytváří prostor pro multimediální projekce anebo podium. Toto řešení bylo navedeno potřebou zakrýt vertikální potrubí vedeno necitlivě vně speciálně konstruovaných sloupů k tomu určených, k čemuž došlo při postupných opravách v průběhu sedmdesátých let. Do tohoto období se datuje první výměna oken. Další, společně s nevhodně voleným hlavním vstupem bez původního zádveří, proběhla v devadesátých letech opět necitlivě za dřevěná eurookna s odlišnou šířkou rámu.

Zajímavostí posledního zásahu z roku 2003 je uvedení haly do podoby v jaké byla původně autorem navržena, ale z neznámých důvodů nerealizovaná. Hala má zvýšenou úroveň, z které se pak vchází po stranách do společenských prostor dnešního institutu anebo přímo do domu. Postranní prostory, kde jsou nalevo umístěny schránky obyvatel a napravo kdysi bývalo okénko šatny, byly vybaveny kovovým tyčovým zábradlím, tak typickým pro porevoluční dobu. Původním záměrem autora bylo vyzdít zábradlí a osadit je kovovým madlem, jak je tomu mezi suterénem a přízemím obytné části. Zde je s teracovým povrchem, v hale je obloženo travertinem.

Kolektivní dům po úspěšné rekonstrukci vstupní haly a společenských prostor dostal své původní monumentality a novým programem v přízemí důstojného oživení a náplně.

*Vstupní prostory Kolektivního domu po rekonstrukci. Zlín: 2003.*²²

*Severozápadní nároží Kolektivního domu. Zlín: 2003.*²²

8/4/ SEZNAM VLASTNÍCH PRACÍ VZTAHUJÍCÍCH SE K TÉMATU

- 2003** SVOBODA, Jiří – spolupráce MARŠÍKOVÁ, Hana. *KOLEKTIVNÍ DŮM VE ZLÍNĚ, projekt a realizace rekonstrukce vstupní haly a konverze sálu společenského stravování na kulturní středisko Alternativa*. Zlín 2003
- 2004** SVOBODA, Jiří. *Poválečná zlínská architektura a Kolektivní dům ve Zlíně*. In *22. výroční světový kongres Československé společnosti pro vědy a umění. Morava viděna z vnějšku. Sborník mezinárodní konference pořádané Univerzitou Palackého Olomouc 26. června-4. července 2004*. Připravilo Centrum pro československá exilová studia při Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 2004. 166 s. MSM 152100023. s. 100-101.
- 2005** *ARCHITEKTONICKO – URBANISTICKÁ SOUTĚŽ CENTRUM ZLÍN*
Zlín, duben 2005
- 2006** SVOBODA, Jiří. *Doprava ve Zlíně – širší vztahy*. In *X. VĚDECKÁ KONFERENCE DOKTORANDŮ. Sborník konference doktorandů pořádané Fakultou architektury VUT v Brně v květnu 2006*. Brno: Fakulta architektury VUT v Brně, květen 2006. 154 s. ISBN 80-214-3492-X. s. 39-42.
9. SALON OBCE ARCHITEKTŮ 2006
výstavní panel: KOLEKTIVNÍ DŮM VE ZLÍNĚ - rekonstrukce vstupní haly a konverze sálu společenského stravování na kulturní středisko Alternativa
- 2007** SVOBODA, Jiří. *Kolektivní dům ve Zlíně*. In *XI. VĚDECKÁ KONFERENCE DOKTORANDŮ. Sborník konference doktorandů pořádané Fakultou architektury VUT v Brně v květnu 2007*. Brno: Fakulta architektury VUT v Brně, květen 2007. 170 s. ISBN 978-80-214-3405-9. s. 76-78.
- 2008** *PRÍBĚHY DOMŮ - KOLEKTIVNÍ SOUKROMÍ VE ZLÍNĚ*
odborná spolupráce na televizním pořadu
režisér a scénárista Robert Sedláček
středa 14. 05. 2008, 18:05, čt2
- 2009** SVOBODA, Jiří. *PRVNÍ ARCHITEKTI VE ZLÍNĚ A JEJICH VLIV NA UTVÁŘENÍ BAŤOVSKÉ INDUSTRIÁLNÍ ARCHITEKTURY*. In *5.ročník Mezinárodní Baťovy konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky. Sborník recenzovaných příspěvků a abstraktů konference pořádané Fakultou managementu a ekonomiky UTB ve Zlíně v dubnu 2009*. Zlín: Fakulta managementu a ekonomiky UTB ve Zlíně, 2. dubna 2009. Recenzované abstrakty: ISBN 978-80-7318-811-5. Recenzované příspěvky: ISBN 978-80-7318-812-2
- SVOBODA, Jiří. *JIRÍ VOŽENÍLEK V POVÁLEČNÉM ZLÍNĚ*. In *XIII. VĚDECKÁ KONFERENCE DOKTORANDŮ. Sborník konference doktorandů pořádané Fakultou architektury VUT v Brně v květnu 2009*. Brno: Fakulta architektury VUT v Brně, květen 2009. 180 s. ISBN 978-80-214-3878-1. s. 150-155.
- SVOBODA, Jiří. *100. výročí narození architekta Jiřího Voženílka*. *Magazín Zlín*. srpen 2009, ročník XV, č.8, s.8.

SVOBODA, Jiří. Architekt Jiří Voženílek a Kolektivní dům ve Zlíně. *PROSTOR ZLÍN*. srpen 2009, ročník XVI, č. 3, s.40-45.

MEZINÁRODNÍ ARCHITEKTONICKO-URBANISTICKÁ SOUTĚŽ

Krajské kulturní a vzdělávací centrum ve Zlíně

Zlín, srpen 2009

KOLEKTIVNÍ DŮM VE ZLÍNĚ, ING. ARCH. JIŘÍ VOŽENÍLEK 1951

5. MEZINÁRODNÍ BIENÁLE INDUSTRIÁLNÍ STOPY. *Výstava autorského panelu na mezinárodní putovní architektonické výstavě v ČR*. Zlín: Alternativa, říjen 2009

9/ ZÁVĚR

9/1/ PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE

V této disertační práci byl vytvořen zřetelný a ucelený přehled o práci architekta Jiřího Voženílka v zadaném období od jeho nástupu k firmě Baťa a. s. roku 1937 až po jeho odchod do Prahy začátkem roku 1949. Byla zpracována nejvýraznější část jeho tvorby a s ní i její související chronologie. Popsali jsme časový úsek, kdy byl nesporně ovlivněn nejen architekty a projekty té doby, ale i setkáním s významnými osobnostmi, které ho formovaly nejen jako architekta.

Odkryli jsme několik zajímavých poznatků, které obohatily naše vlastní poznání, a které se svým odkazem mohou stát součástí historie zlínské architektury. Z uvedených statí jsme mohli vypožorovat nelehký životní a pracovní běh architekta Jiřího Voženílka za přibližně dvanáct let jeho života a s ním i některé zajímavé peripetie. Pro nás zůstanou zásadní některá historická odhalení, pro které jsme tuto práci tvořili především.

Úvodním poznatkem, který nás badatelsky zaujal, bylo první zadání architekta Jiřího Voženílka při nástupu k firmě Baťa a. s. Tím byla již zmíněná **spolupráce s architektem Vladimírem Karfíkem** na projektu „*ŘÍMSKO-KATOLICKÝ KOSTEL V OTROKOVICÍCH-BAŤOVĚ*“, v roli technické, v postavení kresliče. Architekt Karfík byl Voženílkovým hlavním vedoucím od začátku jeho působení ve Zlíně až do konce druhé světové války, což je z této práce čitelné ze zmíněných nebo citovaných materiálů. Je tedy samozřejmé, že si svého budoucího kolegu-spolupracovníka potřeboval vyzkoušet. Tím se také vnáší trochu jiné světlo do celého projektu, protože je pravděpodobné, že na něm měl Jiří Voženílek podíl i jako architekt a konstruktér, ovšem pod dohledem autora.

Nejvýznamnějším badatelským přínosem této práce je odhalení **spolupráce firmy Baťa a. s. s architektem Jaroslavem Fragnerem**. Přestože se mnoho publikací a článků o baťovské architektuře zmiňuje o významných architektech, kteří se ve Zlíně zapsali jako externí spolupracovníci nebo konzultanti, jako byli na příklad Josef Gočár a Bohuslav Fuchs, jejichž návrhy nebyly realizované, **nikde a doposud nikdo** necitoval jméno Jaroslava Fragnera, přestože se domníváme, že do této významné společnosti beze sporu patří. Je pravda, že i jeho regulační plán „*KOLÍN - PRŮMYSLOVÁ OSADA NA ZÁLABÍ*“ nakonec realizován nebyl, a že důvody pro jeho spolupráci vyřčené jako verdikt ministrem Vavrečkou jsou poněkud vágní, ale i tak s firmou prokazatelně spolupracoval po dobu několika let jako odborník a konzultant v oblasti Kolínska. Proto shledáváme vhodné při budoucích výčtech architektů, kteří se podíleli na vývoji zlínské architektury, jeho jméno propříště neopomenout.

Velmi důležitým pro celý vývoj této práce bylo postupné rozkrývání vzniku a vývoje konceptu „*IDEÁLNÍ PRŮM. MĚSTO*“ a jeho další vývoj s názvem „*PRŮMYSLOVÉ MĚSTO*“ a jeho autorství. Právě zde je důležitá chronologie k tomu, aby do sebe následně veškeré poznámky a informace zapadly natolik, že vytvořily novou hodnotu. Přestože se v této části dopouštíme vědomé fabulace o vzájemné znalosti obou autorů Voženílka a Podzemného, pro kterou nemáme patřičné podklady ani písemné ani ústní, z jejich práce, či snad návaznosti práce Voženílkovy na předchozí tvorbu Podzemného toto tvrzení jednoznačně vyplývá.

Pro další interpretaci Voženílkova díla je podstatné i zjištění jeho podílu na projektu v Bestu, v Holandsku. Doposud bylo toto město mimo území Československa spojováno se jménem Jiřího Voženílka proto, že se v této souvislosti objevuje v archivních seznamech. Můžeme potvrdit, že architekt Jiří Voženílek je autorem projektu „*BEST – AXONOMETRIE TOVÁRNÝ*“, který je

datován dne 25. 5. 1944. Avšak také můžeme konstatovat poměrně známý fakt, že původním autorem zastavovacího plánu tohoto města a továrny byl architekt A. Vítek v roce 1931.

O autorství nových továrních budov v souvislosti s projektem „*REGULACE ZLÍNSKÉ TOVÁRNY*“ bylo také zmíněno, avšak je naší povinností tuto problematiku ještě jednou otevřít zde v závěru. Po druhé světové válce to byl právě architekt Jiří Voženílek, který vytvořil nový typ tovární budovy a byl při jeho zlínské realizaci přítomen jednoznačně při stavbě první postavené 15. budovy. Sám se také hlásí i k druhé realizované, 14. budově. Tyto dvě budovy završily Voženílkův vývoj nových továrních budov i vlastní výzkum jejich předválečného vývoje ve Zlíně. Sám se také zmiňuje o tom, že byla tato budova poprvé prototypově postavena už za války v Baťovanech-Šimonovanech. To jsou tři tovární budovy, u jejichž realizace autor osobně byl a na jejichž stavbu dohlížel. Z „*REGULACE ZLÍNSKÉ TOVÁRNY*“ ovšem také vyplývá, že i ostatní nově navržené budovy měly být těchto parametrů, tedy opět jako typizovaný opakovaný projekt tak, jak tomu bylo v minulosti zlínské továrny. Nelze ovšem tyto další postavené objekty, jako je budova 44 a 52 Voženílkem autorizovat, protože jejich stavbu vedli jiní a v jiné době. Autor se k nim již veřejně nehlásí tak jako k předchozím třem a také v době jejich realizace už ve Zlíně nepůsobil.

Podobný osud měl i Kolektivní dům, který se začal stavět za přítomnosti autora, ale od roku 1949 byl Jiří Voženílek trvalým bydlíštěm v Praze a do Zlína dojížděl už jen pouze na kontrolní dny stavby tohoto svého významného díla. Vlastní stavbu vedl v závěru pan Karel Kárník, který nám o ní poskytl mnoho zajímavých osobních poznatků.

Téměř ke konci naší badatelské i tvůrčí práce jsme zcela náhodou narazili na projekt „*SITUAČNÍ PLÁN TOVÁRNY*“ s variantním rozkreslením návrhu „*HALA PRO STROJÍRNY*“ z roku 1943, který **doposud ještě nebyl citován v žádné z předchozích publikací**. Podle rozsahu továrny a výkresů tovární haly mohl být tento projekt určen pro pozdější ZPS (Závody přesného strojírenství) ve Zlíně-Malenovicích anebo snad pro Sezimovo Ústí?

9/2/ DOSLOV

Dne 14. srpna 2009 by se dožil architekt, urbanista, pedagog a publicista Jiří Voženílek 100 let. Architekt, po kterém byla ve Zlíně pojmenovaná ulice, člověk, který se nesmazatelně zapsal do zlínské historie svým tvůrčím přínosem ať už v oblasti zlínského urbanismu anebo jako autor několika pozoruhodných zlínských staveb. Vzhledem k závažnosti tématu jeho tvorby a osobnosti, zvláště období kdy autor tvořil, dovoluji si vybraně citovat jeho kolegu a přítele, spoluzakladatele pokrokové architektonické skupiny (PAS), pana architekta Štursu, který se o Jiřím Voženílkovi rozepsal k 60. výročí jeho narozenin, tedy v srpnu 1969 v časopise Československý architekt, takto:

„Bylo mu 21 let, když odpovědně vstoupil do vývoje české architektury svojí studií kolektivního domu, námětem tehdy stejně mobilizujícím jako dnes aktuálním, Pak následovaly jeho úvahy, jimiž vnesl do naší architektonické teorie nový tón přesného myšlení - zprvu stati o variabilitě stavby a jejího vnitřního zařízení a pak - již v kolektivu PAS - řada referátů a článků vesměs zaměřených k otázce zvědečtění metod architektonické tvorby a k problematice bytové architektury a jejího vývoje.

K bytovým tématům se orientovala i jeho práce v rámci PASu z té doby, charakterizovaná již tehdy - jako novum v naší architektuře - principy rozměrové modulace, průmyslové výroby stavebních dílců a jejich montáže. Několik prvních cen

v soutěžích na rekreační domky a zejména druhá cena v mezinárodní soutěži Baťových závodů na rodinný domek v r. 1934 znamenaly první veřejné ohodnocení těchto záměrů.

Po odchodu do Zlína v následujícím roce, vynuceném především existenčními důvody, zaujímá Jiřího Voženíla v jeho novém pracovišti, v projekčním ateliéru stavebního oddělení Baťových závodů, brzo problematika urbanistická. Řeší studie nových obytných čtvrtí i celých měst při nově zakládaných výrobních závodech v ČSR i v zahraničí. Některé z nich, např. Martfű v Maďarsku, byly realizovány. Po válce Voženílek objasnil tyto tvůrčí záměry ve svých pojednáních o vývoji pásového města a problematice průmyslových měst.

V té době Jiří Voženílek přejímá vedení návrhového ateliéru stavebního oddělení závodů Svit a stává se také de facto hlavním architektem nově vzniklé městské aglomerace Gottwaldova. Pracuje na reformě Gahurova směrného plánu Zlína a okolí ve smyslu nových požadavků zvětšeného měřítka výstavby a v těchto intencích realizuje známý Kolektivní dům jako experiment ověřující ideu kolektivního rodinného bydlení.

Na počátku r. 1948 nastupuje nová etapa v historii naší architektury, éra vzniku a rozvoje socialistického sektoru v architektonické práci s významnou úlohou Jiřího Voženíla ve všech fázích vývoje této organizace; zprvu jako ředitele n. p. Stavoprojekt, později jako předsedy Státního výboru pro výstavbu.

V r. 1951 se Jiří Voženílek navrácí ke sféře teoretické práce v architektuře svojí zakladatelskou a řídicí činností ve Výzkumném ústavu výstavby a architektury, který v té době soustředil vědecký výzkum v oboru architektury a stavebnictví.

Na počátku tohoto desetiletí (60.léta) se Jiří Voženílek ujímá učitelské činnosti na katedře urbanismu fakulty architektury a pozemního stavitelství ČVUT v Praze a krátce nato také funkce hlavního architekta hl. města Prahy. K oběma těmto významným úkolům přistupuje s bohatými odbornými zkušenostmi a vyzrálým pohledem na poslání a dílo architekta-urbanisty.“

A svoji zajímavou stať pan architekt Jiří Štursa končí slovy:

„Úkolem těchto řádků nemůže být přirozeně zhodnocení celé Voženílkovy široce rozložené a hluboce založené činnosti vědecké, publicistické, tvůrčí, učitelské a organizační. Avšak podrobné zhodnocení jeho práce je již nyní aktuálním úkolem, jehož splnění by bylo přínosem a pomocí pro současnou teoretickou i projekční práci v naší architektuře.“, k čemuž dochází až teprve nyní, protože pan architekt Jiří Voženílek brzy upadl v nemilost pro své neměnné osobní a politické postoje, stále levicové, kterým zůstal věrný až do své smrti v roce 1986. V tomto období opouští veškeré veřejné posty a stahuje se do ústraní Výzkumného ústavu výstavby a architektury, který sám před léty založil.

10/ SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

10/1/ Knihy a sborníky

VALÚŠEK, David. *Od školy ke knihovně 1896 – 2006: Historie budovy Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně*. Zlín: Vydala Krajská knihovna Františka Bartoše, 2005. ISBN 80-86886-10-7. 84 s.

KŘEČEK, V. – POKLUDA, Z. *Zlínsko od minulosti k současnosti 2000*. Zlín: Vydal Státní okresní archiv ve Zlíně 2000. Svazek 17/2000: Sborník Státního okresního archivu ve Zlíně. *První americká cesta Tomáše Bati*. s. 64-67

STAŠA, Eduard. *Kronika moderní architektury Gottwaldova*. Praha: Svaz českých architektů, 1985. Separátní výtisk ze sborníku Gottwaldovsko od minulosti k současnosti '84 – ONV Gottwaldov, 1985. 42 s.

HORŇÁKOVÁ, Ladislava. *František Lýdie Gahura 1891-1958: Projekty, realizace a sochařské dílo*. Zlín: Vydala Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně ve spolupráci s Muzeem města Brna, 2006. 35 s. ISBN 80-85052-67-9. Stavba rodinných domků s Tomášem Baťou, Zlín - časopis spolupracovníků. č.38, 22. IX. 1944.

IVANOV, Miroslav. *Sága o životě a smrti Jana Bati a jeho bratra Tomáše*. Zlín: Nakladatelství „LÍPA“ Vizovice, II. vydání je realizováno v roce 2000. ISBN 80-86093-14-X.1998. 382 s.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra. Baťovský racionalismus v padesátých letech. In *Zlínský funkcionalismus. Sborník konference pořádané Státní galerií výtvarného umění ve Zlíně, 1993*. ed. Ludvík Ševeček. Zlín: Dům umění ve Zlíně, 1993. 100 s. s. 81-86

NOVÁK, Pavel. *Zlínská architektura 1900–1950*. 1. vyd. Zlín: Agentura Čas. Pozemní stavby Zlín, a.s. Nadace Studijního ústavu Tomáše Bati Zlín, 1993. 320 s.

Odbornou literaturou, jejíž prostudování ovlivnilo konverzi sálu Kolektivního domu, byla publikace s názvem:

ZEMÁNKOVÁ, Helena. *Tvořit ve vytvořeném: Nové funkční využívání objektů*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, 2003. Akademické nakladatelství CERM, ISBN (CERM) 80-7204-28-5. ISBN 80-214-2365-X. 157 s.

Pozn.: Současně se autorka této knihy, *prof. Ing. arch. Helena Zemánková, CSc.*, osobně vyjadřovala ke konverzi sálu společného stravování Kolektivního domu v průběhu její realizace.

10/2/ Časopisy

ARCHITEKTURA ČSR. ROČNÍK I-IX, 1941-1950. VYDÁVAL: KLUB ARCHITEKTŮ, SDRUŽENÍ ARCHITEKTŮ, SPOLEČNOST ARCHITEKTŮ 1941-1947. UNIE ARCHITEKTŮ ČSR – ODBORNÁ SEKCE SVAZU ČS. VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ 1948-1950.

10/3/ Archivy

Archiv Odboru stavebního a územního plánování, Magistrátu města Zlín

Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Zlín-Klečůvka, zámek

Moravský zemský archiv v Brně, pracoviště Zlín, 32. budova areálu továrny

10/4/ Prameny z multimedií

Multimedia jsou v současnosti podstatnými prameny, které nelze opomenout,. Jedná se o odborné a publicistické rozhlasové a televizní pořady.

Rozhlasový pořad:

HLAVATÝ, Jan. *Portréty - Jan Antonín Baťa: Rozhovor s publicistou*. Praha: Rozhlasová stanice ČR6, dne 16. 06. 2008 ve 22:10h.

Televizní pořad:

DRDOVÁ – LADMAN, tvůrčí skupina. *ČESKÁ TELEVIZE uvádí profesora Vladimíra Šlapetu v cyklu O NEZBYTNOSTI ARCHITEKTURY - KOLEKTIVNÍ DŮM VE ZLÍNĚ*. Praha:ČESKÁ TELEVIZE 1995. Scénář a režie Petr KUDELA.

10/5/ Osobní přínos pamětníků – ústní tradice /oral history/

Při tvorbě této disertační práce jsme vycházeli také z osobních dobových zážitků spolupracovníků architekta Jiřího Voženíka, pana **Karla Kárníka** a paní **Hany Totuškové**. Svou výpověď se vyjadřovali nejen k dílčím tématům disertační práce, ale také svými vzpomínkami osvětlili atmosféru dané doby.

10/6/ Doplnková literatura

Podpůrná literatura, která byla používána při prověřování smyslnosti obsahu a formální kvality:

DIDEROT, 1999. *Velký slovník naučný*. Praha: Vydal DIDEROT jako svou 10. Publikaci, 1999. ISBN 80-902723-1-2. 1679 s.

PALA, Karel - VŠIANSKÝ, Jan. *Slovník českých synonym*. Praha: Vydalo NLN, s.r.o. nakladatelství Lidové Noviny, 1994. ISBN 80-7106-059-3. 439 s.

10/7/ Elektronické zdroje

BOLDIŠ, Petr. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 A ČSN ISO 690-2 (01 0197)* [online]. c1999-2006. citace1.pdf, citace2.pdf. <http://www.boldis.cz/>

11/ SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

MZA v Brně	Moravský zemský archiv v Brně
Soka Zlín	Státní okresní archiv Zlín, pracoviště Klečůvka
ISBN	International Standard Book Number, <i>mezinárodní standardní číslo knihy</i> , je alfanumerický kód určený pro jednoznačnou identifikaci knižních vydání. ISBN je specifikováno mezinárodním standardem ISO 2108, v Česku převzatým jako ČSN ISO 2108. ²³
Baťa a. s	Baťa akciová společnost
Baťa n. p.	Baťa národní podnik
VŠKP	vysokoškolská kvalifikační práce
KGUV ve Zlíně	Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně
MZA v Brně, Soka Zlín	Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Zlín
ZPS	Závody přesného strojírenství, strojírenský závod ve Zlíně
VUT v Brně	Vysoké učení technické v Brně
MěstNV, MěNV	městský národní výbor – magistrát města
OHES	Okresní hygienická stanice
RaJ	socialistický podnik stravování s názvem Restaurace a Jídelny

²³ http://cs.wikipedia.org/wiki/International_Standard_Book_Number

12/ SEZNAM PŘÍLOH

A – Analýza továrních etážových budov	96
1906	první tovární budova cihelná s dřevěnými sloupky a stropy
	96
1924	cihelná budova s prvními železobetonovými pilíři
	96
1924	první budova o ploše 20x80m odpovídající potřebám výroby cihelné obvodové zdivo se dvěma řadami železobetonových pilířů
	97
1928	první důsledné čtvercové schema 6 ¹⁵ /6 ¹⁵ a zároveň první kulaté pilíře do standard. ocel. šalování přístavek ještě vyzděný
	97
1930-1940	standard s vysunutým schodištěm
	98
	CENTRÁLNÍ SKLAD OBUVI BUD. 32 – 33
	98
1939 – ZRUČ	šatny a záchody v čele budovy schodišťový přístavek odsazený
	99
1940 – ZRUČ	šatny, umyvárny a WC řešeny rozdělením etáže na dvě podlaží
	99
B – Nový standard 5 etážové budovy	100
VOŽENÍLEK, Jiří. <i>Nový standard – normál. etáž.</i> Zlín: 1943	100
VOŽENÍLEK, Jiří. <i>Nový standard – pohled, pracovní etáž, centrální šatny v suterénu.</i> Zlín: 1943	100
VOŽENÍLEK, Jiří. <i>Nový standard – klimatizační.</i> Zlín: 1943	101
VOŽENÍLEK, Jiří. <i>NOVÝ STANDARD 5TI ETÁŽ. BUDOVY.</i> Zlín: 27. 1. 1943 /Schválil: Ing. Karfík/	101